

14 OIDHREACTH CHULTÚRTHA

14.1 RÉAMHRÁ

- 1 Déantar measúnú sa chaibidil seo ar an tionchar ar an oidhreacth chultúrtha a thagann as an bhforbairt a bheartaítear agus as oibreacha forbartha gaolmhara laistigh de Limistéar Staidéir na Mí (MSA), mar a shonraítear i gCaibidil 5, **Imleabhar 3B** den EIS. Sa chaibidil seo, déantar measúnú ar an tionchar díreach agus indíreach aron atá ag an bhforbairt a bheartaítear ar oidhreacth chultúrtha Limistéar Staidéir na Mí, agus moltar bearta maolaithe agus déantar achoimre ar an tionchar iarmharach a bheidh ann a luaithe is a bheidh an maolú curtha i gcrích. Déanfar measúnú ar thionchar i dtaobh chéim na tógála, na céime oibríche agus chéim an díchoimisiúnaithe den fhorbairt a bheartaítear.
- 2 Coincheap leathan is ea an téarma 'oidhreacth chultúrtha' lena gclúdaítear réimse leathan eolais agus sáraíonn sé scóip na cáipéise seo an téarma a phlé go mionsonraithe. Mar sin féin, mar achoimre chun críocha an mheasúnaithe seo, áirítear leis oidhreacth seandálaíochta, oidhreacth ailtireachta, oidhreacth chultúrtha faoi uisce, tírdhreacha cultúrtha agus oidhreacth chultúrtha dholáimhsithe ar nós an bhéaloidis. I gcodanna ina dhiaidh sin sa chaibidil seo, agus ar aon dul le moltaí Sheirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta agus na Rannóige Beartas um Oidhreacth Thógtha agus Ailtireachta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta, is go leathan a roinneadh iad faoi na ceannteidil seo 'oidhreacth seandálaíochta', 'oidhreacth ailtireachta' agus 'oidhreacth chultúrtha eile'.
- 3 Rinneadh iarrachtaí ó na céimeanna is luaithe den tionscadal i leith, le linn léarscáiliú srianta agus roghnú an bhealaigh aron, aon tionchar fisiceach díreach agus aon tionchar ar thimpeallacht na suíomhanna oidhreachta cultúrtha sa limistéar staidéir a íoslaghdú.

14.1.1 Creat Dlíthiúil

14.1.1.1 Coinbhinsiún agus Reachtaíocht

- 4 Tá an breithmheas seo eolach go ndearna Éire daingniú ar roinnt coinbhinsiúin Eorpacha agus idirnáisiúnta i ndáil le cosaint a hoidhreachta cultúrtha, lena n-áirítear na nithe seo a leanas:
 - Coinbhinsiún Oidhreachta Domhanda UNESCO, 1972;
 - *ICOMOS Xi'an Declaration on the Conservation of the Setting of Heritage Structures, Sites and Areas (Forógra Xi'an maidir le Timpeallacht na Struchtúr, na Suíomhanna agus na Limistéar Oidhreachta a Chaomhnú)*, 2005;
 - Treoir Chódaithe an EIA 2011/92/AE;
 - An Coinbhinsiún um Thírdhreach na hEorpa, 2000;

- An Coinbhinsiún Eorpach um Chosaint na hOidhreachta Seandálaíochta (Coinbhinsiún Vaileite), a dhaingnigh Éire i 1997; agus
- An Coinbhinsiún Eorpach um Chosaint na hAiltireachta Seandálaíochta (Coinbhinsiún Granada), a dhaingnigh Éire i 1997.

Áirítear iad seo a leanas i measc na reachtaíochta ábhartha:

- *An tAcht um Pleanáil agus Forbairt, 2000*, arna leasú;
- *Acht na Séadchomharthaí Náisiúnta, 1930*, arna leasú; agus
- *Acht na hOidhreachta Ailtireachta (Fardal Náisiúnta) agus na Séadchomharthaí Stairiúla (Forálacha Ilghnéitheacha), 1999*.

14.1.1.2 Pleananna Forbartha Contae

5 Ábhar breithnithe is ea forálacha *Cavan County Development Plan 2014-2020 (Plean Forbartha Contae an Chabháin)* (CDP an Chabháin) agus *Phlean Forbartha Chontae na Mí 2013-2019* (CDP na Mí) don Bhord Pleanála (an Bord) agus breithniú á dhéanamh aige ar an iarratas ar fhormheas pleanála na forbartha a bheartaítear. Is ann do liosta de shuíomhanna oidhrecht seandálaíochta, ailtireachta agus chultúrtha sna Pleananna Forbartha Contae sin, lena n-áirítear séadchomharthaí náisiúnta, séadchomharthaí taifeadta, Limistéir Chaomhantais Ailtireachta (ACAnna), struchtúir atá faoi chosaint agus radhairc atá faoi chosaint mar aon le measúnuithe bonnlíne ar shaintréithe tírdhreacha an chontae. Chomh maith leis sin, leagtar amach pleananna beartais agus cuspóirí oidhreachta an chontae, a bhfuil sé mar aidhm acu oidhrecht seandálaíochta, ailtireachta agus chultúrtha an réigiúin a chosaint agus a chur chun cinn. Rinneadh an measúnú seo agus aird chuí á tabhairt ar na beartais sin agus ar fhaisnéis ábhartha eile atá sna pleananna.

6 Is éard atá sa mhéid seo a leanas ná achoimre ar conas a thug na sainchomhairleoirí oidhreachta cultúrtha aghaidh ar na beartais agus na cuspóirí seandálaíochta agus ailtireachta a leagtar amach sa dá cheann de na Pleananna Forbartha Contae ábhartha.

Cavan County Development Plan 2014-2020 (Plean Forbartha Contae an Chabháin 2014-2020) – Beartais maidir leis an Oidhrecht Seandálaíochta

7 D'fhonn seandálaíocht Chontae an Chabháin a chosaint, rinneadh gach séadchomhartha seandálaíochta sa Chabhán atá i mBunachar Sonraí an tSuirbhé Seandálaíochta, ar fáil ó shuíomh gréasáin www.archaeology.ie, rinneadh iad a léarscáiliú i gCóras Faisnéise Geagrafaí (GIS) chun a chinntiú go bhféadfaí iad a sheachaint, rud a chaomhnódh iad in situ, a oiread ab fhéidir i gcomhthéacs na srianta go léir laistigh den limistéar staidéir. Ina theannta sin, leagadh béim ar Shéadchomharthaí Náisiúnta atá faoi chúram an Stáit, faoi úinéireacht an údaráis áitiúil nó faoi réir orduithe caomhnaithe. Breathnaíodh ar ortafótagrafaíocht, ar léarscáiliú stairiúil

agus ar shonraí Brath agus Réimsiú Solais (LiDAR) le linn measúnú deisce chun cabhrú le sainathint a dhéanamh ar shuíomhanna lena mbaineann acmhainneacht seandálaíochta nár taifeadadh roimhe seo, agus chun cabhrú le staidéir allamuigh ina dhiaidh sin. Sa chás go mbeidh tionchar ag tógáil, oibriú nó díchoimisiúnú na forbartha a bheartaítear ar aon seandálaíocht, moladh bearta maolaithe chun a chinntiú go ndéanfaidh seandálaithe atá cáilithe go cuí í a chaomhnú de réir taifid, i gcomhairle iomlán leis an Rannóg Seandálaíochta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann. Sa chás go dtagtar ar sheandálaíocht nár taifeadadh roimhe seo le linn oibreacha a bhaineann leis an bhforbairt a bheartaítear, déanfar oibreacha sa limistéar a chur ar fionraí láithreach agus tabharfar eolas don ghníomhaireacht rialtais iomchuí.

Cavan County Development Plan 2014-2020 (*Plean Forbartha Contae an Chabháin 2014-2020*) – Beartais maidir leis an Oidhreacht Ailtireachta

- 8 D'fhonn oidhreacht ailtireachta Chontae an Chabháin a chosaint agus a chaomhnú, rinneadh Taifead na Struchtúr atá faoi Chosaint (RPS) agus Fardal Náisiúnta na hOidhreachta Ailtireachta (NIAH) a bheartaítear a léarscáiliú i gCóras Faisnéise Geografaí (GIS) ó na céimeanna ba luaithe den fhorbairt chun a chinntiú go bhféadfaí iad a sheachaint a oiread ab fhéidir i gcomhthéacs na srianta go léir laistigh den limistéar staidéir, rud a laghdódh tionchar fisiceach féideartha agus tionchar ar a dtimpeallacht araon. Ar eisiúint shuirbhé NIAH ar an gCabhán sa bhliain 2012, rinneadh na sonraí sin a chur leis an gcóras faisnéise geografaí agus a athbhreithniú chun an tionchar a d'fhéadfadh a bheith ag an bhforbairt ar aon suíomhanna nua a chuirtear san áireamh sa tacar sonraí a aimsiú. Níl taifead iomlán ar oidhreacht ailtireachta thábhachtach an chontae san RPS agus in NIAH. Dá bhrí sin, le linn obair dheisce agus obair allamuigh, tugadh faoi chuardach le haghaidh suíomhanna nó gnéithe nua nár taifeadadh roimhe seo a dhlíonn cosaint, lena n-áirítear droichid, ailtireacht dhúchasach, iarnróid, troscán sráide, oidhreacht thionsclaíoch etc. Rinneadh athbhreithniú ar na Limistéir Chaomhantais Ailtireachta (ACAnna) a chuirtear san áireamh i bPlean Forbartha Contae an Chabháin mar chuid den mheasúnú; ní raibh ceann ar bith díobh lonnaithe cóngarach don fhorbairt a bheartaítear, áfach.

Plean Forbartha Chontae na Mí 2013-2019 – Beartais maidir leis an Oidhreacht Seandálaíochta

- 9 Gach séadchomhartha seandálaíochta i mBunachar Sonraí an tSuirbhé Seandálaíochta, agus gach Séadchomhartha Náisiúnta atá faoi Chúram an Stáit agus faoi úinéireacht údaráis áitiúil nó a bhfuil ordú caomhnaithe i bhfeidhm ina leith, íoslódáladh iad ón suíomh gréasáin www.archaeology.ie agus ó fhardail ábhartha eile agus léarscáilíodh i gcóras faisnéise geografaí (GIS) iad ó na céimeanna ba luaithe den fhorbairt a bheartaítear (Beartas OC 6 agus Beartas OC 7). Chuir Comhairle Chontae na Mí a Suirbhé ar Reiligí ar fáil i bhformáid GIS freisin. Agus í eolach ar an leibhéal méadaithe de chosaint reachtaíochta le haghaidh Séadchomharthaí Náisiúnta, leagadh béim ar gach suíomh ag a bhfuil an rangú seo chun cabhrú le foireann an tionscadail an *Preliminary Re-Evaluation Report (Réamh-Thuarascáil*

Athmheasúnaithe) (Bealtaine 2011) a ullmhú. De bhreis air sin, cuireadh fardal iomlán um shéadchomharthaí seandálaíochta taifeadta ar fáil d'fhoireann an tionscadail d'fhonn eolas a thabhairt do phróiseas an deartha. Tugann Comhairle Chontae na Mí dá haire *“trí bheartais a chuimsítear sa Plean Forbartha seo, féachann [Comhairle Chontae na Mí] le cosaint, caomhnú agus breisiú na suíomhanna agus na séadchomharthaí seandálaíochta agus a dtimpeallachta a chinntiú.”* Déantar measúnú sa chaibidil seo ar an tionchar ar thimpeallacht na séadchomharthaí seandálaíochta go léir atá lonnaithe laistigh de 2 km ón mbealach a bheartaítear agus ar Shéadchomharthaí Náisiúnta faoi chúram an Stáit laistigh de 5 km uaidh.

- 10 Sa chás gur tháinig suíomhanna lena mbaineann acmhainneacht seandálaíochta nár taifeadadh roimhe seo chun cinn tríd an bpróiseas measúnaithe, déantar tionchar féideartha a mheas sa chaibidil seo agus moltar bearta maolaithe. Mar sin féin, ní chuirfear aon bhearta maolaithe chun feidhme gan treoir a fháil ó Ard-Mhúsaem na hÉireann agus ó Sheirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta de réir na reachtaíochta um Sheirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta (Beartas OC 9).

Plean Forbartha Chontae na Mí 2013-2019 – Beartais maidir leis an Oidhreacht Ailtireachta

- 11 CDP na Mí – Beartais maidir leis an Oidhreacht Ailtireachta. Gach suíomh ailtireachta taifeadta, lena n-áirítear Struchtúir atá faoi Chosaint, suíomhanna ó NIAH (suirbhéanna foirgneamh agus gairdíní araon) agus ACAnna, léarscáilíodh iad i gcóras faisnéise geografai do chéim an léarscáilithe srianta. Cuireadh struchtúir agus gnéithe a sainaitníodh ó léarscáiliú stairiúil san áireamh freisin (léarscáileanna daite 6 horlaí na chéad sraithe arna ndátú 1829-41). Toisc gur struchtúir sheasta iad formhór na suíomhanna ar an RPS agus ar NIAH agus go dtugtar cosaint speisialta do shaintréithe ACAnna san *Acht um Pleanáil agus Forbairt, 2000* (arna leasú), leagadh béim ar íogaireacht na suíomhanna seo i leith timpeallachta le linn léarscáiliú tosaigh na srianta. Trí shuíomhanna oidhreachta ailtireachta a shainaithint go luath, b'fhéidir seachaint a dhéanamh ar thionchar fisiceach ar aon ACAnna agus Struchtúir atá faoi Chosaint agus ar a gcúirtealáistí láithreacha (Beartas OC 10). Maidir le tírdhreacha deartha, páirceanna stairiúla, gairdíní agus diméinte, rinneadh gach iarracht aon tionchar ar phríomhchodanna na ngnéithe sin a íoslaghdú (Cuspóir OC 22). Mar sin féin, mar gheall ar scála na forbartha a bheartaítear, agus meabhrach ar shrianta eile comhshaoil, níorbh fhéidir gach tionchar a sheachaint. Cé nach dtacaíonn cuspóir cinnte nó cuspóir leis seo, luann Comhairle Chontae na Mí freisin:

‘Admhaíonn Comhairle Chontae na Mí go bhféadfadh a oiriúnú d’úsáid nua a bheith i gceist le dea-bhail leantach Struchtúir atá faoi Chosaint. Éileoidh Comhairle Chontae na Mí cothabháil a shaintréithe ailtireachta agus a thimpeallachta, áfach. De ghnáth, ní cheadófar forbairtí cóngarach do Struchtúir atá faoi Chosaint, a bhainfeadh go mór óna saintréithe. Cuirtear tuilleadh treorach ina leith seo ar fáil i Rannán 2.9.5.’

14.1.1.3 Treoirínte Eile

12 Baineadh úsáid as na treoirínte seo a leanas agus measúnú á dhéanamh ar an Oidhreacht Chultúrtha i Limistéar Staidéir na Mí:

- Comhairle Contae Chorcaí (2006). *Guidance Notes for the Appraisal of Historic Gardens, Demesnes, Estates and their Settings (Nótaí Treorach maidir le Gairdíní Stairiúla, Diméinte, Eastáit agus a dTimpeallacht a Mheas)*;
- An Roinn Comhshaoil, Pobail agus Rialtais Áitiúil (DoECLG) (Márta 2013). *Guidelines for Planning Authorities and An Bord Pleanála on carrying out Environmental Impact Assessment (Treoirínte d'Údaráis Phleanála agus don Bhord Pleanála maidir le Ráiteas Tionchair Timpeallachta a dhéanamh)*;
- An Roinn Ealaíon, Oidhreachta, Gaeltachta agus Oileán (1999). *Framework and Principles for the Protection of the Archaeological Heritage (Creatlach agus Prionsabail le haghaidh Chosaint na hOidhreachta Seandálaíochta)*;
- An Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta (DAHG) (2011). *Architectural Heritage Protection Guidelines for Planning Authorities (Treoirínte um Chosaint Oidhreachta Ailtireachta d'Údaráis Phleanála)*;
- DoECLG (Aibreán 2009). *An Cód Cleachtais idir an Roinn Comhshaoil, Oidhreachta agus Rialtais Áitiúil agus Líonraí BSL*;
- DoECLG (Aibreán 2009). *An Cód Cleachtais idir an Roinn Comhshaoil, Oidhreachta agus Rialtais Áitiúil agus EirGrid; agus*
- DAHG (Iúil 2014). *Dréachtstraitéis Náisiúnta Tirdhreacha d'Éirinn 2014-2024; agus*
- Institiúid na Seandálaithe Allamuigh (2008). *Setting Standards: A Review (Caighdeán a Shocrú: Athbhreithniú)*.

14.2 MODHEOLAÍOCHT

13 Ullmhaíodh an mhodheolaíocht seo a leanas d'fhonn measúnú a dhéanamh ar thionchar na forbartha a bheartaítear ar oidhreacht chultúrtha Limistéar Staidéir na Mí (MSA). Leagtar modheolaíocht níos mine amach in **Aguisín 14.1, Aguisíní Imleabhar 3D** den EIS, lena gcuirtear san áireamh sonraí maidir leis an modheolaíocht le haghaidh tionchar ar an timpeallacht a mheasúnú.

14.2.1 Achoimre ar an Modheolaíocht

14 Tá lorg measartha beag ag líne lasnairde agus féadann socrú cúramach na dtúr tionchar fisiceach ar shuíomhanna oidhreachta cultúrtha a íoslaghdú. Mar sin féin, mar gheall ar an bhfoirm líneach sheasta a ghabhann le líne lasnairde, tá sé níos deacra tionchar ar thimpeallacht na suíomhanna oidhreachta cultúrtha a chosc. An modh is fearr chun maolú an tionchair sin a bhaint amach ná trí chinntiú a dhéanamh go leagtar béim ar shuíomhanna ailtireachta agus seandálaíochta aitheanta, idir ainmnithe agus neamhainmnithe, le linn na gcéimeanna um léarscáiliú srianta agus roghnú an bhealaigh den fhorbairt a bheartaítear agus go gcuirtear suíomhanna lena mbaineann tábhacht ar leith in iúl d'fhoireann an tionscadail chun aon tionchar a laghdú, nuair is féidir. Sular tugadh faoin measúnú seo, cuireadh na céimeanna oibre seo a leanas i gcrích:

- Suíomhanna seandálaíochta ainmnithe agus neamhainmnithe a léarscáiliú, lena n-áirítear iad seo a leanas:
 - Suíomhanna Oidhreachta Domhanda;
 - Séadchomharthaí Náisiúnta, bíodh siad faoi úinéireacht nó faoi choimirce an Stáit, faoi úinéireacht údaráis áitiúil nó ina séadchomharthaí faoi orduithe caomhnaithe; agus
 - Bunachar Sonraí an tSuirbhé Seandálaíochta, lena n-áirítear Taifead na Suíomhanna agus na Séadchomharthaí agus an Taifead ar Shéadchomharthaí agus ar Áiteanna.
- Suíomhanna ailtireachta ainmnithe agus neamhainmnithe a léarscáiliú, lena n-áirítear iad seo a leanas:
 - ACAnna;
 - Struchtúr atá faoi Chosaint;
 - NIAH; agus
 - Tírdhreacha Diméine agus Gairdíní Stairiúla mar a léirítear ar an léarscáiliú stairiúil 6 horlaí ó Shuirbhéireacht Ordanáis Éireann, a ndearnadh suirbhé orthu timpeall na bliana 1830.
- EirGrid (Bealtaine 2011). *North-South 400 kV Interconnection Development: Preliminary Re-Evaluation Report (Forbairt Idirnasctha Thuaidh-Theas 400 kV: Réamh-Thuarascáil Athmheasúnaithe)*;
- EirGrid (Aibreán 2013). *North-South 400 kV Interconnection Development Final Re-evaluation Report (Forbairt Idirnasctha Thuaidh-Theas 400 kV – Tuarascáil Athmheasúnaithe Deiridh)*;
- EirGrid (Iúil 2013). *North-South 400 kV Interconnection Development Preferred Project*

Solution Report (Forbairt Idirnasctha Thuaidh-Theas 400 kV – Tuarascáil um Réiteach Tionscadail Roghnaithe).

- 15 Anuas ar an obair roimhe a liostaítear thuas, cuireadh an chaibidil seo i dtoll a chéile in dhá chéim phríomha, is iad sin, measúnú deisce agus obair allamuigh. Ba éard a bhí i gceist leis an measúnú deisce:
- Athbhreithniú a dhéanamh ar léarscáiliú i gcóras faisnéise geografáí (GIS) a cuireadh le chéile le linn na forbartha a bheartaítear;
 - Athbhreithniú ar na foilseacháin ar an ábhar, lena n-áirítear foinsí staire, treoirlínte agus doiciméid bheartais, reachtaíocht ábhartha, pleananna forbartha agus pleananna oidhreachta, agus athrú chun dáta an léarscáilithe GIS ina dhiaidh sin nuair ab iomchuí; agus
 - Athbhreithniú ar fhoinsí eile, lena n-áirítear léarscáiliú stairiúil, ortafótagrafaíocht agus LiDAR (feic **Caibidil 1, Imleabhar 3B** den EIS seo chun tuilleadh sonraí a fháil). Le linn na céime sin, leagadh béim ar shuíomhanna lena ngabhann acmhainneacht seandálaíochta agus / nó ailtreachta nár taifeadadh roimhe lena n-athbhreithniú le linn chéim na hoibre allamuigh den fhorbairt a bheartaítear.
- 16 Bhí an measúnú deisce ina chúis le tuiscint níos fearr ar an timpeallacht oidhrecht seandálaíochta, ailtreachta agus chultúrtha trína dtéann an fhorbairt a bheartaítear, i dteannta léarscáiliú mionsonraithe i gcóras faisnéise geografáí (GIS) lena leagadh béim ar ghnéithe, ar shuíomhanna, ar limistéir agus ar thírdhreacha aitheanta ar na cóngair a bhféadfadh an fhorbairt a bheartaítear tionchar a bheith aici orthu. Sa chaibidil seo, déantar breithniú sonrath ar limistéar thart ar 2 km ó gach taobh den ailíniú, lena n-áirítear láithreacha túir, limistéir chumhdaigh, bealaí rochtana sealadacha, agus limistéir sreangaithe, agus tá aird inti freisin ar Shéadchomharthaí Náisiúnta faoi chúram an Stáit laistigh de 5 km ó gach taobh den ailíniú agus ar roinnt suíomhanna tábhachtacha níos faide anonn.
- 17 Ar chur i gcrích an mheasúnaithe deisce, tugadh faoi obair allamuigh chun ‘fíric ón talamh’ a dhéanamh ar thorthaí an staidéir dheisce. Baineadh úsáid as léarscáiliú mionsonraithe GIS ar an láthair chun suíomhanna seandálaíochta agus ailtreachta aitheanta a shainiú. Áiríodh leo sin suíomhanna seandálaíochta agus ailtreachta, idir ainmnithe agus neamhainmnithe; chomh maith le suíomhanna lena mbaineann acmhainneacht seandálaíochta agus ailtreachta a tugadh faoi deara ó léarscáiliú stairiúil agus ó aer-ghrianghrafadóireacht. Áiríodh le léarscáiliú GIS bonnléarscáiliú ar léarscáileanna Discovery Series ó Shuirbhéireacht Ordanáis Éireann mar aon le léarscáileanna stairiúla na chéad sraithe ó Shuirbhéireacht Ordanáis Éireann agus aer-ghrianghrafadóireacht mhionsonraithe. Fuarthas rochtain ar thalamh nuair ab fhéidir agus le cead ó úinéirí talún. Sa chás nárbh fhéidir déanamh amhlaidh, tugadh faoi mheasúnú ón talamh, ó na bóithre ba chónagraí a bhféadfadh an pobal rochtain orthu nó ó

thalamh cóngarach ar tugadh cead isteach chuige. Bhí sainchomhairleoirí allamuigh eolach nár cuimsíodh sa léarscáiliú a soláthraíodh gach suíomh lena mbaineann tábhacht oidhreacht seandálaíochta, ailtireachta nó chultúrtha agus rinneadh aon suíomhanna nua oidhreacht seandálaíochta, ailtireachta nó chultúrtha a saináithníodh le linn obair allamuigh a thaifeadadh agus a chur leis an GIS. Suntasacht an tionchair a d'fhéadfadh a bheith ar shuíomhanna seandálaíochta, ar shuíomhanna ailtireachta agus ar shuíomhanna oidhreacht cultúrtha eile atá lonnaithe cóngarach don fhorbairt a bheartaítear, rinneadh measúnú uirthi ansin i gcomhair chéim na tógála, na céime oibríche agus chéim an díchoimisiúnaithe den fhorbairt a bheartaítear.

18 Moladh bearta maolaithe agus rinneadh tionchar iarmharach a d'fhéadfadh a bheith ann tar éis maolú a réamh-mheas.

19 Measadh gur bhain na saincheistanna seo a leanas le hábhar sa chaibidil seo den EIS de thoradh na tuairime scópála ón mBord (feic Aguisín 1.3, **Aguisíní Imleabhar 3B** den EIS):

- Saináithint agus measúnú a dhéanamh ar thionchar féideartha ar an oidhreacht seandálaíochta, lena n-áirítear measúnú ar na séadchomharthaí taifeadta go léir a bhféadfadh go mbeadh tionchar orthu le linn gníomhaíochtaí tógála agus measúnú ar an tionchar amhairc ar shuíomhanna liostaithe. Ba cheart tionchar ar shaintréithe agus ar thimpeallacht na ngnéithe inspéise agus an caidreamh idir suíomhanna a chur san áireamh anseo;
- Áirítear le sainlimistéir inspéise ón taobh sóisialta, cultúrtha agus stairiúil de Mainistir Bheighthí, Domhnach Phádraig agus Crios Taitneamhacht Seandálaíochta (ZAA) Thailtean;
- Aon tochailtí seandálaíochta réamh-iarratais nó imscrúduithe suímh ar tugadh fúthu a shaináithint. Cur síos a dhéanamh ar an réasúnaíocht i leith an chur chuige a glacadh maidir leis na himscrúduithe réamh-iarratais sin, go háirithe i gcomhair limistéar ag a bhfuil acmhainneacht aitheanta seandálaíochta;
- Saináithint agus measúnú a dhéanamh ar an tionchar ar an oidhreacht ailtireachta. Ba cheart Teach Brittas, mar a dtrasnaíonn an líne an cabhsán, agus radhairc ar Theach na Coille Báine agus uaidh a chur san áireamh anseo;
- Ba cheart tionchar indíreach na gníomhaíochta tógála, lena n-áirítear rochtain / bealaí tógála, ar struchtúir agus ar fhoirgnimh a bhreithniú; agus
- Ba cheart breithniú agus measúnú a dhéanamh ar an tionchar ar radhairc níos faide ó na suíomhanna lena mbaineann tábhacht agus suntasacht náisiúnta.

14.2.2 Comhairliúchán

- 20 Tá cur síos déanta ar an straitéis comhairliúcháin iomlán ag EirGrid nó thar ceann EirGrid i dtaca le gach céim agus gach gné den fhorbairt a bheartaítear sa *Public and Landowner Consultation Report (Tuarascáil ar an gComhairliúchán leis an bPobal agus le hÚinéirí Talún)* ar leith (feic **Imleabhar 2B** de na cáipéisí iarratais). Leagtar amach cuspóirí na straitéise comhairliúcháin iomláine, a struchtúr, sonraí maidir leis na gníomhaíochtaí comhairliúcháin ar fad, an t-aiseolas a fuarthas agus conas a freagraíodh don aiseolas sin sa tuarascáil sin.
- 21 Tugadh faoi chomhairliúcháin leis an Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta, le Comhairle Chontae an Chabháin, le Comhairle Chontae na Mí agus leis an bpobal agus an chaibidil seo den EIS á hullmhú. Rinne foireann an tionscadail gach freagra ón gcomhairliúchán a fuarthas a thaifeadh agus a bhreithníú.

14.3 SAINTRÉITHE NA FORBARTHA A BHEARTAÍTEAR

- 22 Tá lorg fisiceach beag ag foirm líneach sheasta struchtúir thacaíochta na líne lasnairde a bheartaítear, rud a fhágann gur féidir tionchar fisiceach díreach ar shuíomhanna, struchtúir, séadchomharthaí nó ghnéithe oidhreacht seandálaíochta, ailtireachta nó chultúrtha a sheachaint i bhformhór na gcásanna. Is dócha go mbeidh tionchar den chineál sin le sonrú le linn chéim na tógála agus is féidir go dtiocfaidh sé as na nithe seo a leanas:
- Tochailtí a bhaineann le tógáil na dtúr, lena n-áirítear leibhéaladh suímh, tochailt bunsraitheanna agus aon atreorú seirbhísí nó draenála atá ann cheana a d'fhéadfadh bheith ag teastáil, lena n-áirítear na gníomhaíochtaí go léir a bhaineann le mionathruithe a dhéanamh ar OHLanna tarchuir 110 kV atá ann cheana;
 - Tochailtí a bhaineann le limistéir shealadacha chumhdaigh a chur suas;
 - Rochtain ar mhaithe le trealamh agus le hábhair le haghaidh thógáil na dtúr agus an chumhdaigh a éascú; agus
 - An próiseas um na línte lasnairde a shreangú agus rochtain a éascú ina leith.
- 23 Ós rud é go bhfuil tionchar ag a foirm líneach sheasta ar limistéar leathan, is é an tionchar is dóchúla ón gcineál seo forbartha ná tionchar ar thimpeallacht na suíomhanna, na struchtúir, na séadchomharthaí nó na ghnéithe oidhreacht seandálaíochta, ailtireachta agus chultúrtha sa réigiún máguaird le linn na céime oibríche den fhorbairt.

14.4 AN STAID FAOI LÁTHAIR

14.4.1 Tírdhreach (an Cabhán go dtí an Mhí)

24 Tá an rannán seo a leanas bunaithe ar shleachta ón *Meath Landscape Character Assessment (Measúnú ar Shaintréithe an Tírdhreacha i gContae na Mí)* (MLCA) (2007) agus ón rannán faoi 'Cheantair Shaintréithe' i bPlean Forbartha Contae an Chabháin (Caibidil 8, Rannán 8.19.1).

14.4.1.1 Ardtailte Oirthear Chontae an Chabháin (Limistéar 5)

25 **Túr 237 go Túr 239 – Clonturkan go Balloughly.** Droimníní agus ardtailte atá sa réigiún sin, agus is iad Coill an Chollaigh agus Dún an Rí na príomhbhailte. Is sceall agus gaineamhchloch a chomhdhéanann an-chuid den limistéar. Léiríonn sé sin tírdhreach a cruthaíodh le gluaiseacht na n-oighearshruthanna san Oighearaois dheireanach. Is ann do lochanna ar fud an limistéir seo, idir fhéarach tirim agus fhéarach fliuch, cuid d'fhorais theoranta agus scrobarnach. Sonraítear gur 'limistéir faoi thionchar uirbeach' atá sa limistéar i gcomharsanacht Dhún an Rí agus bhaile Choill an Chollaigh toisc go bhfuil éileamh níos mó ar fhorbairt tar éis teacht orthu le blianta beaga anuas.

14.4.1.2 Tailte Locha Thuaidh na Mí (Limistéar Shaintréithe an Tírdhreacha (LCA) 2)

26 **Túr 240 go Túr 272 - Teorainn an Chabháin, Moorlagh go Ráth Úd.** Tá an tírdhreach coimpléascach droimníní níos fliche agus faoi níos mó crann ná an chuid eile de Chontae na Mí agus sonraítear i bhfad níos lú forbartha tógtha ann. Tá lochanna beaga chomh maith le conairí srutháin (Abhainn Chill Mhaighneann) idir na droimníní agus is minic a bhíonn conairí na mbóithre níos airde ná na páirceanna mórtimpeall le díoga draenála ar an dá thaobh de na bóithre. Geall le breacachan pháirceanna beaga féaraigh, fála dlútha sceach agus ceantair de choillearnach leathanduilleach iad saintréithe an tírdhreacha. Is an-mhealltach go háirithe atá an ceantar lánach idir an Obair agus Cill Mhaighneann toisc go bhfuil tagairtí infheicthe stairiúla ann, amhail ballaí cloiche agus foirgnimh dhúchasacha. Laistiar den Obair feadh an ailínithe a bheartaítear, is ann do roinnt eastáit áille tuaithe ina bhfuil tithe seanré agus fearann páirce gaolmhar, lena n-áirítear diméin Brittas agus diméin na Coille Báine.

14.4.1.3 Ísealchríocha Thuaidh na hUaimhe (LCA 3)

27 **Túr 273 go Túr 302 – Ráth Úd go Baile Órthaí.** Is éard atá sa chuid seo ceantar mór talamh talmhaíochta lastuaidh den Uaimh a ndeirtear go bhfuil drochbhail air. Is éard atá ann meascán de pháirceanna féaraigh agus curaíochta a méadaíodh de bharr cailleadh nó baint seanteorainneacha. Is droimneach don topagrafaíocht agus tá méid measartha crann le sonrú thart ar cheantar Bhaile Ghib go háirithe, áit a bhfuil na bóithre den tríú grád sách iata. I gcóngar le Diméin Mountainstown tá roinnt fáschoill buaircíní chomh maith le tailte fraoigh móintigh, Beith fhliuch agus coillearnach Fuinseoige ar imeall an bhaile. Tá cuma níos oscailte ar chonairí na mbóithre i ngar do Ráth Úd agus déantar cothabháil mhaith ar na fála sceach.

14.4.1.4 Gleann na hAbhann Duibhe (LCA 20)

28 **Túr 303 go Túr 312 – Baile Órthaí go Caisleán Mháirtín.** Athraíonn topagrafaíocht Ghleann na hAbhann Duibhe ó tírdhreach íseal ina bhfuil droimníní droimneacha ó thuaidh ó Ceanannas go bheith sách mín thart ar an Uaimh. Tírdhreach álainn is ea seo ina bhfuil ilghnéithe sofheicthe stairiúla lena n-áirítear eaglaisí, créfoirt agus gnéithe dúchais ar nós droichid chloiche. Tá an easpa teorainneacha inmheánacha ina saintréith ag an talamh fairsing feirme. Sráidbhaile beag álainn atá dea-chaomhnaithe is ea Domhnach Phádraig atá suite ar bhruacha na habhann idir an Uaimh agus Ceanannas. Is ann d'fhairsinge foirgneamh den 18ú agus den 19ú hAois, móta de bhunadh na Normannach chomh maith le droichead cloiche trasna na habhann. Tá crainn lánaibí sa bhealach ar radhairc ón sráidbhaile feadh chonairí na mbóithre ach tá radharc maith amach ar an abhainn, áfach, ó chúl an tsráidbhaile.

14.4.1.5 Ísealchríocha Thiar na hUaimhe (LCA 16)

29 **Túr 313 go Túr 351 – Caisleán Mháirtín go Balbrigh.** Tírdhreach mín ísealchríche feirme is ea seo atá measctha le mórthírdhreacha iomadúla eastáit chomh maith le fearann páirce gaolmhar. Tá cuma gharbh dhíghrádaithe ar an tírdhreach siar ó dheas ón Uaimh. Sonraítear idir teorainneacha páirce ar beag cothabháil a ndéantar orthu ach atá faoi bhrat maith crann timpeall Bhaile Roibín, agus tírdhreacha mar aon le fearann páirce eastáit atá dea-chothabháilte i gcóngar Dhún Doire. Cé go bhfuil topagrafaíocht an cheantair sách mín, is deacair súil a fháil ar radhairc seachas iad sin a fheictear feadh chonairí iata na mbóithre tuaithe de bharr a mhéid den tírdhreach atá faoi chrainn.

14.4.1.6 Gleann na Bóinne (LCA 5)

30 **Túr 352 go Túr 363 – Balbrigh go Knockstown (Toghroinn Chill Chúile).** Tá gleann gear abhann ina bhfuil ceantair ísealchríche réchnocaih in aice leis an mBóinn ina shaintréith den tírdhreach i nGleann na Bóinne. D'fhéadfaí a mhaíomh go bhfuil an tírdhreach seo ar cheann de na tírdhreacha is suntasaí agus is mó tábhacht sa tír ina bhfuil Láithreán Oidhreachta Domhanda Bhrú na Bóinne lonnaithe, cé nach dtéann an fhorbairt a bheartaítear isteach air. Tá Mainistir Bheighthí, a bunaíodh in 1147 mar chraobhtheach leis an Mainistir Mhór, suite thart ar 920 m ar an taobh thoir den fhorbairt a bheartaítear. Tá radharc maith ar an tír mórthimpeall ar na cnoic taobh leis an ngleann. Is talamh feirme féaraigh is mó a shonraítear sna hísealchríocha réchnocacha.

14.4.1.7 Ísealchríocha Láir (LCA 6)

31 **Túr 364 go Túr 395 – Knockstown (Toghroinn Chill Mheasáin) go Cúil Mhaoilín.** Tírdhreach mór ísealchríche ina bhfuil droimníní réchnocacha measctha le móreastáit iomadúla agus fearann páirce gaolmhar. Is iad criosanna foscaidh agus fála tiubha sceach faoi chrainn a dhéanann páirceanna meánacha agus móra a dheighilt. Is gnáthghnéithe iad díoga doimhne draenála agus fála múrtha sceach feadh chonairí na mbóithre tuaithe. Ní féidir súil a bhaint de

radhairc laistigh den cheantar seo, den chuid is mó, de dheasca na topagrafaíochta coimpléascaí agus an fhásra lánaibí, seachas ag barra droimní. Tá radhairc ghearr-raoin dírithe feadh gleannta cúnga idir droimní agus go minic feadh conairí bóithre.

14.4.1.8 Ísealchríocha Thoir Theas (LCA 12)

- 32 **Túr 396 go Túr 407 – Cúil Mhaoilín go Hayestown.** Cuimsíonn an tírdhreach seo cnoic fhairsinge réchnocacha atá scartha ag páirceanna beaga agus móra dea-chothabháilte atá imfhálaithe ag fála scean tiubha agus crainn fhásta. Féarach is mó atá san úsáid talún, seachas i gcorráit ina bhfuil talamh curaíochta. Is ann do roinnt garrán laistigh den cheantar ach ní ann d'fhoraois tráchtála.

14.4.1.9 Ísealchríocha Thoir Theas (LCA 11)

- 33 **Túr 408 go Túr 410 – Hayestown go Fearann na Coille agus suíomh Fhostáisiún Fhearann na Coille.** Ísealchríoch réchnocach den chuid is mó atá sa tírdhreach. Is ann do limistéir mhóra ina bhfuil tírdhreacha eastáit tharraingteacha mar aon leis an bhfearann páirce gaolmhar, go háirithe i gcomharsanacht Dhún Samhnaí, Dhún Búinne agus Dhún Seachlainn thuaidh. Féarach is mó atá san úsáid talún sa tuaisceart, agus tá talamh curaíochta níos soiléire le feiceáil i dtreo an deiscirt, go háirithe i bpurláin Ráth Tó. Is measartha imfhálaithe atá an tírdhreach mar gheall ar an topagrafaíocht agus ar fhálta scean adhmaid, cé go dtugtar radhairc níos faide ar bharr roinnt mhaith droimní. Níl i roinnt mhaith de na radhairc sna hísealchríocha ach radhairc feadh na gconairí bóthair agus na cúlchríche láithrí.

14.4.2 Cúlra Seandálaíochta agus Stairiúil

- 34 Is fairsing agus is éagsúil do thírdhreacha cultúrtha Chontae na Mí agus Chontae an Chabháin agus léiríonn go leor de na suíomhanna atá scaipthe ar fud an tírdhreacha lonnaíocht fhairsing sa cheantar ón tréimhse Mhéisiliteach a lean ar aghaidh tríd an tréimhse réamhstairiúil agus an tréimhse stairiúil go dtí tráth na linne seo. Rinneadh taighde ar fhoinsí éagsúla foilsithe, lena n-áirítear irisleabhair áitiúla agus náisiúnta, le staidéar a dhéanamh ar chúlra stairiúil d'aillíniú na forbartha a bheartáítear. Sa mhullach air sin, corpraíodh faisnéis seandálaíochta agus ailtireachta a cuireadh le chéile mar chuid den tuarascáil seo sa chúlra, gníomh a chabhraigh tuiscint ní b'fhearr a fháil ar chineál na lonnaíochta sa cheantar.

14.4.2.1 An Tréimhse Mhéisiliteach (8000-4000 RCh)

- 35 Ceal fianaise i leith pobail Phailéiliteacha in Éirinn, tosaíonn ár dtaifead seandálaíochta sa tréimhse Mhéisiliteach tráth a d'aimsigh na fiagaithe cnuasaitheoirí cósta agus uiscebhealaí na tíre agus iad ag sealgaireacht le haghaidh bia agus ag maireachtáil i gcampaí sealadacha. Ba ghnách go mbíodh suíomhanna Méisiliteacha suite ar thalamh ard ag féachaint anuas ar aibhneacha. Níor fhág iarsmaí cultúrtha ón aimsir sin aon rian infheicthe fadtréimhseach agus níl siad soiléir le feiceáil i dtírdhreach an lae inniu. Is gnách gurb iad uirlisí breochloiche ar a

dtugtar micrilít (a chiallaíonn ‘cloch bheag’ sa Laidin) an fhianaise is fearr i leith na luathchampaí sin. Is iontach sofaisticiúlacht agus réimse úsáide na n-uirlisí seo lena n-áirítear triantáin scailéanacha, slata, bioranna biorán, scrábaire agus micrimheanaí. I dtoghailtí ag Sí an Bhrú, aimsíodh breochloch, lenar áiríodh calóg na Banna, ar saintréith í den tréimhse Mhéisiliteach dhéanach (O’Kelly et al. (1978). *PRIA Three passage graves at Newgrange, County Meath*). I siúl páirce maoirsithe i staidéar trialach chun measúnú a dhéanamh ar acmhainneacht sheandálaíocht an chreasa treafa i limistéar Ghleann na Bóinne (Cooney agus Brady (1998). *The Red Mountain Transect: a pilot fieldwalking study*), aisghabhadh roinnt calóga urlabhearrtha ó pháirceanna i mbaile fearainn Thulaigh Álainn, lastuaidh de Láithreán Oidhreachta Domhanda Bhrú na Bóinne. I gclár siúl páirce ina dhiaidh sin laistigh den Láithreán Oidhreachta Domhanda, aimsíodh calóg leathan fhéideartha, a tháinig as an tréimhse Mhéisiliteach Dhéanach freisin (Brady [2007]. Tráchtas Ph.D. neamhfoilsithe: *A landscape survey of the Newgrange environs: earlier prehistoric settlement at Brú Na Bóinne, County Meath*).

- 36 Níos faide suas an abhainn, aisghabhadh micrilítí ag Baile Bhlúindín agus ag Baile an Chaisleáin i dtoghailtí le haghaidh mhótarbhealach an M3. Mar chuid den scéim chéanna sin, aimsíodh sraith de chiseáin adhmaid dhea-chaomhnaithe ag Baile Uí Chlúmháin, Contae na Mí, 4 km lastuaidh de Dhún Seachlainn. Léirmhíodh gurbh ardán iascaireachta / feistithe ón tréimhse Mhéisiliteach dhéanach é an suíomh agus gur ghaistí éisc fite cónúil iad na ciseáin. Aisghabhadh calóg na Banna urlabhearrtha freisin ón suíomh (Fitzgerald (2007). *Revolutionising Our Understanding of Prehistoric Basketry*).

14.4.2.2 An Tréimhse Neoiliteach (4000-2500RCh)

- 37 Scaipeadh cleachtas na feirmeoireachta ón Meánoirthear, trí oirthear agus trí dheisceart na hEorpa agus baineadh Éire amach tríd an mBreatain thart ar 4,000 RCh. Dhíláithrigh lonnaitheoirí Neoiliteacha lucht seilge Méisiliteach na hÉireann thar thréimhse ama nó tháinig siad sa mhullach orthu agus rinneadh aon lucht díobh. Leis an aistriú sin, tháinig athrú ó bhonn ar an ngeilleagar áitiúil, ó gheilleagar a bhí bunaithe ar sheilg agus ar shealgaireacht go geilleagar a bhí bunaithe ar shaothrú arbhair agus ar stocbheathú. Ba é réiteach talún an toradh a bhí ar theacht na gcéad fheirmeoirí trí chrainn a dhó nó a leagan le tuanna cloiche. Níorbh ann d’aon bharr dúchais arbhair, ach thóg na lonnaitheoirí cruithneacht agus eorna leo chomh maith le caoirigh, gabhair agus ba fiáine. Theastaigh stíl mhaireachtála ní ba shuítí mar aon le lonnáochtaí ní ba mhó agus ní ba bhuaine le dul i bhfeighil na mbarr agus na n-ainmhithe. Bhí gá le scileanna nua, agus rud ba thábhachtaí fós, le huirlisí nua, san fheirmeoireacht mar chleachtas. Forbairt saincheirdeanna a bhí mar thoradh ar an éileamh seo. De bharr an éilimh arbh ann dó maidir le tuanna snasta cloiche, le céachtaí (‘ards’), le huirlisí breochloiche le barra a bhaint, agus le brónna diallaite cloiche le gráinní a mheilt, rinneadh dúshaothrú ar shainfhoinsí cloiche. Rinneadh poircealláinít, a aimsíodh ar fud na hÉireann agus na hEorpa, a bhaint as cairéal ag Sliabh Thaobh Builleach i ngar do Bhun Abhann Dalla agus ag Brockley ar Oileán Reachlainn, i gContae Aontroma. Bhain tábhacht de

shíor le breochloch maidir le déanamh uirlisí agus arm, agus baineadh leas as nithe ar nós ceann sleánna, tuanna snasta, cinn saighde mínlannóige agus de chruth muileata ar mhaithe le seilg agus le cogaíocht. I rith na tréimhse sin, cuireadh na chéad líonraí cianfhaid trádála ar bun. Thángthas ar thuanna cloiche ón mBreatain, ar thua bhreochloiche ó Chríoch Lochlann, ar phic-chloch ó Albain, agus ar thuanna séidíte ó cheantar Alpach thuaisceart na hEorpa fud fad na tíre. I dteannta an mhéid sin, feictear an chriadóireacht sa taifead seandálaíochta den chéad uair. Rinneadh na potaí de láimh, tógadh iad trí iad a chornadh agus rinneadh iad a bhácáil i dtinte cnámh nó i gclaiseanna. Babhlaí tóinchrúinn gan maisiúchán ar bith a bhí sna potaí ba thúisce den chuid ba mhó, cé gur éirigh maisiú ní ba ghnáiche ní ba dhéanaí sa tréimhse. B'ann do rogha fhairsing stíleanna cré-earraí i dtreo dheireadh na Tréimhse Neoilítí agus tosaíodh ag déanamh cré-earraí tóinchothroma.

- 38 Ar na mórathruithe eile a tharla bhí forbairt tírdhreacha deasghnátha ina raibh séadchomharthaí móra meigiliteacha scaipthe (ón nGréigis: 'mega' a chiallaíonn 'mór' agus 'lith' a chiallaíonn 'cloch') a tógadh mar tuamaí pobail nó ar mhaithe le feidhmeanna deasghnátha. Léiríonn na séadchomharthaí seo stádas, eolas ar an innealtóireacht, chomh maith leis an gcumas acmhainní, ar nós saothair, a eagrú. Roinntear na tuamaí sin i gceithre réimse; tuamaí cúirte, tuamaí ursanacha, tuamaí pasáiste agus tuamaí dingeacha. Ainmnítear tuamaí dingeacha de bharr an bhealaigh shainiúil a imíonn an díon le fána i dtreo chúl an tuama agus de bharr go mbíonn siad níos airde agus níos leithne ag an mbealach isteach. I gcás tuamaí cuairte, is gnách go mbíonn carn fada i gceist chomh maith le cúirt ag deireadh amháin a chuireann rochtain ar fáil ar áiléar (Waddell (2000). *Prehistoric Archaeology of Ireland*). Séadchomharthaí ina bhfuil seomra singil iad tuamaí ursanacha agus bíonn dhá chloch mhóra ursanacha thart ar an mbealach isteach.
- 39 Suíomh Oidhreachta Domhanda Bhrú na Bóinne ina bhfuil na trí thuama pasáiste mhóra, is iad sin, Cnóbha, Sí an Bhrú agus Dubhadh, tá sé ar an gceann is mó suntais sa traidisiún meigiliteach sa Mhí. Cuireadh tús leis an reilig tuamaí pasáiste sin thart ar an mbliain 3300RCh agus, faoin am sin, d'éirigh an limistéar ina thírdhreach feirme oscailte mar a raibh fianaise ar thithe cónaithe agus lonnaíocht ar fud na háite. Sa tógáil a rinneadh ar 40 tuama pasáiste ar a laghad taispeántar eolas sofaisticiúil ar ailtireacht, innealtóireacht, réalteolaíocht agus dianiarracht ealaíonta a léiríonn sochaí eagraithe agus lonnaithe go mór. Go deimhin, is éard atá i dtuamaí Bhrú na Bóinne, agus Cnóbha go háirithe, ná an cluichreán is mó d'ealaín mheigiliteach in Iarthar na hEorpa. Ar na suíomhanna suntasacha Meigilite eile tá na Fuarchnoic, Loch Craobh agus an tuama pasáiste ag Teamhair.
- 40 Le tionscadail éagsúla innealtóireachta sibhialta le haghaidh bhóithre an M1 agus an M3, tugadh léargas ar an saol sa cheathrú mílaois sa Mhí. Aimsíodh cúig fhoirgneamh Neoiliteacha i mbaile fearainn Chill Mhaighneann agus i mbaile fearainn Bhaile an Chócaigh Mór cóngarach do Cheanannas. Chomh maith leis sin, thángthas ar struchtúir chomhchosúla a chuimsigh cóirithe dronuilleogacha lorg cuaille ag Páirceanna an Bhaile agus Ráth an Ghairdínigh (McLaughlin agus Walshe, [2008]. Tuarascáil Neamhfhoilsithe *Interim Report on*

Archaeological Excavation of Cookstown Great 3, A029/021, E3139, Contae na Mí). Áiríodh leis na fríotha scríobairí breochloiche agus fuíollábhar faobhair, cré-earraí agus ceann sleá seirte. Ag Phoenixtown ar mhótarbhealach an M3 idir an Uaimh agus Ceanannas, rinneadh teach ciorclach a bhí 10 m ar trastomhas a thochailt, mar aon le clais líneach ghaolmhar. Foirgneamh tís a bhí sa teach sin. Fianaise air sin is ea méid na sligí earraí potaireachta eitreacha agus déantán cloiche ar léirmhíniú gur babhla nó lampa é (Lyne [2008]. *Built according to plan: Two enigmatic Neolithic structures on the M3*).

14.4.2.3 An Chré-umhaois (2500-500RCh)

- 41 Tháinig athrú ar struchtúr na sochaí de réir mar a cuireadh úsáid umha in ionad uirlisí cloiche. Dhéantaí umha a mheascadh le stán le cré-umha a dhéanamh. Is dóchúil go ndéantaí an t-umha i gcomhair na n-uirlisí sin a dhíorthú ó Oileán an Rois i gCill Airne, Contae Chiarraí, mar ar thángthas ar na mianaigh chopair ba luaithe in Éirinn agus sa Bhreatain Mhór i dtochailtí. Cuireadh uirlisí cré-umha ní ba mharthanaí isteach in ionad na n-earraí umha seo a bhíodh garbh go pointe áirithe. Áiríodh leis na huirlisí sin tuanna, claimhte, sleánna, sceana, halbaird agus coirí. Tá seodra óir ón tréimhse seo i bhfoirm lanail, torc agus bráisléad ar an seodra is fearr san Eoraip agus tugann siad leid go mbíodh scothaicmí sóisialta nua ann.
- 42 I gcomhthéacs baile, athraíodh áiteanna cónaithe ó phlean dronuilleogach ginearálta, mar ba ghnách sa tréimhse Neoiliteach, go leagan amach ciorclach, ar aimsíodh fianaise air tar éis tochailt le lorga cuaille agus trinsí sliotáin. De ghnáth, tá lonnáiochtaí na Cré-umhaoise Meánaí agus na Cré-umhaoise Déanaí lonnaithe ar ithreacha dea-dhraenáilte atá oiriúnach do thalmhaíocht agus in aice aibhneacha nó pointí insiúlachta ar mhaithe le hiompar agus cumarsáid. Roghnaítí limistéir locha freisin, a bhfuil fianaise orthu le feiceáil ó thochailtí ag Loch Mhaigh nEach cóngarach don Obair (Bradley [1999]. *Excavations at Monagh Lough, County Meath*). Aimsíodh tithe na Cré-umhaoise i gContae na Mí roimh thógáil bóithre, agus rinneadh samplaí suntasacha a thochailt feadh an stráice idir Ceanannas agus an Uaimh de bhóthar an M3 i gceantar Chill Mhaighneann / Bhaile an Chócaigh Mór (McLoughlin [2008]. Tuarascáil Neamhfhoilsithe *Interim Report on Archaeological Excavation of Cookstown Great 3, A029/021, E3139, Contae na Mí*).
- 43 Léiríonn séadchomharthaí éagsúla gníomhaíochtaí deasghnátha agus searmanais na Cré-umhaoise, ar nós ciorcal liag, galláin, ailínithe cloch, heinsí, tuamaí, carn, tulacha agus reilig cothroma. Tá suíomhanna sna ranguithe sin le feiceáil laistigh den limistéar staidéir leathan. Galláin a fhéadann suíomhanna adhlactha a shonrú nó a d'fhéadfadh teorainneacha críche nó bealaí a chur in iúl, taifeadtar iad sa reilig ag Domhnach Phádraig (Uimh. SMR – ME017-034002) agus i mBóthar Liath (Uimh. SMR – ME002-040) sa limistéar droimníní i dtreo an iarthuaiscirt ó Chill Mhaighneann. Is iad fearta dumha in Ballynavaddog (Uimh. SMR – ME037-030) láimh le Beigthish, agus samplaí ó Bhaile an Bheileogaigh (Uimh. SMR – ME031-005) agus ó Ard Breacáin (Uimh. SMR – ME024-013) a léiríonn na suíomhanna adhlactha ón tréimhse seo. Imfháluithe ciorclacha a chuimsíonn adhlacthaí aonair nó adhlacthaí ilchodacha

is ea fearta. Is as go mall sa tréimhse Neoiliteach go dtí an Iarannaois a tháinig samplaí tochailte ach ba mhinice a mbíodh siad le fáil sa Chré-umhaois. I gcoitinne, bíonn siad idir 10 m agus 25 m ar trastomhas. Chomh maith leis sin, is féidir adhlacthaí a aimsiú i gcairn nó i gcistí ach níl ceann ar bith taifeadta feadh chuid na Mí de Limistéar Staidéir na Mí.

- 44 Áirítear le séadchomharthaí eile a bhaineann leis an gCré-umhaois dumhaí dóite agus Fulachtaí Fiadh, suíomhanna a d'úsáidí chun uisce a théamh agus ina mbíodh dumha íseal i gcruth crú capaill a bhíodh láraithe ar umar slogtha. Thángthas ar roinnt mhaith de na suíomhanna sin ar scéimeanna bóthair le blianta beaga anuas. Is féidir sampla díobh a fheiceáil in Brittas (Uimh. SMR – ME005-088024) lámh le Loch Mhaigh nEach.

14.4.2.4 An Iarannaois (c. 500RCh-AD 500)

- 45 D'eascair an Luath-Iarannaois as deireadh Chré-umhaois na hÉireann ar bhealach nach mór do-airithe. Ní fios mórán faoin tréimhse sin agus tugtar 'Ré Dhorcha na hÉireann' uirthi dá bharr. Tá an dealramh air, agus aird ar an méid fianaise arb ann di go dtí seo, gur tugadh úsáid iarainn isteach in Éirinn de réir a chéile, cé go raibh leas fós á bhaint as uirlisí cré-umha le haghaidh nithe laethúla agus le haghaidh maisiú. Is nithe ar a raibh maisiú den stíl 'La Tène' iad go leor de na hiarsmaí a fuarthas ó thréimhse na hIarannaoise, ar nós an toirc a fuarthas i mBrú Íochtar, i gContae Dhoire. Is dealraitheach go raibh an saol in Éirinn le linn na hIarannaoise geall leis an saol le linn trátha ní ba luaithe, sa dóigh is go raibh cónaí ar fheirmeoirí i lonnaíochtaí beaga cosanta nó thart orthu, agus gur úsáideadh dúnta cnoic agus imfháluithe barr cnoic ón gCré-umhaois Dhéanach ar fud na haimsire. Sa Mhí, baineann an príomhfhócas ar ghníomhaíocht na hIarannaoise le suíomh Ríoga na Teamhrach. Ba é an tionad sin suíochán ríthe na Mí agus an Ard-Rí araon. Baineann an suíomh go mór le miotais agus le finscéalta agus tá sé ceangailte le hathrú na hÉireann ón bpágántacht go dtí an Chríostaíocht. Sa traidisiún liteartha a thaifead manaigh mheánaoiseacha, comhfhreagraíonn an tréimhse sin do na scéalta eipice sa Táin mar a insítear sa Rúraíocht.

14.4.2.5 An Tréimhse Luath-Mheánaoiseach (c. 500AD-1200AD)

- 46 Agus borradh tar éis teacht ar an daonra, tugadh isteach cineál nua lonnaíochta ar a dtugtar an lios go ginearálta, sa tréimhse Luath-Mheánaoiseach. I measc na n-ainmneacha eile a thugtar ar an gcineál suímh seo tá ráth, caiseal agus dún. Léiríonn na himfháluithe sin, a bhfuil idir 30,000 agus 40,000 ceann díobh ar fud na tíre, áitribh uasaicmí shochoaí Luath-Mheánaoiseach na hÉireann. De ghnáth, is limistéir chiorclacha iad liosanna atá timpeallaithe le múr nó múrtha, ballaí agus claí seachtrach. I gcásanna áirithe d'fhéadfadh a mhéid agus trí shraith cosaintí bheith i gceist. Meastar i gcoitinne gur lonnaíochtaí lena mbaineann stádas níos airde iad na ráthanna móra ilbhalla, ardaithe agus ardáin níos suntasaí agus is iadsan na lárphointí a neagraítí na himfháluithe beaga gan bhalla timpeall orthu. Is éard atá sa ghaol sin an fhianaise fhisiceach ar chóras na dTuath a bhfuil mionríochtaí ina sainghné de. Bhíodh siad ceannasach astu féin agus thugadh siad dílseacht do stát réigiúnach / cúige níos mó. Is iomaí lios atá le

- feiceáil i Limistéar Staidéir na Mí agus tagann méadú suntasach ar an líon de réir mar a théitear ó thuaidh i dtreo limistéar droimníní. Áirítear le samplaí clasaiceacha díobh Baile Thancaird (Toghroinn Ard Breacáin) (Uimh. SMR – ME017-032), Raffin (Uimh. SMR – ME011-041), Ráth Úd (Uimh. SMR – ME011-007), Brittas (Uimhreacha SMR – ME005-089, ME005-091 agus ME005-092) agus Lislea (Uimh. SMR – ME002-044). Thángthas ar bhotháin agus ar uaimheanna talún, chomh maith le gnéithe fodhromchla neamhthaifeadta, i gcásanna áirithe a bhaineann leis na suíomhanna seo. Áirítear le háitribh chónaithe eile i gcomhairsir leis an tréimhse seo crannóga nó oileáin shaorga atá le feiceáil i lochanna agus in aibhneacha. Tá dhá shampla le feiceáil gar do chladaí thuaidh Loch na Coille Báine (Uimh. SMR – ME005-045 agus 046).
- 47 Tá suíomhanna atá rangaithe mar imfháluithe agus mar chréifort le sonrú i Limistéar Staidéir na Mí freisin. Sainithníodh na séadchomharthaí sin ar dtús as léarscáileanna Suirbhéireachta Ordanáis an 19ú hAois agus mar bharrchomharthaí nach bhfuil cuid ar bith díobh le feiceáil os cionn na talún. Toisc nach ndearnadh iad a thochailt, ceaptar gur liosanna ón tréimhse luath-mheánaoiseach go leor de na suíomhanna sin agus tugann an iliomad díobh atá sa cheantar seo le fios go raibh dlúthlonnaíocht anseo le linn na tréimhse seo. Tá samplaí de na suíomhanna seo le feiceáil ag Balbrigh (Uimh. SMR – ME031-017), Brittas (Uimh. SMR – ME005-086), Baile Chrúis (Toghroinn Bhaile Chrúis) (Uimh. SMR – ME005-063) agus Towas (Uimh. SMR – ME005-026).
- 48 Thosaigh an tréimhse Luath-Chríostaí in Éirinn sa 5ú hAois, tráth a chuir misinéirí ar nós Palladius agus Naomh Pádraig tús lena gcuid misean. Is ionann tráth na tréimhse seo, i gContae na Mí, agus tráth na Ríthe finscéalacha, cosúil le Niall Naoi nGiallach agus Triúr Mac Colla Rí Eochaidh. Bhí dlúthbhaint ag Naomh Pádraig, chomh maith lena dheisceabail, le seansuíomhanna ríoga Mhullach Bhaile Shláine, na Teamhrach agus Dhomhnach Phádraig. Faoin 7ú hAois AD, chomhchuimsigh an Chríostaíocht an reiligiún dúchasach págánta agus ba iad forbairt lárionad eaglasta, tírdhreach nua polaitiúil mar aon le cruthú sochaí liteartha a bhí mar thoradh air sin. Tá eaglaisí a bhféadfadh dáta tógála luath a bheith ag baint leo le feiceáil i dTailtin (Uimh. SMR – ME017-031) agus san Obair (Uimh. SMR – ME005-071001).
- 49 Faoin am ar tháinig na Lochlannaigh anall go hÉirinn go mall san 8ú hAois, b'ann do bhreacachan mionríochtaí a bhíodh in iomaíocht le chéile chun bunáiteanna cumhachta a bhunú faoi riail ainmniúil an Ard-Rí. Bhí muintir Uí Néill de chuid an Deiscirt i gceannas ar Chontae na Mí, agus bhí Niall Caille (de shliocht Uí Néill de chuid an Tuaiscirt) i gceannas ar Ulaidh. Ba é cumas na Lochlannach leas a bhaint as na coimhlintí inmheánacha sin ba chúis phríomha lena rath luath.
- 50 I dteannta mainistreacha ar fud na tíre, taifeadtar sna hannála go ndearna na Lochlannaigh ionsaí ar mhainistreacha ag Ard Breacáin (889, 951, 993), Brú na Bóinne (863, 935),

Domhnach Phádraig (889, 951, 995) Galltroim (842) agus an Uaimh (896, 970), i measc áiteanna eile.

- 51 Faoi na blianta tosaigh den 10ú hAois, bhunaigh na Lochlannaigh calafoirt bhuana trádála ag Baile Átha Cliath, Corcaigh, Loch Garman, Port Láirge agus Luimneach agus d'éirigh siad comhtháite i saol na hÉireann, cé gur go drogallach a tharla sé sin. I dteannta an mhéid sin, chuaigh go leor díobh leis an gCríostaíocht. B'ionann tábhacht na trádála agus tábhacht na forrántachta i lonnaitheacht na Lochlannach in Éirinn. Go deimhin, tuigtear gur mhínic a bhíodh scála trádálaí in uaigheanna Lochlannach saibhir chomh maith le feistis a bhain le cúrsaí comhraic d'aicme na ngaiscíoch. Tháinig deireadh Ré na Lochlannach in Éirinn faoi réimeas Bhriain Bóramha mar cheannaire Dhál gCais agus Maoileachlainn, Rí Uí Néill de chuid na Teamhrach. Tar éis roinnt cathanna, lenar áiríodh Teamhair sa bhliain 980 agus Cluain Tarbh sa bhliain 1014, cuireadh deireadh le cumhacht mhíleata na Lochlannach. Lean siad ar aghaidh mar thrádálaithe, áfach, agus d'idirphós siad i measc na nÉireannach dúchasach. Cuir sliocht Bhriain Bóramha a bhua amú agus bhí ionradh ag na hAngla-Normannaigh faoi stiúir Strongbow in 1169 mar thionchar indíreach ar throideanna réigiúnacha faoi chríocha.

14.4.2.6 An Tréimhse Mheánaoiseach Ar Aghaidh (c. 1200AD-1600AD)

- 52 Tá teacht na nAngla-Normannach in 1169 ina shainimeacht ginearálta de chuid na tréimhse meánaoisí. D'iarr Diarmuid Mac Murchada orthu teacht ar dtús mar shaighdiúirí tuarastail chun cabhrú leis Ríocht Laighean a aisghabháil, ach thosaigh na hAngla-Normannaigh ag éileamh críche ar a son féin sula i bhfad. Faoi mbliain 1171, chuir Anraí II Rí Shasana tús le dara hionradh as ar tháinig a Thiarnas ar Éirinn. Mar luach, tugadh an Mhí do Hugh de Lacy, a bhíodh ar dhuine de na tacadóirí ba mhó don Rí. Roinn de Lacy, mar chúiteamh, a chríoch nua i measc a chuid barún, daoine a chuir tús lena coilíniú agus lena lonnú a eagrú láithreach.
- 53 Roinneadh na barúntachtaí seo ina n-aonaid níos lú ar a dtugtar mainéir. D'fhorbair cuid mhór díobh sin ina mbailte nua-aimseartha, mar shampla an Uaimh, Ráth Tó, Baile Átha Buí, Baile Átha Troim, Dún Búinne agus Dún Seachlainn (Bradley [1988]. *The Medieval Towns of County Meath*). Is éard a bhíodh i gceist le mainéir, go ginearálta, daingniú (móta de ghnáth, nó túrtheach níos déanaí), eaglais agus roinnt áiteanna cónaithe. Tá Caisleán Bhaile Átha Troim ar cheann de na caisleáin mhíleata de bhunadh na Normannach is tábhachtaí sa cheantar ginearálta, a tógadh ar shuíomh móta. Áirítear le samplaí de Mhótaí, a bhí ar na samplaí ba luaithe de dhaingin Normannacha laistigh de Limistéar Staidéir na Mí: Cúil Mhaoilín (Uimh. SMR – ME043-018), Galltroim (Uimh. SMR – ME043-002), Baile Riobaird (Uimh. SMR – ME011-004) agus Baile Chrúis (Toghroinn Bhaile Chrúis) (Uimh. SMR – ME005-093).
- 54 Blianta ina dhiaidh sin, mar gheall ar ionsaithe minice ar thailte Angla-Normannacha a rinne an pobal áitiúil, tugadh spreagadh do rialtas Shasana deontais a thairiscint chun túrthithe a thógáil. Áirítear leis na daingin sin an caisleán ag Trubley (Uimh. SMR – ME031-024), Beigthish (Uimh. SMR – ME031-026002) agus Cluain an Ghail (Uimh. SMR – ME017-019).

- 55 Ina theannta sin, bhí an iliomad lárionaid eaglasta de gcuid na n-ord éagsúil le feiceáil le linn ré na meánaoise. Léirítear na tithe rialta le mainistir ag Ard Breacáin (Uimh. SMR – ME025-022) agus le mainistir Chistéirseach dhea-chaomhnaithe ag Beigthish (Uimh. SMR – ME031-026) ar bhunaigh Marchad Ó Maoil-Sheachlainn í timpeall na bliana 1150. Tá eaglais Bhaile Chrúis (Uimh. SMR – ME005-094) ar cheann de na heaglaisí ón tréimhse Normannach laistigh de Limistéar Staidéir na Mí.
- 56 Ar an talamh seo a fháil, roinn Hugh de Lacy Ríocht na Mí i measc na ndaoine príomha dá lucht leanúna, daoine ar tugadh barúin orthu. D'éirigh na barúntachtaí sin ar an ainm ginearálta ar rannta móra na gcontaetha ina dhiaidh sin. Níor fágadh an aicme rialaithe nua gan dúshlán agus tháinig Roderic Ó Conchubhair, Rí ar Éirinn, faoi dhéin na Mí agus arm mór ar a shála thiar, agus rinne siad ionsaí ar Bhaile Átha Troim. Bhí an contae thíos le hionraí ag Éireannaigh Uladh, agus le hionradh ag Mac Lochlainn, Rí Chontae na Mí, a scrios agus a ghlac seilbh ar Chaisleán Bhaile Shláine, tar éis gur maraíodh a rialtóir, Richard Fleming, i mbun a chosanta. Tháinig mac Hugh de Lacy, Walter, i gcoróin tráth a feallmharaíodh duine dá chleithiúnaithe féin Hugh ag Dermagh nó ag Darú, i gContae an Rí (Uíbh Fhailí).
- 57 Chaith Seon Rí Shasana roinnt ama sa chontae seo fad a thaistil sé in Éirinn, agus deirtear go raibh parlaimint aige i mBaile Átha Troim, atá ina ábhar amhrais, de bharr nach ann d'fhianaise ar bith dá himeachtaí. Taispeánadh tuama ina gcreidtear gur cuireadh duine d'iníonacha an Rí seo i mainistir an Bhaile Nua, i gcóngar le Baile Átha Troim. Thart ar an mbliain 1220, bhí Contae na Mí nach mór i dtraipisí ag troideanna príobháideacha idir Aodh, Iarla Uladh, agus William Marshall.
- 58 Ghlac Anraí VIII Rí Shasana seilbh ar an réadmhaoin fhairsing eaglaise sa chontae le linn a réime tráth dhíscaoileadh na mainistreacha. Sampla coitianta de ná coigistiú na dtailte a sealbhaíodh in aice na Mainistreach Móire a bhfuair Edward Moore, ar 'shaighdiúir tuarastail Sasanach é,' seilbh orthu.
- 59 I rith réim Eilís, b'ainnis an bhail a bhí ar an gcontae, faoi mar is léir ón tuarascáil a rinne an tUasal Henry Sidney i 1576, ina luann sé gur *“thit go leor de na ballaí i measc an 224 eaglais pharóiste a bhí sa deoise um an dtaca sin; gur bheag saingeal a bhí clúdaithe, agus go raibh idir fhuinneoga agus doirse millte”* (Lewis 1837).
- 60 Tar éis Chogadh na Naoi mBliana, chuir Séamas I Rí Shasana athchoncas na tíre i gcrích. I ndiaidh an trátha sin, bhunaigh na húdaráis Shasanacha i mBaile Átha Cliath smacht ceart ar Éirinn den chéad uair. Chuir siad rialtas láraithe i bhfeidhm lena raibh feidhm san oileán iomlán, agus d'éirigh leo na tiarnais dhúchasacha a dhí-armáil. Ó lár an 16ú hAois agus isteach sa 17ú hAois, thug rialtais na Corónach faoi bheartas coilínithe ar a dtugtar Plandálacha. Cuireadh Protastúnaigh Shasanacha agus Albanacha go Cúige Mumhan, go Cúige Uladh agus go Contae Laoise agus Uíbh Fhailí mar choilínigh. Tháinig na coilínigh seo, a raibh féiniúlacht

- Bhriotanach agus Phrotastúnach acu, chun cinn ina dhiaidh sin mar aicme rialaithe de chuid rialtas na Breataine in Éirinn. Níor éirigh leis na Sasanaigh na hÉireannaigh ar Chaitlicigh iad a iompú ina bProtastúnaigh, áfach, agus chuir na modhanna brúidiúla a d'úsáid údarás na Corónach leis an tír a shocrú leis an ngráin dhearg a bhí ag Éireannaigh ar rialú na Sasanach.
- 61 Éirí amach Éireannaigh Uladh a bhí mar thoradh ar an ngráin sin a thit amach i mí Dheireadh Fómhair 1641. Maraíodh na mílte coilíneach Protastúnach Albanach agus Sasanach. Tháinig leathnú ar an éirí amach ar fud na tíre, agus i gCill Chainnigh i 1642, bunaíodh an cumann "Caitlicigh Chomhdhála na hÉireann" le hiarrachtaí cogaidh Chaitlicigh na hÉireann a eagrú. D'fhógair Caitlicigh Chomhdhála na hÉireann go dtacóidís leis na Ríogaithe Sasanacha i rith na gcogáí sibhialta ina dhiaidh sin, ach throid siad a gcogadh féin den chuid ba mhó, ar son leas a n-aicme talún féin a chosaint.
- 62 Throid Caitlicigh na Comhdhála i gcoinne arm Cúnantóirí Albanacha agus Parlaiminteoirí Sasanacha in Éirinn ó 1641 go dtí 1649. Tar éis do Shéarlas I Rí Shasana bás a fháil faoi lámh na bparlaiminteoirí buacha, ba go brúidiúil a cuireadh éirí amach Lucht na Comhdhála faoi chois le linn choncas Chromail ar Éirinn. Tugadh talamh Éireannach mar íocaíocht don Mhodh-Arm Nua, rud a chuir deireadh leis an tseanaicme talún Chaitliceach den chuid ba mhó.
- 63 In ainneoin an léirscriosta a thit amach sa tír de dheasca ghabháil Chromail, dhoirtí níos mó fola. Tharla Cogadh an Dá Rí, nó Cogadh Rí Liam mar is fearr aithne, i ndiaidh gur baineadh an choróin de Rí Séamas II, ar Chaitliceach é, i 1688, tráth a cuireadh a iníon, Máire II, ina ionad, mar aon lena fear céile Protastúnach, Liam Oráiste. Tháinig Rí Séamas i dtír in Éirinn i mí an Mhárta 1689 agus 6,000 saighdiúir Francach in éineacht leis mar iarracht a choróin a fháil ar ais arís. I ndiaidh an ratha i dtosach báire i nDroim Mór, thig leis na Seacaibítigh gabháil leo ó thuaidh agus Béal Feirste a chur faoina smacht. Ba ag Caisleán na Croma an 28 Iúil 1689, i ngar d'Inis Ceithleann, a fuarthas an tréanlámh in uachtar ar na Seacaibítigh den chéad uair. Géaraíodh é sin ní ba mhoille, tráth a chinn Liam dul i gceannas ar an bhfeachtas, rud as ar tháinig a bhua ar bhruacha na Bóinne i ngar do shráidbhaile an tSeandroichid an 11 Iúil 1690 (Simms (1986). *War and Politics In Ireland 1649-1730*).
- 64 Chinntigh bua na nUilliamáiteach in Éirinn go mbeadh an lámh in uachtar ag an mBreatain agus ag Protastúnaigh ar Éirinn. Go dtí an 19ú hAois, bheadh Éire faoi rialú dreama ar ar tugadh 'Cinsealacht na bProtastúnach,' aicme rialaithe ina raibh Protastúnaigh Shasanacha den chuid ba mhó. Níor tugadh cumhacht dá laghad, a bhí bunaithe ar úinéireacht talún, don phobal ba mhó sa tír, na Caitlicigh Éireannacha, ná do na Preispitéirigh Albanacha Ultacha.
- 65 Is léir an leagáid sin ó mhórlíon tithe móra tuaithe na mionuaise talún Angla-Éireannaí i gContae na Mí agus, go pointe níos lú, i gContae an Chabháin. Ba ghnách go mbíodh eastáit mhóra agus diméinte timpeall ar na tithe móra seo ag a raibh ceapacha a bhíodh á ligean ar cíos leis na tionóntaí dúchasacha Éireannacha. Níl go leor de na tithe móra a tógadh i gContae

na Mí fós ina seasamh, ar nós Theach Randalstown. Baintear leas fós as cinn eile ar mhaithe le húsáid éagsúil, ar nós Chaisleán Bhaile Shláine agus Theach Headfort, Brittas agus Mountinstown.

14.4.3 Measúnú Deisce – Seandálaíocht

66 Sna táblaí istigh anseo, mura sonraítear a mhalairt, tagraíonn fad don fhad ón bpointe sonraí a léirítear i mBunachar Sonraí an tSuirbhé Seandálaíochta, arna íoslódáil ón suíomh gréasáin www.archaeology.ie, go dtí an pointe is gaire ar an lár líne den línebhealach a bheartaítear. Léirítear na Suíomhanna Oidhreachta Seandálaíochta, Ailtreachta agus Chultúrtha i Limistéar Staidéir na Mí i bhFíor 14.1 – Fíor 14.17, **Fíoracha Imleabhar 3D** den EIS.

14.4.3.1 Suíomhanna Oidhreachta Domhanda

67 Is é coimpléacs seandálaíochta Lúb na Bóinne, nó Brú na Bóinne, an Suíomh Oidhreachta Domhanda de chuid Eagraíocht Oideachais, Eolaíochta agus Chultúir na Náisiún Aontaithe (EOECNA) is gaire (Uimh. Thag. 659) atá lonnaithe thart ar 15 km soir soir ó thuaidh ó Limistéar Staidéir na Mí).

68 Níos gaire fós don fhorbairt atá dhá Shuíomh Oidhreachta Domhanda is iarrthóirí, a rinne an tAire Comhshaoil, Oidhreachta agus Rialtais Áitiúil ag an am a chur isteach in 2010 mar chuid de liosta sealadach suíomhanna a bheadh Éire ag breithniú le haghaidh liostú Oidhreachta Domhanda. Áirítear leis na suíomhanna suíomh mainistreach luath-mheánaoiseach Cheanannais, atá lonnaithe thart ar 7 km laistiar de Thúr 295 go Túr 305 agus Ionad na Teamhrach atá lonnaithe thart ar 6.3 km lastoir de Thúr 350 go Túr 360.

14.4.3.2 Limistéir Chaomhantais Tírdhreacha

69 Tá tús curtha ag Comhairle Chontae na Mí leis an bpróiseas um Limistéar Caomhantais Tírdhreacha a bhaineann le réigiún na Teamhrach – na Scríne a ainmniú agus, i mí na Bealtaine 2010, d'fhoilsigh sí an *Draft Tara Skryne Landscape Conservation Area Explanatory Document (an Cháipéis Mhínitheach ar Dhréacht-Limistéar Caomhantais Tírdhreacha na Teamhrach – na Scríne)*. Luaitear i bPlean Forbartha Contae na Mí gurb é beartas Chomhairle Chontae na Mí dul chun cinn a dhéanamh ar an tionscadal seo ar bhealach tráthúil. Cuirtear san áireamh sa dréacht-tuarascáil Léarscáil dar teideal '*Dréacht-Limistéar Caomhantais Tírdhreacha na Teamhrach – na Scríne*', a imfhálaíonn limistéar atá thart ar 800 m lastoir den fhorbairt a bheartaítear ag a imeall thiar, cóngarach do Thúr 352 go Túr 356 (Fíor 14.19, **Fíoracha Imleabhar 3D** den EIS). Chomh maith leis sin, pléitear i bPlean Forbartha Contae na Mí ainmniú a dhéanamh ar Limistéar Caomhantais Tírdhreacha atá bainteach le Loch Craobh, atá lonnaithe thart ar 20 km laistiar den fhorbairt a bheartaítear.

14.4.3.3 Séadchomharthaí Náisiúnta faoi Úinéireacht nó faoi Choimirce an Stáit

- 70 Níl aon Séadchomharthaí Náisiúnta faoi Úinéireacht ná faoi Choimirce an Stáit i gContae an Chabháin laistigh de 5 km den fhorbairt a bheartaítear. Laistigh de Chontae na Mí, tá ocht Séadchomhartha Náisiúnta faoi úinéireacht an Stáit agus ceann amháin faoi choimirce an Stáit lonnaithe laistigh de 5 km den fhorbairt a bheartaítear
- 71 Tá an ceann is gaire díobh, eadhon Mainistir Bheighthí, lonnaithe thart ar 920 m lastoir den fhorbairt a bheartaítear cóngarach do Thúr 352 go Túr 355. Cóngarach do Thúr 270 go dtí Túr 275, tá trí Shéadchomhartha Náisiúnta lonnaithe laistiar den fhorbairt a bheartaítear, arb iad na séadchomharthaí is gaire díobh Eaglais agus Cros Bhaile Chrúis atá thart ar 1.5 km uathu, Caisleán Bhaile Riobaird agus an lios ag Baile Riobaird atá lonnaithe thart ar 2.8 km agus 3.6 km uathu faoi seach. Tá an Ardeaglais ag an mBaile Nua, Prióireacht Eoin Baiste agus na Cóir Chosanta Baile ag Geata na gCaorach go léir lonnaithe i mBaile Átha Troim, thart ar 4.5 km go 5 km laistiar den fhorbairt a bheartaítear. Tá Eaglais Dhún Samhnaí lonnaithe thart ar 4.8 km lastoir den fhorbairt a bheartaítear cóngarach do Thúr 372.

**Tábla 14.1: Séadchomharthaí Náisiúnta faoi Úinéireacht nó faoi Choimirce an Stáit
Lonnaithe laistigh de 5 km ón bhForbairt a Bheartaítear**

Ainm / Rangú	Baile Fearainn	Uimhir an tSéadchomhartha a Náisiúnta	Uimh. SMR	Uimh. Thag. na hEangáí
Cóir Chosanta Baile, Baile Átha Troim	Na Bráithre Dubha	679	ME036-048053-	280769/256782
Prióireacht Eoin Baiste	Fearann Eoin Baiste	553	ME036-049011-	281704/256816
Lios	Baile Riobaird	542	ME011-009 ----	277807/283363
Eaglais	Dún Samhnaí	489	ME037-019----	291720/254910
Eaglais agus Cros	Baile Chrúis (Toghroinn Bhaile Chrúis)	264	ME005-094004-	279533/284523
Caisleán Bhaile Riobaird	Baile Riobaird	256	ME011-004----	278377/284321
Mainistir Chistéirseach Bheighthí	Beighthigh	187	ME031-026001-	285950/259957
Ardeaglais	An Baile Nua	110	ME036-049002-	281392/256868

14.4.3.4 Séadchomharthaí Náisiúnta faoi Úinéireacht Údaráis Áitiúil

- 72 Laistigh d'Acht na Séadchomharthaí Náisiúnta 1930 (arna leasú), is féidir an leibhéal céanna cosanta a thabhairt do shéadchomharthaí náisiúnta faoi úinéireacht údaráis áitiúil agus a thugtar dóibh siúd faoi úinéireacht nó faoi choimirce an Stáit. Is éard atá sna séadchomharthaí

is coitianta faoi úinéireacht údaráis áitiúil ná reiligí stairiúla a dhílsigh an Coimisiún Teamparáltas Eaglasta do na Boird Adhlactha. Tharla dílsiú na suíomhanna sin le linn dhíbhunú Eaglais na hÉireann ag tarraingt ar dheireadh an 19ú hAois. Is iad na húdaráis áitiúla comharba na linne seo ar na Boird Adhlactha.

- 73 Ní ann do shuíomh reiligiúnach ar bith laistigh de 2 km ón bhforbairt a bheartaítear i gContae an Chabháin.
- 74 Is ann do 38 suíomh reiligiúnach i mBunachar Sonraí an tSuirbhé Seandálaíochta lonnaithe laistigh de 2 km ón bhforbairt a bheartaítear i gContae na Mí. Luadh trí cinn de na suíomhanna sin, Eaglais agus Reilig Baile Chrúis agus Mainistir Bheighthí, thuas cheana féin (feic **Tábla 14.1**) mar Shéadchomharthaí Náisiúnta faoi úinéireacht nó faoi choimirce an Stáit. Liostaítear an 35 suíomh eile i d**Tábla 14.2** in ord aibítire de réir baile fearainn. Chuir Comhairle Chontae na Mí torthaí a Suirbhé ar Reiligí ar fáil, inar cuimsíodh sonraí maidir le húinéireacht na reiligí a ndearnadh suirbhé orthu. Sa chás gurb eol an úinéireacht, luaitear sa tábla í.

Tábla 14.2: Séadchomharthaí Náisiúnta faoi Úinéireacht Údaráis Áitiúil Lonnaithe Laistigh de 2 km ón bhForbairt a Bheartaítear

Rangú	Úinéir	Baile Fearainn	Uimh. SMR	Uimh. Thag. na hEa nga í
Eaglais	Ní fios	Ard Breacáin	ME025-022----	282882/268316
Reilig	Ní fios	Ard Breacáin	ME025-022001-	282894/268301
Eaglais	Comhairle Chontae na Mí	Arodstown	ME043-015----	288063/249901
Úirleachas	Neamhaithnid – neamhliostaithe	Eachaire Sceach	ME043-049----	291729/251679
Eaglais	Comhairle Chontae na Mí	Baile Órthaí	ME017-014----	280654/275788
Reilig	Comhairle Chontae na Mí	Baile Órthaí	ME017-014001-	280654/275788
Eaglais	Ní fios	Baile Easúin	ME031-020----	286220/260565
Eaglais	Ní fios	Beigthish	ME031-019----	285988/260987
Eaglais	Comhairle Chontae na Mí	Baile an Teampaill	ME030-006----	282617/263745
Eaglais	Comhairle Chontae na Mí	Cluain an Ghaill	ME017-018----	282561/276233
Reilig	Comhairle Chontae na Mí	Cluain an Ghaill, Arch Hall	ME017-018001-	282561/276233
Eaglais	Neamhaithnid – neamhliostaithe	Baile Chrúis (Toghroinn Bhaile Chrúis)	ME005-095----	280384/284905
Eaglais	Comhairle Chontae na Mí	Cúil Mhaoilín	ME043-017----	291444/250066
Eaglais	Comhairle Chontae na Mí	Derrypatrick	ME043-010----	288350/251261
Reilig	Comhairle Chontae na Mí	Derrypatrick	ME043-010001-	288343/251257
Reilig	Ar neamhní – Comhlacht Ionadaíoch na hEaglaise	Diméin Bhaile Ghib	ME017-034001-	281969/272540
Eaglais	Comhlacht Ionadaíoch na hEaglaise	Drakestown	ME012-024----	283112/281402
Reilig	Comhlacht Ionadaíoch na hEaglaise	Drakestown	ME012-024001-	283112/281402
Eaglais	Neamhaithnid – neamhliostaithe	Durhamstown	ME024-012----	281250/268344
Reilig	Neamhaithnid – neamhliostaithe	Durhamstown	ME024-012001-	281234/268346
Eaglais	Ní fios	Galltroim	ME043-001----	286108/252224
Eaglais	Neamhaithnid – neamhliostaithe	An Ghráinseach (Toghroinn Ard Breacáin)	ME024-008----	280540/269651
Reilig	Neamhaithnid – neamhliostaithe	An Ghráinseach (Toghroinn Ard Breacáin)	ME024-008001-	280540/269651
Eaglais	Ní fios	Cill Mhaighneann	ME005-028----	278316/289731
Reilig	Ní fios	Cill Mhaighneann	ME005-028004-	278316/289731

Rangú	Úinéir	Baile Fearainn	Uimh. SMR	Uimh. Thag. na hEa nga í
Eaglais	Comhlacht Ionadaíoch na hEaglaise	Baile an Ridire	ME012-038----	283580/278600
Reilig	Comhlacht Ionadaíoch na hEaglaise	Baile an Ridire	ME012-038001-	283571/278601
Eaglais	Comhairle Chontae na Mí	Martra	ME017-037----	279156/272337
Reilig	Comhairle Chontae na Mí	Martra	ME017-037001-	279146/272337
Eaglais	Comhairle Chontae na Mí	An Obair	ME005-071001-	282397/286468
Reilig	Comhairle Chontae na Mí	An Obair	ME005-071006-	282426/286454
Eaglais	Comhairle Chontae na Mí	Rataine	ME030-011----	282894/262473
Eaglais	Comhairle Chontae na Mí	Tailtin	ME017-031----	280550/272926
Reilig	Comhairle Chontae na Mí	Tailtin	ME017-031001-	280536/272927
Eaglais	Neamhathnoid – neamhliostaithe	Trubley	ME037-001----	284778/258900

14.4.3.5 Séadchomharthaí faoi réir Orduithe Caomhnaithe

- 75 Is ann do thrí shuíomh i liosta na Séadchomharthaí atá Clúdaithe ag Orduithe Cafeic the (2010) lonnaithe laistigh de 2km ón bhforbairt a bheartaítear.
- 76 D'éirigh Móta agus Bábhún Caisleáin atá lonnaithe pas beag lastuaidh de Shráidbhaile na hOibre faoi réir ordú caomhnaithe i 1978 (Uimh. an Ordaithe Caomhnaithe 1/78, Uimh. SMR - ME005-070). Thart ar 1.7 km i dtreo an oirthuaiscirt ó Thúr 270 atá an suíomh lonnaithe.
- 77 Thart ar 250 m lastoir den fhorbairt a bheartaítear idir Túr 278 agus Túr 279, atá suíomh Dhúnfort Raffin (Uimh. SMR ME011—040). D'éirigh sé faoi réir ordú caomhnaithe in 1988 (Uimhir an Ordaithe Caomhnaithe 4/88). Thochail Connor Newman an suíomh ina dhiaidh sin go luath sna 1990idí.
- 78 Tá crannóg (Uimh. SMR – ME005-058) lonnaithe thart ar 850 m soir ó thuaidh ó Thúr 260 ar bhruach theas Loch na Coille Báine. D'éirigh sé faoi réir ordú caomhnaithe i 1955 (Uimhir an Ordaithe Caomhnaithe 223/1955).

14.4.3.6 Taifead na Suíomhanna agus na Séadchomharthaí (SMR)

- 79 Is ann do 325 séadchomhartha a bhfuil taifead orthu laistigh de 2 km ó lár líne na forbartha a bheartaítear.

- 80 Is é an suíomh is luaithe, a tógadh sa Tréimhse Mhéisiliteach, ná suíomh áitribh i mbaile fearainn Mhaigh nEach láimh leis an Obair (Uimh. SMR ME005-088). Is beag suíomh Neoiliteach atá ann den chuid is mó. Is dóchúil go léiríonn an t-easnamh sin tírdhreach réamhstairiúil a bhíodh an-fhoroaisithe agus measctha le portach dothreáite agus, dá bharr sin, a bhíodh measartha mí-oiriúnach don lonnaíocht.
- 81 An traidisiún adhlactha réamhstairiúil, léirítear é le roinnt suíomhanna, lena n-áirítear tuama ursanach, tuama dingeach, cúig thulach agus adhlacthaí dhá chlais. Thógtáí tuamaí ursanacha ar a dtugtar Dolmain uaireanta le dhá liag sheasta mhóra a bhíodh mar bhealach isteach nó mar thairseach chuig seomra. Clúdaíodh le liag mhullaigh ollmhór iad agus d'fhéadtaí go mbíodh clocha scaoilte mar charn acu. Mar shainghné de thuamaí dingeacha atá áiléar a thógtáí le clocha taoibh a laghdaíonn an airde iontu ón taobh thiar go dtí an taobh thoir, rud is cúis lena ndealramh dingeach. Tá clocha móra mar dhíon díobh. Tá siad leagtha díreach ar bhallaí an áiléir agus de ghnáth, is soir ó thuaidh go siar ó dheas atá a n-aghaidh agus is le cloch aonair go minic a dhruidtear an bealach isteach, ag an taobh thoir. San fhoirm is simplí, is claí ciorclach é tulach. Bhíodh dumha beag ag a lár agus chruthaítí an dumha le hábhar a chaití aníos le linn thochailt an chlaí imfhálaithe. D'fhéadfadh sé go gclúdaítear nó go gcuimsítear leo cistí de chineál chiste Bhaile an Longfoirt ón tréimhse Neoiliteach.
- 82 I gcomórtas le tréimhsí eile, tá ganntanas ionadaíochta do thréimhse na Cré-umhaoise. Laistigh de 2 km ón bhforbairt a bheartaítear, níl taifead ach ar chúig Fhulacht Fiadh, ar roinnt díoga fáinneacha agus adhlacthaí poill agus ar ardán agus áitreabh cónaithe na Cré-umhaoise Déanaí.
- 83 Formhór na suíomhanna atá le feiceáil feadh an ailínithe, tá siad rangaithe go héagsúil mar imfháluithe (45), liosanna (81) nó chréfoirt (8), a bhfuil uaimheanna talún gaolmhara ag roinnt díobh (6). Is éard atá sna suíomhanna sin ná léiriú samplach d'áitribh feirme na luath-mheánaoiseanna (500-1100 AD) agus aimsíodh breis agus 45,000 díobh ar fud na tíre. De ghnáth, is ciorclach agus idir 20 m agus 60 m ar trastomhas a bhíonn liosanna. Is é an tsainghné díobh ná múr cré a cruthaíodh le hábhar a chaití aníos ó chlais nó ó chlaí díreach taobh amuigh den mhúr. I roinnt mhaith cásanna ar fud na Mí, tá na suíomhanna sin clúdaithe anois ag scrobarnach agus ag crainn.
- 84 Tá roinnt suíomhanna ann nach féidir iad a dhátú go cruinn gan iad a thochailt; d'fhéadfadh go leor de na suíomhanna sin bheith ón tréimhse réamhstairiúil nó ón tréimhse luath-mheánaoiseach. Ar na suíomhanna sin tá crannóga (7), toibreacha beannaithe (4), suíomh botháin, créfort líneach, agus struchtúir (2).
- 85 Forbairt struchtúir agus gnéithe eaglasta a bhí de thairbhe thabhairt isteach na Críostaíochta in Éirinn ón 5ú hAois i leith. Léirítear na suíomhanna Críostaíochta sin le heaglaisí (22), le reiligí

(14), le leaca uaighe (5) agus le hardchrosa (dhá cheann ag an Obair). Is ann do theach rialta amháin feadh an línebhealaigh a bheartaítear ag Beigthish.

- 86 Tháinig an lárthréimhse mheánaoiseach chun cinn an tráth céanna a tháinig na Normannaigh go hÉirinn agus thit athruithe suntasacha amach i dtuath na hÉireann lena linn sin. Áirítear le suíomhanna ón tréimhse sin Móta agus Bábhúin (trí cinn ag Cúil Mhaoilín, Domhnach Phádraig agus an Obair), túrthithe (cúig cinn ag Cluain an Ghail, Baile Aróid, Beigthish agus Trubley) agus ceithre chaisleán neamhrangaithe (Baile an Drácaigh, Baile Easúin, Baile Réisc agus Domhnach Phádraig). Is ann do lonnaíochtaí meánaoiseacha tréigthe ag Baile Chrúis agus Rataine freisin.

Tábla 14.3: Achoimre ar Shéadchomharthaí Seandálaíochta Lonnaithe laistigh de 2 km ón bhForbairt a Bheartaítear

	Líon	Rangú	Líon
Blogh ailtireachta	2	Suíomh áitribh	2
Tulach – dumha tulaí	4	Teallach	2
Tulach – neamhrangaithe	1	Teach – 16ú/17ú haois	2
Bábhúin	1	Teach – an Chré-umhaois	1
Droichead	2	Teach – luath-mheánaoiseach	3
Foirgneamh	2	Teach – teach daingnithe	1
Cloch bhalláin	3	Teach – Neoilteach	1
Adhlacadh	1	Teach – réamhstairiúil	1
Úirleachas	1	Suíomh botháin	2
Leathadh dóite	1	Áith – triomú arbhair	1
Caisleán – móta	4	Créfort líneach	1
Caisleán – móta agus bábhún	3	Tuama meigiliteach – tuama ursanach	1
Caisleán – túrtheach	5	Tuama meigiliteach – tuama dingeach	1
Caisleán – neamhrangaithe	4	Suíomh oibrithe miotail	2
Eaglais	22	Dumha	2
Cros chille	1	Adhlacadh claise	2
Crannóg	7	Ardán – talamh portaigh	1
Cros	13	Teach rialta – Manaigh Chistéirseacha	1
Cros – Ardchros	2	Díog fháinneach	8
Cros – Cros taobh bóthair	1	Lios – ráth	81
Leac chroise	2	Suíomh deasghnátha – tobar beannaithe	4
Créfort	8	Ealaín charraige	1
Imfhálú claifoirt	1	Clachan	1
Imfhálú	45	Lonnaíocht thréigthe – meánaoiseach	2
Tochailt – ilghnéitheach	4	Síle na gcíoch	1
Córas páirceanna	6	Uaimh thalún	6
Umar baiste	8	Gallán	2
Umar baiste (láthair reatha)	1	Ceann cloiche	1
Fulacht fia	5	Struchtúr	2
Foirneis	3	Clog gréine	1
Leac Uaighe	5	Tuama – tuama altóra	2
Reilig	14	Tuama – samhla	4
Iomlán	182	Iomlán	143

	Líon		Rangú	Líon
Iomlán Foriomlán 325				

14.4.3.7 Comhaid Thopagrafacha

- 87 Trasghearradh tipiciúil de dhéantúsáin agus d'uirlisí ón tréimhse Mhéisiliteach go dtí an nuathréimhse mhoch atá sna hiarsmaí a liostaítear i gcomhaid thopagrafacha Ard-Mhúsaem na hÉireann a bhaineann leis na bailte fearainn cóngarach don fhorbairt. Is é an t-iarsma is luaithe a bhfuil taifead air calóg na Banna atá sách mór ó Allt Maise (Uimh. Fríotha NMI – 1960:612). Thángthas ar ábhar Neoiliteach i mBaile an Drácaigh – ceann saighde breochloiche (Uimh. Fríotha NMI – 1960:570), cinn shnasta tua ó Ghallastún agus ó Hayestown (Uimh. Fríotha NMI – 1981.1.1600) chomh maith le scrábaire toll agus ceann saighde ó Philpotstown.
- 88 Thángthas ar go leor ábhar ón gCré-umhaois – cluichreáin, soithí bia agus nithe maisiúla éagsúla. Áirítear ar an gcnuasach nithe seo, Diosca Ubhach Cré-umha agus Dealg Fhainneach a fuarthas in Allt Maise (Uimh. Fríotha NMI – 1960:612), agus dhá Cheann Tua Cré-umha (soicéadach), trí Cheann Tua (sceimhle), Iarsma Cré-umha (ciorclach), Spúnóg Chré-umha, agus Biorán le Ceann Fainneach Cré-umha ó Philpotstown, (Uimh. Fríotha NMI – 1931:353-360).
- 89 I measc na n-ábhar ón Iarannaois ar ar thángthas, nach mbíonn an oiread sin díobh le sonrú sna cnusaigh seo de dheasca chineál gearrshaolach na nithe seo, tá béalbhach cré-umha agus siogairlín sriain ón Iarannaois (tréimhse La Tène) ó Chluain an Ghail (Uimh. Fríotha NMI – 1963:101-2). I measc na nithe eile ar dócha gurb as an tréimhse sin iad ach nach fios go díreach cén dáta lena mbaineann siad, tá brónna ó Allt Maise, adharc óil ón Obair, mar aon le ladhar bhinn fia ar a bhfuil ogham ó Mhaigh nEach (Uimh. Fríotha NMI – 1893:13).
- 90 Is iomaí iarsma ón tréimhse luath-mheánaoiseach a léirítear de bharr tochair a rinneadh ar chrannóga ag Maigh nEach agus ag Corr an Aoire. I measc na nithe tipiciúla sin tá brónna, umair chloiche, dioscaí cloiche, cíora cnáimhe agus roithleán eitleáin (feic Uimh. Fríotha NMI – 1887:43-51 agus Uimh. Fríotha NMI – 1938:9311-9392). Áirítear ar na hiarsmaí suntasacha eile séala meánaoiseach suaitheantais ó Dhún Seachlainn (Uimh. Fríotha NMI – 1976:609) agus bharrghréas cloiche ón nGráinseach (Uimh. Fríotha NMI – 1968:206).
- 91 I dtaobh iarsmaí daoine, thángthas ar adhlacadh ag Baile na nGael in uaigh le clocha thart uirthi agus ina raibh trí shlige ghlónraithe (Uimh. Fríotha NMI – 1964:59-62), i mBaile Mháirtín ó chlais ghainimh agus i lios ag Baile Órthaí. Iarsmaí scoite a bhí sna hadhlacthaí sin agus ní thugann siad reiligiú fairsinge le fios.

- 92 Tabhair ar aird: i mórán cásanna, ní thaifeadtar sna torthaí ón innéacs topagrafach déantúsáin a aisghabhadh ó obair thochailte le déanaí, a d'fhéadfadh bheith ag caomhnóirí nó ag comhairleachtaí aonair seandálaíochta.

14.4.3.8 Obair Allamuigh Sheandálaíochta a Rinneadh Roimhe Seo

- 93 Treoir bhliantúil fhoilsithe agus bunachar sonraí ar líne atá i mBullaitín na dTochailtí ina dtugtar cuntais achoimre ar na tochailtí a bhí ar siúl in Éirinn agus i dTuaisceart Éireann ó 1970 go dtí 2010. Réitíonn Isabel Bennett Bullaitín na dTochailtí agus déanann Wordwell é a fhoilsiú, le tacaíocht ó Oifig na nOibreacha Poiblí agus ón Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta. Cuimsíodh Bullaitín na dTochailtí in Irish Journal of Archaeology idir 1977 agus 1984. Cuireann an bunachar sonraí nach mór 15,000 tuarascáil ar fáil, agus tig leat súil a chaitheamh ar an mbunachar nó é a chuardach trí leas a bhaint as réimsí lena n-áirítear iad seo a leanas: Bliain, Contae, Ainm Suímh, Cineál Suímh, Tagairt Eangaí, Uimhir Cheadúnais, Údar, agus Uimhir ar Thaifead na Suíomhanna agus na Séadchomharthaí.
- 94 Ar an gcuma chéanna, áirítear i mbunachar sonraí seandálaíochta an Údarais um Bóithre Náisiúnta (<http://archaeology.nra.ie>) cur síos ar thorthaí na dtochailtí a bhí ar siúl roimh na scéimeanna éagsúla bóithre. Tá faisnéis faoi shuíomhanna a bhfuarthas tuarascálacha thochailte deiridh ina dtaobh ar an mbunachar, go ginearálta. I líon beag cásanna, de bharr tábhacht suíomhanna áirithe, cuireadh faisnéis ó thuarascálacha réamhthochailte in ionad na tuarascála deiridh san áireamh. Is féidir an bunachar sonraí a chuardach trí roghchláir i gcatagóir amháin nó níos mó, lena n-áirítear contae, baile fearainn, cineál suímh agus tréimhse dátaithe.
- 95 Rinneadh cuardach trí bhunachar sonraí Bhullaitín na dTochailtí agus thángthas ar líon bailte fearainn de mhóracmhainneacht seandálaíochta. Rinneadh imscrúdú ar Ard Breacáin feadh Limistéar Tástála 11 de chuid sheachbhóthar na hUaimhe (Conradh 3) de scéim bhóthar Chluain Aodha-Thuaisceart Cheanannais an M3 agus thángthas ar dhumhaí dóite nochta chomh maith le himfhálú ciorclach, suíomh botháin agus claiseanna. Tugadh faoi thochailt i mí na Bealtaine 2002, ar shuíomh ag Arodstown i gContae na Mí mar chuid de thionscadal Bhord Gáis Éireann 'Píblíne go dtí an tIarlthar' agus thángthas ar mhórleathadh cloiche agus gualaigh dhóite mar aon le Fulacht Fiadh. Tugadh faoi roinnt tochailtí i Mainistir Bheighthí, leis, mar chuid d'athailíniú agus de leathnú Bhóthar Bhaile Átha Troim-na hUaimhe, an R161. Níor thángthas ar ábhar lena bhain tábhacht seandálaíochta le linn an imscrúdaithe sin. Chomh maith leis sin, tugadh faoi shraith tochailtí taighde laistigh de thailte Mhainistir Bheighthí idir 2009 agus 2012 arna maoiniú ag Acadamh Ríoga na hÉireann. Le linn tochailtí in 2009, thángthas ar an gcúinne thiar theas d'fhoirgneamh ag a bhfuil draein sheachtrach atá imfhálaithe ag díog mheánaoiseach. Tháinig sraith de chré-earraí, de shliogáin oisre agus de chnámha ainmhí ó na meánaoiseanna as an draein. Tugann na nithe sin leid thábhachtach gur dóchúil go mbíodh an foirgneamh seo á úsáid mar otharlann mhainistreach. Is ar feitheamh atá na torthaí le haghaidh séasúir ina dhiaidh sin.

- 96 Níos déanaí fós, tugadh faoi thochailt tástála ar theach cónaithe, ar gharáiste agus ar bhloc stábla a bheartaítear ar shuíomh a fhéachann anuas ar an mBóinn, 500 m laistiar de Mhainistir Bheighthí agus thart ar 150 m i dtreo an oirdheiscirt ó lios (Uimh. SMR – ME031-025). Níor thángthas ar rud ar bith lena mbaineann tábhacht seandálaíochta as sé thrinse atá lonnaithe ar lorg na forbartha (Uimh. Cheadúnais 09E0043).
- 97 Thángthas ar roinnt suíomhanna agus tochlaíodh go hiomlán iad i mbaile fearainn an Bhaile Trasna mar chuid den scéim um maolú seandálaíochta roimh athailíniú bóthar Fhionnghlaise-Chill Dhéagláin an N2 (suíomh 17-18) idir mí Eanáir agus mí an Mhárta 2004. Ina measc bhí Díog Mheánaoiseach, dhá Fhulacht Fiadh agus claiseanna éagsúla mar aon le gnéithe ón Tréimhse Réamhstairiúil go dtí an Nuathréimhse Luath. Thángthas ar chiste, dhíog fháinneach, shuíomh cónaithe, agus ar reilig iarannaíoch le linn tochailtí réamhforbartha agus de thaisme i mBaile an Bhiataigh. Tá go leor ábhar faighte le linn sraith tochailtí in Brittas thart ar chrannóg ag Loch Mhaigh nEach ó thréimhsí leantacha ón Tréimhse Mhéisiliteach go dtí an Tréimhse Mheánaoiseach Dhéanach. Thángthas ar roinnt suíomhanna inar léiríodh lonnaíocht idir na tréimhse Luath-Mheánaoiseach agus an tréimhse Iar-mheánaoiseach, lena áiríodh coimpléasc imfhálaithe, i nDústún in 2004 le linn measúnuithe a rinneadh sular thosaigh an obair ar chuid Dhún Seachlainn-na hUaimhe an M3 a bhí pleanáilte. Thángthas ar iarsmaí de dhaoine i ngar do bhun croise lastuaidh d'imscrúduithe ag Fletcherstown. Nochtadh ábhar dumha dhóite, claiseanna, agus leathadh cloch le linn tástála i Martra sular tugadh faoi scéim bóthair.
- 98 Tugadh faoi thochailt i ndiaidh obair ollscartaire gan cheadúnas ar na Cnocáin i mBaile Órthaí agus glacadh samplaí d'fhonn dáta an chréifirt a dhéanamh amach. I measc na n-iarsmaí a fuarthas bhí cré-earraí iar-mheánaoiseacha agus breochloch mar aon le bhlogh chré-umha i sraitheanna íochtair d'ábhar tógála an mhúir, agus fuarthas blúirí leathair, adhmaid, agus roinnt bheag cnámh chomh maith le slige amháin gloine ó chodanna laistigh den chroílár orgánach. Tugadh faoi thrinseáil tástála le haghaidh teach aonair mar chuid d'fhaisnéis bhreise cóngarach do chréfort líneach i gceantar Thailtean in 2008 (Uimh. SMR – ME017-049). Níor tháifead an tUas. D. Sweetman, Seandálaí, aon rud is ábhar spéise seandálaíochta.
- 99 Thángthas ar choimpléasc ilchéimnithe ina raibh lonnaíocht agus imfhálú deasghnách ag Raffin le linn obair tharrthála i ndiaidh gur chothromaigh ollscartaire an suíomh.
- 100 Sholáthar bunachar sonraí an Údaráis um Bóithre Náisiúnta toradh amháin maidir le hoibreacha réamhthógála a bhaineann le forbairt mhótarbhealach an M3 idir an Uaimh agus Ceanannas. Trasnaíonn mótarbhealach an M3 agus an fhorbairt a bheartaítear a chéile idir bailte fearainn an Ghráinseach (Toghroinn Ard Breacáin) agus Durhamstown, 4 km laistiar den Uaimh. Le linn tochailtí sa limistéar in 2006, thángthas ar chlaí páirce agus iompuithe / iomairí i mbaile fearainn Ard Breacáin.

14.4.3.9 Crios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean

- 101 Le linn plé le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Comhshaoil, Oidhreacht agus Rialtais Áitiúil mar a bhí ag an am, cuireadh léarscáil inar leagadh amach réigiún ar ar tugadh Crios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean ar fáil do na sainchomhairleoirí (Fíor 14.18, **Fíoracha Imleabhar 3D** den EIS). An teorainn, atá lonnaithe lastuaidh den Abhainn Dubh, thart ar leath bealaigh idir an Uaimh agus Ceanannas, cuimsíonn sí baile fearainn Thailtean agus limistéir de bhailte fearainn Bhaile Órthaí agus Dhiméin Bhaile Ghib in aice láimhe. Sainithníodh an ceantar sin mar chroílár an réigiúin stairiúil 'Tailtiú', tírdhreach deasghnách ina bhfuil saibhreas béaloidis agus séadchomharthaí seandálaíochta gaolmhara, agus a dtagraítear dó sa litríocht.
- 102 Tugadh faoi mheasúnú fairsing mionsonraithe chun imscrúdú a dhéanamh ar an tionchar féideartha a bheadh ag an bhforbairt a bheartaítear ar Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean. Breathnaíodh ar fhoinsí príomha liteartha agus athbhreithníodh léarscáiliú stairiúil agus léarscáiliú comhaimseartha, chomh maith le roinnt foinsí d'ortafótagrafaíocht mhionsonraithe agus de ghrianghrafadóireacht satailíte. In éagmais ceada chun rochtain ar thalamh feadh an bhealaigh a bheartaítear, tugadh faoi shuirbhéanna ó thalamh agus ó bhóithre a bhfuil rochtain ag an bpobal orthu laistigh de Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean agus ar fud an cheantair máguaird.
- 103 Toisc go raibh tábhacht an cheantair ar eolas, tugadh faoi shuirbhé LiDAR ar Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean ar fad chun cabhrú le sainithint a dhéanamh ar shuíomhanna seandálaíochta nár taifeadadh roimhe seo cóngarach don fhorbairt a bheartaítear a bhféadfadh tionchar a bheith orthu. Tugadh faoin suirbhé i mí Dheireadh Fómhair 2013 agus táirgeadh sonraí Samhlacha Digiteacha den Tír-raon (DTM) agus Samhla Digítí den Dromchla (DSM) araon taifigh 25 cm agus 12.5 cm. Sainithníodh imfhálú claí féideartha agus láthair fhéideartha na lochanna saorga ar thagair O'Donovan dóibh le linn anailís ar an DTM (chun tuilleadh sonraí a fháil, feic Tuarascáil Mheasúnaithe Thailtean in **Aguisín 14.5, Aguisíní Imleabhar 3D** den EIS). Tá an t-imfhálú féideartha (MSA_CHS070) lonnaithe 120 m siar ón bhforbairt a bheartaítear (Túr 304) agus tá láthair fhéideartha na lochanna saorga (MSA_CHS073) lonnaithe 280 m siar ón bhforbairt a bheartaítear (Túr 310).
- 104 Sa deisceart, talamh íseal ar bhruach na hAbhann Duibhe atá i dtírdhreach Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean. Tá cor suntasach san Abhainn Dhubh i dtreo an oirthir agus is ag an bpointe seo ar an mbruach theas atá ráth (Uimh. SMR ME017-032). Níos faide i dtreo an iarthair in aghaidh an tsrutha, athraíonn an abhainn a treo go treo ó thuaidh mar a bhfuil Teach Thailtean (Uimh. RPS MH017-129) suite ar an mbruach thoir. Is teach stairiúil diméine é ag a bhfuil radhairc i dtreo an iarthair thar an Abhainn Dubh. Is ar thalamh oscailte ar chúl (lastoir de) Theach Thailtean atá Fothrach Eaglais agus Reilig Thailtean (Uimhreacha SMR ME017-031 agus ME017-031001) a dhílsigh an Coimisiún Teamparáltas Eaglasta do na Boird Adhlactha agus atá faoi úinéireacht Chomhairle Chontae na Mí. Tá an fhorbairt a

- bheartaítear lonnaithe thart ar 800 m lastoir de Theach Thailtean agus 690 m lastoir d'Eaglais agus Reilig Thailtean.
- 105 Pas beag lastuaidh den Abhainn Dubh agus ag imeall thiar theas Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean atá baile stairiúil pictiúrtha Dhomhnach Phádraig, atá suite timpeall Eaglais Naomh Pádraig (Uimh. RPS – MH017-131). Dhílsigh an Coimisiún Teamparáltais Eaglasta Eaglais Naomh Pádraig don Chomhlacht Eaglaise Ionadaíoch agus, cé nach liostaítear úinéir sa Suirbhé ar Reiligí de chuid Chomhairle Chontae na Mí, is dóchúil go bhfuil sé faoi úinéireacht Eaglais na hÉireann. Laistigh de reilig na heaglaise (Uimh. SMR ME017-034001) is ann do ghallán (Uimh. SMR ME017-034002) agus ar an taobh thall den bhóthar, lastuaidh den eaglais, tá lios cosanta suntasach Ráth Oirthir, ag a bhfuil móta agus bábhún (Uimh. SMR ME017-033). Is ann do halla paróiste (Uimh. RPS MH017-132), teach an tsacraisteora (Uimh. RPS MH017-134) agus teach 19ú hAois (Uimh. RPS MH017-133) laistigh de Dhomhnach Pádraig agus, i dtreo dheisceart an bhaile, ag réisiú na hAbhann Duibhe, tá Droichead Dhomhnach Phádraig (Uimh. RPS MH017-130). Is iad Ráth Oirthir agus Eaglais Naomh Pádraig an dá shuíomh is cóngaraí don fhorbairt a bheartaítear agus tá siad lonnaithe 460 m agus 650 m faoi seach ón bhforbairt a bheartaítear. Tá Ráth Oirthir clúdaithe go páirteach ag fásra dlúth a leathnaíonn feadh a imill thiar. Dá bhrí sin, foláitear radhairc i dtreo na forbartha a bheartaítear. Mar an gcéanna, tá garrán coillearnaí ag Eaglais Naomh Pádraig i dtreo an iarthair, rud a fholáíonn radhairc i dtreo na forbartha a bheartaítear.
- 106 Laistiar de Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean, ardaíonn an talamh go mear amach as Gleann na hAbhann Duibhe agus is ansin atá an Ráth Dubh (Uimh. SMR ME017-027) lonnaithe ar ardchlár beag thart ar 20 m os cionn leibhéal na habhann. Shonraigh John O'Donovan, i gcomhthráth le suirbhé na chéad sraithe ó Shuirbhéireacht Ordanáis Éireann, gurb é sin lár chéiliúrtha Thailtean. Bhíodh sé lonnaithe ar lár pháirc mhór mar a mbíodh radhairc leathana thar na tailte go léir i dtreo an deiscirt. Faoin am ar tugadh faoi shuirbhé an dara sraith ó Shuirbhéireacht Ordanáis Éireann, áfach, bhí lána síos an pháirc agus bhí breis agus dhá pháirc déag bheaga inti, i dteannta roinnt tithe feadh an lána. Tá an Ráth Dubh lonnaithe thart ar 1.4 km laistiar den fhorbairt a bheartaítear.
- 107 Lastoir den Ráth Dubh, tá na Cnocáin (Uimh. SMR ME017-049), ar créfort líneach é a scriosadh go páirteach in 1997. Luaigh John O'Donovan go bhfuil sna Cnocáin ná fothracha 'dumha agus atá ina gcoinicéar anois.' Ceapann roinnt mhaith daoine gurb é sin an áit inar cuireadh Póstaí Thailtean ar siúl ach bhí O'Donovan den tuairim gur i log lonnaithe i dtreo an oirdheiscirt ó na Cnocáin a cuireadh ar siúl iad. Níos déanaí ná sin, tógadh dhá theach feadh Bhóthar Chromail pas beag lastoir de na Cnocáin, idir na Cnocáin agus an fhorbairt a bheartaítear. Tá na Cnocáin lonnaithe thart ar 570m laistiar den fhorbairt a bheartaítear.
- 108 Foilsítear an tuarascáil mheasúnaithe mhionsonraithe ar Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean ar fad in **Aguisín 14.5, Aguisíní Imleabhar 3D** den EIS.

14.4.3.10 Gnéithe Cartagrafacha agus ón Aer

109 Tugadh faoi anailís mhionsonraithe ar léarscáiliú na chéad sraithe agus an dara sraith ó Shuirbhéireacht Ordanáis Éireann, mar aon le hathbhreithniú ar roinnt foinsí d'aer-ghrianghrafadóireacht agus de ghrianghrafadóireacht satailíte, lena n-áirítear LiDAR. Rinneadh aon suíomhanna lena mbaineann acmhainneacht oidhreacht seandálaíochta, ailtireachta nó chultúrtha a thabhairt faoi deara agus a léarscáiliú i gcóras faisnéise geografai (GIS). San iomlán, taifeadh 140 suíomh cóngarach don fhorbairt a bheartaítear; déantar achoimre orthu i dTábla 14.4.

Tábla 14.4: Suíomhanna Féideartha Oidhreacht Seandálaíochta, Ailtireachta agus Chultúrtha a tugadh faoi deara ó Fhoinsí Cartagrafacha agus ón Aer

Cineál Gné	Líon		Cineál Gné	Líon
Aimhrialtachtaí ón Aer	1		Garrán Coille Ainmnithe	2
Aimhrialtacht ón Aer	10		Tarae Sean	1
Teorainn pháirceanna aimhrialta	1		Stáisiún na nGardaí	1
Droichead	5		Lochán	1
Lintéar	1		Clachan féideartha	1
Struchtúr diméine	1		Imfhálú féideartha	1
Áitreabh Feirme	19		Loch Saorga Féideartha	1
Áth	1		Cairéal Féideartha	3
Lóiste Geata	2		Gallán féideartha	1
Poll Gairbhéil	5		Suíomh seandálaíochta féideartha	1
Teach	31		Cairéal	8
Ula	1		Séipéal Caitliceach Rómhánach	1
Cros Cuimhneacháin	1		Líne Iarnróid	2
Muileann	2		Gné dhronuilleogach	1
Crosaire Ainmnithe	3		Tobar Éadomhain	1
Gné dhiméine ainmnithe	1		Garrán Crann	2
Gné ainmnithe	2		Cora	3
Teach ainmnithe	13		Stumpa Muileann Gaoithe	1
Coill Ainmnithe	2		Garrán coille	6
Iomlán	102		Iomlán	38
Iomlán Foriomlán	140			

14.4.3.11 Anailís Logainmníochta

110 Is áisiúil iad logainmneacha bailte fearainn i dtaobh geolaíocht, seandálaíocht, úsáid talún, úinéireacht agus béaloideas ceantair de. Tig leis na logainmneacha faisnéis a chur ar fáil ar theaghlach, ar ghnéithe topagrafacha agus ar imeachtaí stairiúla. Ó thaobh na timpeallachta

tógtha de, déanann logainmneacha iomadúla tagairt d'eaglaisí, d'áthanna, do chaisleáin, do ráthanna, do reiligí, do bhóithre agus do bhealaigh etc. Is iad bailte fearainn na rannta is lú um riarachán talún as a mbaintear leas in Éirinn agus is iad an t-aon struchtúr riaracháin, mar a tharlaíonn sé, arb ann dó go fóill ag a bhfuil stair leanúnach forbartha a théann siar chomh fada leis an tréimhse mheánaoiseach nó níos luaithe fiú. Ní bhaineann bailte fearainn na hÉireann, den chuid is mó, le lonnaíochtaí ach le haonaid talún, agus iad amhlaidh, theastaigh teideal dlíthiúil uathu ó thráth luath. Rannta bunúsacha na tuaithe atá iontu agus rinneadh iad a chur i dtaifead go cúramach sna léarscáileanna agus sna leabhair a bhí in éineacht le hollaistrithe talún an 17ú hAois. Sonraítear na logainmneacha ar léarscáileanna na Suirbhéireachta Ordanáis, agus cuireadh an chéad sraith díobh i gcrích don tír iomlán thart ar 1842. Agus léarscáileanna na Suirbhéireachta Ordanáis á réiteach, coimisiúnaíodh scoláirí ar nós Eugene O'Curry agus John O'Donovan le leaganacha Béarla na logainmneacha Gaeilge a chur ar fáil don tSuirbhéireacht, agus is iad na leaganacha Béarla seo a úsáideadh go ginearálta ó shin i leith. Agus na sonraí seo a leanas á gcur le chéile againn, chuathas i gcomhairle le roinnt acmhainní, lena n-áirítear Bunachar Logainmneacha na hÉireann www.logainm.ie agus an leabhar *Irish Names of Places* le P.W. Joyce (1913).

- 111 Baineann go leor de na logainmneacha le gnéithe topagrafacha laistigh de Limistéar Staidéir na Mí, ar nós Allt Maise a chiallaíonn 'cnoc álainn' nó Corrananagh a chiallaíonn 'cnoc cruinn an eanaigh.' Tugtar flóra agus fána faoi deara sna bailte fearainn, ar nós Ballynavaddog a chiallaíonn 'baile na bhfeadóg', Creemore a chiallaíonn 'craobh mhór', chomh maith le Maigh nEach a chiallaíonn 'maigh na n-éan.' Tugtar lonnaíochtaí agus bonneagar sna logainmneacha, leis, mar shampla, Lislea, a chiallaíonn 'lios liath,' Moorlagh, a chiallaíonn 'dúnfort locha,' Ballina, a chiallaíonn 'béal an átha' agus Boherlea, a chiallaíonn 'bóthar liath.'
- 112 Téann ainmneacha pearsanta in go leor de na bailte fearainn, e.g. Betaghstown, 'Baile na mBiatlach,' a fhad siar go dtí tráth threibheanna na hÉireann, agus déanann siad idirdhealú idir treibheanna mar aon lena gcuid rannta agus comhthéacsanna laistigh de na clanna níos mó. Sonraítear na húninéirí bunaidh talún Gaelacha i mbailte fearainn ar nós Aghaloaghan a chiallaíonn 'Achadh Uí Leocháin' agus Ráth Úd a chiallaíonn 'Dúnfort Uí Uid.' Ó thráth níos déanaí agus níos suaite is ea cinn eile, tráth a baineadh a ngabháltais de na hÉireannaigh dhúchasacha agus a tugadh do choilínigh nua iad. De bhunadh na Breataine iad logainmneacha ar nós Walterstown, Bhaile Órthaí (Oristown), Fletcherstown agus Bhaile Mháirtín (Martinstown) agus gabhann siad a fhad siar le haimsir na bPlandálacha agus le haimsir Chromail. Ina theannta sin, tugann logainmneacha bailte fearainn deighilt na bpobal sin le tuiscint, ar nós Bhaile na nGael agus Ghallastún a chiallaíonn 'baile na ngall.' Déantar tagairt do mhórfhorais luatha na Críostaíochta in Kilboyne agus i gCill Mhaighneann, a léiríonn eaglaisí a bhunaigh Naomh Baoithín agus Naomh Maighneann faoi seach. Tá ainm Naomh Pádraig le feiceáil freisin in Derrypatrick agus i nDomhnach Phádraig, a chiallaíonn garrán Phádraig agus dún Phádraig faoi seach. I gcomhthéacs na réamh-Chríostaíochta, baineann Tailtín le Lugh Lámhfhada, duine de Ríthe Thuatha Dé Danann. Chuir sé tús le haonach nó le tionól daoine, a bheadh ar siúl ansin ar an gcéad lá de Lúnasa gach bliain, ina raibh cluichí agus caitheamh

aimsire ar siúl, chomh maith le póstaí á gceiliúradh. In onóir a mháthar altrama, Tailte, thug Lugh Tailtin ar an áit chéanna ar a dtugtar Teltown sa Bhéarla. Tugann Martra, a chiallaíonn áit a ndearnadh sléacht ar dhaoine, go leor le fios, leis, mar nach fios cén láthair chatha ná imeacht stairiúil lena mbaineann sé. Ina ainneoin sin, mhair an logainm fada a dhóthain i gcuimhne na ndaoine nó gur cuireadh i dtaifead é agus déanann sé tagairt d'imeacht dúranta ar cailleadh faisnéis ina thaobh tamall fada ó shin.

- 113 Feic **Aguisín 14.2, Aguisíní Imleabhar 3D den EIS** le teacht ar liosta d'ainmneacha bailte fearainn mar aon le hanailís a rinneadh orthu.

14.4.3.12 Teorainneacha Bailte Fearainn

- 114 Is iad bailte fearainn na rannta is lú um riarachán talún a aithnítear go hoifigiúil in Éirinn. Ó thaobh achair de, tig leo bheith idir níos lú ná heicteár agus a mhéid agus roinnt mílte heicteár. Ó thráth luath go tráth i lár an 19ú hAois, tháinig Suirbhéireacht Ordanáis Éireann an chéad sraith de na léarscáileanna Suirbhéireachta Ordanáis inar léiríodh gach baile fearainn in Éirinn go sonrach den chéad uair, arbh ann do bhreis agus 60,000 díobh. Tugadh faoi sin ar mhaithe le cúrsaí cánach agus is éard a bhí i gceist leis sin teorainneacha nua bailte fearainn a tharraingt san áit nárbh ann dóibh roimhe sin, ar nós ceantar portaigh agus sléibhe, chomh maith le bailte fearainn a bhí ann cheana a chónascadh i gcásanna áirithe. Tá na tagairtí is luaithe do theorainneacha bailte fearainn le fáil i gcáipéisí dlíthiúla atá ó thráth roimh aimsir na Normannach, ina ndéantar tagairt do bhronnadh talún ar mhainistreacha. D'fhéadfaidís bheith bainteach le teorainneacha diméine ag tráth níos déanaí. Is féidir leo léargas inspéise a thabhairt dúinn ar an am atá thart toisc go ngabhann cuid díobh feadh aibhneacha, sruthán, claíocha, agus múrtha, chomh maith le ballaí páirce agus diméine.
- 115 I roinnt cásanna, tá túir lonnaithe cóngarach do theorainneacha bailte fearainn ach níl aon túir lonnaithe ar theorainneacha bailte fearainn.

14.4.4 Measúnú Deisce – Ailtireacht

14.4.4.1 Limistéir Chaomhantais Ailtireachta

- 116 Níl aon Limistéir Chaomhantais Ailtireachta (ACAnna) lonnaithe laistigh de 5 km ón bhforbairt a bheartaítear i gContae an Chabháin. Is ann do roinnt mhaith díobh i gContae na Mí, lena n-áirítear na limistéir seo a leanas:
- Ard Breacáin – is é sin an Limistéir Caomhantais Ailtireachta is gaire don fhorbairt a bheartaítear, agus é lonnaithe thart ar 600 m lastoir de Thúr 324. Baile Easpaig Chaitliceacha na Mí le linn na meánaoiseanna, agus ina dhiaidh sin baile Easpaig na Mí de chuid Eaglais na hÉireann, a bhí ann. Tá sé imfhálaithe ag balla cloiche ard suntasach agus ag crainn fhásta feadh a theorann thiar. Tógadh an teach féin idir 1734 agus 1770 mar aon le gairdíní foirmiúla agus daingne. Is ann do thithe amuigh

teaghligh agus talmhaíochta, teach scoite, Eaglais Naomh Ultan agus roinnt mhaith gnéithe diméine eile laistigh den suíomh freisin.

- Dún Samhnaí – tá sé lonnaithe lastuaidh agus lastoir den fhorbairt a bheartaítear de réir mar a athraíonn sí ó threo ó dheas go treo soir ó dheas idir Túr 371 agus Túr 387. Ag a pointe is gaire, tá an Limistéar Caomhantais Ailtireachta thart ar 3.7 km lastuaidh den fhorbairt a bheartaítear agus 3.8 km lastoir di. Thóg Hugh de Lacy an caisleán ar son mhuintir Phluincéid go mall sa 12ú hAois. Faoi láthair cuimsítear leis an suíomh geataí, lóistí geata, teachíní diméine, droichead, gairdíní daingne agus fearann páirce fairsing. I dteannta roinnt gnéithe a liostaítear i dTaifead na Struchtúr atá faoi Chosaint, lena n-áirítear teach, lóistí geata, stáblaí, tithe amuigh agus teach bhainisteoir an eastáit, tá eaglais ann freisin ar séadchomhartha seandálaíochta í.
- Diméin Headfort – lonnaithe pas beag laistiar de Cheanannas, is ann atá Cumann Gaill Headfort. Tá an galfchúrsa féin ann ón mbliain 1928 i leith. Is í teorainn an Limistéir Chaomhantais Ailtireachta teorainn an tírdhreacha diméine a shonraítear i léarscáiliú na chéad sraithe ó Shuirbhéireacht Ordanáis Éireann ar a ndearnadh suirbhé sna 1830idí. Is ann do roinnt struchtúr laistigh de theorainn an Limistéir Chaomhantais Ailtireachta a liostaítear i dTaifead na Struchtúr atá faoi Chosaint de chuid Chomhairle Chontae na Mí (feic **Tábla 14.5**). Ag a pointe is gaire, tá teorainn Limistéar Caomhantais Ailtireachta Headfort lonnaithe thart ar 4.1 km laistiar den fhorbairt a bheartaítear.

Tábla 14.5: Struchtúir atá faoi Chosaint lonnaithe laistigh de Limistéar Caomhantais Ailtireachta Headfort

Uimh. RPS	Ainm	Uimh. Thag. na hEangái
MH017-116	Teach Headfort	276116/276664
MH017-117	Droichead Headfort / Droichead Sedenrath	276197/275980
MH017-110	Ula Headfort	274998/276400
MH017-112	Droichead Nua	275209/276304
MH017-120	Stáblaí	276405/276331
MH017-119	Geataí	276250/276000
MH017-115	Teach oibríthe an Eastáit	276049/276730
MH017-114	Tithe amuigh	276022/276723
MH017-118	Stáblaí	276221/276647
MH017-113	Geataí	275282/275902

117 Cill Mheasáin – is é croílár Limistéar Caomhantais Ailtireachta Chill Mheasáin ná ósais bheag fearann páirce agus an Eaglais, Teach an Reachtaire agus an Teach Gléibe atá gaolmhar leis.

Tá an limistéar caomhantais ailtireachta teorannaithe ar a thaobh thoir ag forbairtí tithíochta, atá suite idir an limistéar caomhantais ailtireachta agus an fhorbairt a bheartaítear, thart ar 2.4 km laistiar den línebhealach a bheartaítear.

- 118 Cnoc an Línsigh – tá an limistéar caomhantais ailtireachta láraithe ar leagan amach deartha lár an bhaile a thimpeallaíonn faiche an bhaile ag an mbealach isteach chuig Diméin Chnoc an Línsigh, agus atá lonnaithe i dtreo an deiscirt. Tá an fhorbairt a bheartaítear lonnaithe thart ar 4.8 km i dtreo an oirthuaiscirt ón limistéar caomhantais ailtireachta.

14.4.4.2 Taifid na Struchtúr atá faoi Chosaint agus Fardal Náisiúnta na hOidhreachta Ailtireachta

- 119 Chuir Comhairle Chontae an Chabháin agus Comhairle Chontae na Mí a leagan féin de thaifead na struchtúr atá faoi chosaint (RPS) ar fáil i bhformáid GIS ón gcéim is luaithe den fhorbairt. Ba é suirbhé Fhardal Náisiúnta na hOidhreachta Ailtireachta (NIAH) ar Chontae na Mí ceann de na chéad suirbhéanna a foilsíodh, sa bhliain 2002, agus breathnaíodh air mar chuid den mheasúnú seo. Foilsíodh suirbhé NIAH ar an gCabhán in 2012 agus ionchorpraíodh in GIS an tionscadail é ag an gcéim sin.
- 120 Ní ann do struchtúir ar bith a chuirtear san áireamh in RPS an Chabháin ná i suirbhé NIAH ar Chontae an Chabháin atá lonnaithe laistigh de 2 km ón bhforbairt a bheartaítear.
- 121 Is ann do 89 struchtúr a liostaítear san RPS ar Chontae na Mí laistigh de 2 km ón bhforbairt a bheartaítear (feic **Tábla 14.6**). Mar atáthar ag súil leis, tá forluí suntasach idir an RPS agus NIAH. Mar sin féin, b'eol sa mheasúnú go bhfuil trí shuíomh laistigh de 2 km ón bhforbairt a bheartaítear a léirítear in NIAH agus nach gcuimsítear san RPS. Is é an suíomh RPS is cóngaraí don fhorbairt a bheartaítear ná Droichead Balbrigh (MH031-101) atá lonnaithe thart ar 260 m laisteas de Thúr 350.
- 122 Struchtúir atá lonnaithe laistigh de 2 km ón bhforbairt a bheartaítear a chuimsítear sa RPS nó NIAH le haghaidh Chontae an Chabháin agus Chontae na Mí, déantar achoimre orthu i d**Tábla 14.6**. Sonraí faoi gach struchtúr RPS agus NIAH atá lonnaithe laistigh de 2 km ón bhforbairt a bheartaítear, cuimsítear in **Aguisín 14.3, Imleabhar 3D** den EIS iad.
- 123 Cuimsítear sa staidéar freisin láithreáin a meastar go bhfuil tábhacht náisiúnta leo sa limistéar níos forleithne. Áirítear leo sin Teach Tábhairne Gartlan (Uimh. RPS – 293) agus Séipéal Mhuire gan Smál (Uimh. RPS – 294), a bhfuil an péire acu lonnaithe i nDún an Rí, Contae an Chabháin, Móta na hUaimhe (Uimh. RPS – NT025-166) agus Balla an Bhaile (Uimh. RPS – NT025-077) agus Teach Ballinter i gContae na Mí (Uimh. RPS – MH031-113).

Tábla 14.6: Struchtúir RPS agus NIAH Lonnaithe laistigh de 2 km ón bhForbairt a Bheartaítear

Cur Síos	Líon		Cur Síos	Líon
Droichead (iamnród)	1		Áith Aoil	1
Droichead (bóthar)	5		Muileann	2
Caisleán	2		Séadchomhartha	1
Eaglais (Eaglais na hÉireann)	5		Séadchomharthaí / eaglais	1
Iar-Eaglais (Eaglais na hÉireann)	2		Scoil Náisiúnta	2
Séipéal (Caitliceach Rómhánach)	4		teach amuigh	1
Séipéal (Caitliceach Rómhánach)	1		Tithe amuigh	1
Séipéal / teach pobail	1		Halla Paróiste	1
Clabhstra / túr	1		Teach Paróiste	2
Teachín (leathscoite)	4		Bosca poist	1
Teach Tuaithe	7		Teach Tábhairne	3
Cros	1		Líne Iamnróid	1
Gnéithe diméine	1		Ardán Iamnróid	1
Foirgnimh feirme	1		Both Iamnróid	1
Teach Feirme	2		Trádstóras Iamnróid	1
Teach feirme	1		Droichead bóthair	1
Clós feirme	1		Scoil	1
Stáisiún na nGardaí	1		Teach an tSacraisteora	1
Lóiste Geata	1		Stáblaí	1
Teach geata	1		Teach Sraithe	1
Halla	1		Teach ceann tuí	1
Teach	5		Tuama	1
Teach (scoite)	9		Píobán scaoilte	1
teach (seanscoil)	1		Caidéal uisce	4
Áith	1			
Iomlán	60		Iomlán	32
Iomlán Foriomlán – 92				

14.4.4.3 Tírdhreacha Diméine agus Gairdíní Stairiúla

124 Léirítear tírdhreacha diméine agus gairdíní stairiúla mar limistéir scáthaithe ar léarscáiliú na chéad sraithe ó Shuirbhéireacht Ordanáis Éireann. Liostaítear 159 gairdín i gContae an Chabháin agus 308 gairdín i gContae na Mí sa Suirbhé Gairdíní ar an suíomh gréasáin www.buildingsofireland.ie. Tugadh cosaint do roinnt de na tírdhreacha sin trí iad a ainmniú mar Limistéir Chaomhantais Ailtireachta, lena n-áirítear Ard Breacáin, Dún Samhnaí, Headfort agus Cnoc an Línsigh, a bhfuil gach ceann díobh lonnaithe laistigh de 5 km ón bhforbairt a bheartaítear i gContae na Mí (feic **Rannán 14.4.4.1**).

- 125 Baineadh úsáid as léarscáiliú na chéad sraithe ó Shuirbhéireacht Ordanáis Éireann i gcomhar le Suirbhé Gairdíní NIAH chun léarscáiliú a dhéanamh ar gach tírdhreach diméine agus gairdín stairiúil laistigh de 2 km ón bhforbairt a bheartaítear. Le linn an mheasúnaithe seo, aimsíodh go bhfuil roinnt gairdíní a léirítear i léarscáiliú na chéad sraithe ó Shuirbhéireacht Ordanáis Éireann nach léirítear i Suirbhé Gairdíní NIAH agus, mar an gcéanna, tá roinnt gairdíní nach léirítear ar an léarscáiliú ach a thugtar faoi deara sa suirbhé. Is cosúil gur tugadh faoi Shuirbhé Gairdíní NIAH trí úsáid a bhaint as foinse léarscáile a bhí ní ba chomhaimseartha ná suirbhé na chéad sraithe ó Shuirbhéireacht Ordanáis Éireann nó trí úsáid a bhaint as foinsí éagsúla léarscáile. Na tírdhreacha diméine agus na gairdíní stairiúla go léir ón Suirbhé Gairdíní agus ó léarscáiliú na chéad sraithe ó Shuirbhéireacht Ordanáis Éireann, cuirtear san áireamh iad sa suirbhé seo.
- 126 Níor tugadh aon tírdhreacha diméine ná aon ghairdín stairiúla faoi deara laistigh de 2 km ón bhforbairt a bheartaítear i gContae an Chabháin. Laistigh de Chontae na Mí, tá 51 tírdhreach diméine agus / nó gairdín stairiúil le feiceáil laistigh de 2 km ón bhforbairt a bheartaítear. Is éagsúil atá a méid, ó níos lú ná heicteár amháin go roinnt céadta heicteár. D'fhonn na difríochtaí ó thaobh scála de idir na gairdíní a chur in iúl, is 10 heicteár san iomlán nó níos lú ná sin atá beagnach leathchuid de na suíomhanna. Is ionann an ceann is mó díobh, Diméin Bhaile Ghib, agus breis agus 20% den achar iomlán a chlúdaíonn na suíomhanna sin. Clúdaíonn na ceithre dhiméin is mó achar a sháraíonn na cinn eile go léir le chéile.
- 127 Is rud suntasach é go bhfuil Ard Breacáin, Brittas, Mountinstown, Philpotstown agus an Choill Bhán cóngarach don fhorbairt a bheartaítear nó go dtrasnaíonn an fhorbairt a bheartaítear iad.

Tábla 14.7: Tírdhreacha Diméine agus Gairdíní Stairiúla laistigh de 2 km ón bhForbairt a Bheartaítear

Ainm	Rátáil Shuirbhé Gairdíní NIAH má tá sí ar fáil	Baile Fearainn	Achar (Ha)
Gan ainm	Níl sé sa Suirbhé Gairdíní	Ballynavaddog	5
Gan ainm	Níl sé sa Suirbhé Gairdíní	Baile an Mhuilinn	1
Gan ainm	Níl sé sa Suirbhé Gairdíní	Knockstown (Toghroinn Chill Chúile)	2
Gan ainm	Níl sé sa Suirbhé Gairdíní	Ongenstown (Toghroinn Ard Breacáin)	1
Gan ainm	Níl sé sa Suirbhé Gairdíní	Stigh Mocholmóg	15
Arch Hall	Gan aon ghnéithe so-aitheanta den chuid is mó	Arch Hall	98
Gléib Ard Breacáin	Na príomhghnéithe i láthair den chuid is mó – ní féidir gnéithe imeallacha a aithint	Glebe	13
Teach Ard Breacáin	Na príomhghnéithe i láthair den chuid is mó – cailleadh iomláine go pointe áirithe	Ard Breacáin	57
Teach Arodstown	Níl sé sa Suirbhé Gairdíní	Arodstown	3

Ainm	Rátáil Shuirbhé Gairdíní NIAH má tá sí ar fáil	Baile Fearainn	Achar (Ha)
Lóiste na mBaitsiléirí	Ní féidir na príomhghnéithe a aithint – is féidir na gnéithe imeallacha a fheiceáil	Scallanstown	32
Teach Bhaile Easúin	Na príomhghnéithe i láthair den chuid is mó – ní féidir gnéithe imeallacha a aithint	Baile Easúin	10
Teach an Bhaile Trasna	Na príomhghnéithe i láthair den chuid is mó – ní féidir gnéithe imeallacha a aithint	An Baile Trasna	2
Teach Bheighthí	Na príomhghnéithe i láthair den chuid is mó – ní féidir gnéithe imeallacha a aithint	Balgill	13
Teach Bloomsberry	Na príomhghnéithe i láthair den chuid is mó – cailleadh iomláine go pointe áirithe	Bloomsberry	89
Brittas	Na príomhghnéithe i láthair den chuid is mó – cailleadh iomláine go pointe áirithe	Brittas	224
Teach Bhaile an Teampaill	Na príomhghnéithe i láthair den chuid is mó – ní féidir gnéithe imeallacha a aithint	Baile an Teampaill	7
Teach Bhaile Chrúis	Ní féidir na príomhghnéithe a aithint – is féidir na gnéithe imeallacha a fheiceáil	Baile Chrúis (Toghroinn Bhaile Chrúis)	53
Teach Chúil Mhaoilín	Na príomhghnéithe i láthair den chuid is mó – ní féidir gnéithe imeallacha a aithint	Cúil Mhaoilín	10
Teachín an Churraigh Mhóir	Níl sé sa Suirbhé Gairdíní	Arodstown	2
Teach Curtistown	Ní féidir na príomhghnéithe a aithint – is féidir na gnéithe imeallacha a fheiceáil	Curtistown	0
Teach Dhústúin	Na príomhghnéithe i láthair den chuid is mó – ní féidir gnéithe imeallacha a aithint	Dústún (Toghroinn Bhaile an Chaisleáin)	10
Teach Bhaile an Drácaigh	Na príomhghnéithe i láthair den chuid is mó – ní féidir gnéithe imeallacha a aithint	Stigh Mocholmóg	5
Caisleán Durhamstown	Ní féidir na príomhghnéithe a aithint – is féidir na gnéithe imeallacha a fheiceáil	Durhamstown	13
Teach Bhaile Uí Aonghais	Na príomhghnéithe i láthair den chuid is mó – ní féidir gnéithe imeallacha a aithint	Cooljohn	2
Teach Ghalltroma	Na príomhghnéithe i láthair den chuid is mó – ní féidir gnéithe imeallacha a aithint	Galltroim	31
Diméin Bhaile Ghib	Ní féidir na príomhghnéithe a aithint – is féidir na gnéithe imeallacha a fheiceáil	Diméin Bhaile Ghib	520
Glebe	Níl sé sa Suirbhé Gairdíní	Galltroim	5
Teach Glebe	Níl sé sa Suirbhé Gairdíní	Glebe	3
Teach na Gráinsí	Na príomhghnéithe i láthair den chuid is mó – ní féidir gnéithe imeallacha a aithint	Gráinseach Derrypatrick	42
Kilcarty	Ní féidir na príomhghnéithe a aithint – is féidir na gnéithe imeallacha a fheiceáil	Kilcarty	72
Teach Chill Mhaighneann	Níl sé sa Suirbhé Gairdíní	Cill Mhaighneann	3
Teach Bhaile an	Gan aon ghnéithe so-aitheanta den chuid is mó	Baile an Ridire	7

Ainm	Rátáil Shuirbhé Gairdíní NIAH má tá sí ar fáil	Baile Fearainn	Achar (Ha)
Ridire			
Teach Lios Cartáin	Gan aon ghnéithe so-aitheanta den chuid is mó	Lios Cartáin	310
Teach Lisnabo	Níl sé sa Suirbhé Gairdíní	Lisnabo	6
Baile Mháirtín	Níl sé sa Suirbhé Gairdíní	Baile Mháirtín (Toghroinn Ghalltroim)	4
Teach Marvelstown	Níl sé sa Suirbhé Gairdíní	Marvelstown	2
Teach Bhaile Mhílis	Ní féidir na príomhghnéithe a aithint – is féidir na gnéithe imeallacha a fheiceáil	Baile Mhílis	69
Teach Mountainstown	Na príomhghnéithe i láthair den chuid is mó – ní féidir gnéithe imeallacha a aithint	Mountainstown	198
Teach Moydorragh	Gan aon ghnéithe so-aitheanta den chuid is mó	Moydorragh	17
Teach an Bhaile Nua	Ní féidir na príomhghnéithe a aithint – is féidir na gnéithe imeallacha a fheiceáil	An Baile Nua	14
Fearann an Choire	Gan aon ghnéithe so-aitheanta den chuid is mó	Durhamstown	38
Philpotstown	Na príomhghnéithe i láthair den chuid is mó – ní féidir gnéithe imeallacha a aithint	Philpotstown (Toghroinn Bheighthí)	54
Cuid de Dhiméin Allenstown	Ní féidir na príomhghnéithe a aithint – is féidir na gnéithe imeallacha a fheiceáil	Faughanhill	64
Ráth Úd	Gan aon ghnéithe so-aitheanta den chuid is mó	Ráth Úd	18
Teachín Rataine	Níl sé sa Suirbhé Gairdíní	Rataine	5
Teach Ráth an Eallaigh	Na príomhghnéithe i láthair den chuid is mó – cailleadh iomláine go pointe áirithe	Ráth an Eallaigh	62
Baile Riobaird	Níl sé sa Suirbhé Gairdíní	Durhamstown	1
Teach Thailtean	Ní féidir na príomhghnéithe a aithint – is féidir na gnéithe imeallacha a fheiceáil	Tailtin	138
Teach Tullaghmedan	Níl sé sa Suirbhé Gairdíní	Tullaghmedan	6
Teach na Coille Báine	Na príomhghnéithe i láthair den chuid is mó – ní féidir gnéithe imeallacha a aithint	An Choill Bhán	102
Ráth na Coille	Ní féidir na príomhghnéithe a aithint – is féidir na gnéithe imeallacha a fheiceáil	An Oirbhe	13

14.4.4.4 Gnéithe Cartagrafacha agus ón Aer

128 Feic **Rannán 14.4.3.10** le haghaidh sonraí.

14.4.5 Oidhreacht Chultúrtha Eile

14.4.5.1 Ceantair Ghaeltachta

- 129 Tá dhá cheantar Gaeltachta i gContae na Mí arna sainiú go hoifigiúil ag an Roinn Gnóthaí Pobail, Tuaithe agus Gaeltachta, eadhon: Ráth Chairn, atá suite trí mhíle soir ó dheas ó Bhaile Átha Buí agus Baile Ghib, atá sé mhíle lastoir de Cheanannas. Bhí comhdhaonra 1,591 duine ag an gceantar Gaeltachta i gContae na Mí in 2002, ar méadú 13% é ar Dhaonáireamh 1996. Cuimsíodh 1.19% de dhaonra iomlán an chontae sna ceantair Ghaeltachta in 2002. Go stairiúil, baineann stair ábhairín difriúil le Gaeltacht na Mí Ríoga ná an stair atá ag Gaeltachtaí eile na tíre. Pobail athlonnaithe iad an dá Ghaeltacht, Baile Ghib agus Ráth Chairn, inar athdháil Rialtas na hÉireann eastáit mhóra na dtiarnaí neamhchónaitheacha mar ghabháltais bheaga feirme ar fheirmeoirí bochta ó cheantair Ghaeltachta Chonamara, Mhaigh Eo agus Chiarraí sna 1930idí. Bhí sé ina chuspóir aige sin éagothroime a mhair leis na céadta bliain a chur ina ceart, agus feirmeoirí Éireannacha á mbaint ón talamh seo le láimh láidir na Sasanach faoi Chromail, tráth an fhorógra cháiliúil ‘Go hlfreann nó go Connacht.’ Tráth a d’fhill feirmeoirí Éireannacha ar an talamh i gContae na Mí, thug siad leo a dteanga agus a gcultúr dúchais, atá ina n-ábhar mór ceiliúrtha i láthair na linne i gceantair bheaga Ghaeltachta Bhaile Ghib agus Ráth Chairn.
- 130 Gabhann an t-ailíniú trí cheantar Gaeltachta Bhaile Ghib. Aithnítear i bPlean Forbartha Contae na Mí an tábhacht lena mbaineann an Ghaeilge agus le hoidhreacht chultúrtha na teanga i gcás na gceantar Gaeltachta. Is é sprioc Chomhairle Chontae na Mí ná marthanas agus forbairt leantach na nGaeltachtaí mar cheantar ar leith i saol teangeolaíoch agus cultúrtha na tíre a chinntiú, le linn di féachaint lena n-acmhainneacht eacnamaíoch agus forbartha a bhaint amach ar bhealach cothromaithe inbhuanaithe ar feadh thréimhse feidhme CDP na Mí (feic **Caibidil 2** den imleabhar seo den EIS).

14.4.6 Suirbhé Bealaigh

- 131 Is éard atá sa suirbhé bealaigh seo a leanas ná buntorthaí an mheasúnaithe deisce, lena n-áirítear an úsáid a baineadh as grianghrafadóireacht mhionsonraithe ón aer, LiDAR, mar aon le suirbhéanna ionaid faire agus an obair shuirbhé allamuigh ar tugadh fúthu.

14.4.6.1 Túir: 237-254

Bailte Fearainn: Clonturkan, Ballyloughly, Bóthar Liath, Moorlagh, Tullyweel, Lislea, Achadh Mór, Shancor, Towas

- 132 Téann an chuid de Limistéar Staidéir na Mí don Tionscadal Idirnasctha Thuaidh Theas 400 kV ón tuaisceart i dtreo an deiscirt ó theorainn an Chabháin sa limistéar droimníní thart ar 5 km soir ó thuaidh ó Chill Mhaighneann. Téann an línebhealach soir ó bhaile fearainn Clonturkan thar an teorainn go baile fearainn Moorlagh, ag trasnú abhann agus cnoc ag a bhfuil meánaird 150 m. Idir Túir 237 agus Túir 242, téann an líne 170 m lastuaidh de ráth (Uimh. SMR – ME002-040001) agus de ghallán féideartha ar an bhfána thiar de chnoc i mBóthar Liath (Uimh. SMR – ME002-040). Sonraítear gur triantánach sa bhonnchló agus treoshuite siar ó thuaidh go soir ó

- dheas atá an gallán. Limistéar ardaithe beagnach ciorclach (toisí 31.5m) is ea an ráth, agus é timpeallaithe le múr cré agus le clais. Tá bealach isteach aige i dtreo an deiscirt.
- 133 Nithe eile a tugadh faoi deara feadh na coda seo den línebhealach ná dhá struchtúr agus droichead a léirítear ar léarscáil na chéad sraithe den tSuirbhéireacht Ordanáis dar dháta 1835. Tá an bealach rochtana a bheartaítear le haghaidh tógála ar rianta feirme atá ann cheana agus trí gheataí atá ann cheana agus ní bheidh tionchar aige ar aon suíomhanna aitheanta sa limistéar.
- 134 Lúbann an líne i dtreo an oirdheiscirt ó Thúr 242, ag trasnú bhóthar réigiúnach an R164 idir an Oirbhe agus Crosbhóthar Carnacally. Tá Túr 245 lonnaithe 170 m laistean de ráth (Uimh. SMR – ME002-044). Ráth crannteoranta atá ann agus tá sé damáistithe ag foirgnimh feirme nua-aimseartha feadh a stua theas. Bealaí rochtana sealadacha le haghaidh Thúr 242 agus Thúr 243 agus an limistéir sreangaithe lastoir de Thúr 242, téann siad thart cóngarach do ráth (Uimh. SMR – ME002-026), cosúil leis an mbealach rochtana a bheartaítear le haghaidh Thúr 245 agus na limistéar sreangaithe gaolmhar a théann timpeall an imill de ráth Uimh. SMR – ME002-044.
- 135 Níos faide i dtreo an deiscirt, téann an líne idir roinnt ráthanna ar marthain i mbaile fearann Achadh Mór, lena n-áirítear Uimhreacha Tagartha ME002-042, ME002-043, ME005-011, agus ME005-013 agus imfhálú Uimh. SMR ME005-012. Tá roinnt de na struchtúir sin le feiceáil ar na haerghrianghraif mar imfháluithe crannteoranta. Ó thaobh gaireachta don líne a bheartaítear, is mar seo a leanas go neasach atá na liosanna lonnaithe; Uimh. SMR – ME002-043 140 m, Uimh. SMR – ME002-042 254 m, Uimh. SMR – ME005-012 35 m agus Uimh. SMR – ME005-013 240 m. An lios is gaire (Uimh. SMR – ME005-012) don línebhealach a bheartaítear, sonraítear gur limistéar ciorclach é atá sainithe ag múr cré (trastomhas 38m) agus ag balla cloiche i dtreo an iarthair agus an tuaiscirt. Is fíorchóngarach don chlós feirme atá an dúnfort.
- 136 Is ann do chomhchruinniú suntasach ráthanna sa limistéar sin, agus gach ceann acu suite ar fhánaí uachtaracha droimníní os comhair Abhainn Chill Mhaighneann, atá go mór faoi chrainn.
- 137 Téann an líne thar an abhainn idir Túr 251 agus Túr 252 thart ar 1.1 km laistiar de Chill Mhaighneann. Is ann do chomhchruinniú struchtúr atá faoi chosaint laistigh den sráidbhaile, lena n-áirítear eaglais (Uimh. RPS – MH005-201), droichead (Uimh. RPS – MH005-203), teach tábhairne (Uimh. RPS – MH005-202), cros (Uimh. RPS – MH005-206), caidéal uisce (Uimh. RPS – MH005-204), dhá theach (Uimhreacha RPS – MH005-205 & MH005-209) agus teach paróiste (Uimh. RPS – MH005-200). Áirítear le suíomhanna eile cóngarach don sráidbhaile ráth (Uimh. SMR – ME005-027), agus séipéal agus reilig (Uimhreacha SMR – ME005-028 & ME005-028004) a chuimsíonn leac uaigne agus leac chroise agus Síle na gcíoch. Ní fios cé

leis an reilig agus, dá bhrí sin, d'fhéadfadh sí a bheith ina Séadchomhartha Náisiúnta nó faoi úinéireacht Chomhairle Chontae na Mí.

- 138 Tá dhá shuíomh sa taifead laistear den abhainn láimh le Gentleman's Cross Roads; is iad sin, créfort (Uimh. SMR – ME005-025) ag Shancor nach bhfuil aon rian infheicthe de ar marthain agus imfhálú cois bóthair ag Towas, a shonraítear mar 'dúnfort' ar léarscáil OS na bliana 1837 (Uimh. SMR – ME005-026). Is 290 m agus 190 m faoi seach ón línebhealach a bheartaítear atá na suíomhanna sin lonnaithe.
- 139 Is ann do roinnt iarsmaí ar ar thángthas i gcomhaid thopagrafacha Ard-Mhúsaem na hÉireann sna bailte fearainn a ndearnadh measúnú orthu, lena n-áirítear meall cloiche, crémhéall, bró dhiallaite (Uimh. Fríotha NMI – 1942:1894), breochloch oibríthe (Uimh. Fríotha NMI – 1942:68), dabhach chloiche (Uimh. Fríotha NMI – 1972:175) agus cloch chasta (Uimh. Fríotha NMI – 1956:13:00) ó bhaile fearainn Chorr an Aoire.

14.4.6.2 Túir: 254-265

Bailte Fearainn: Towas, an tÉadan, Buíonach (Toghroinn Chill Mhaighneann), Allt Maise (Toghroinn Bhaile Chrúis), Baile Chrúis (Toghroinn Bhaile Chrúis)

- 140 I dtreo an oirdheiscirt ó Gentleman's Crossroads, trasnaíonn an línebhealach a bheartaítear talamh ardaithe agus téann sí laistigh de 400 m ó dhá ráth i mbailte fearainn Bhuíonach (Toghroinn Chill Mhaighneann) (Uimh. SMR – ME005-043) agus Ard Mhacha Bréige (Uimh. SMR – ME005-042). Is léir ó mheasúnú ar aerghrianghraif go bhfuil an dá shuíomh sin lonnaithe i gcoillearnach. I dtreo an iardheiscirt ó Thúr 257, íslíonn an línebhealach a bheartaítear feadh an fhána theas de ghleann a théann comhthreomhar le bóthar áitiúil laistiar de Loch na Coille Báine. Is ann do theach feirme faoi chosaint (Uimh. RPS – MH005-101) i mbaile fearainn Bhuíonach (Toghroinn Chill Mhaighneann) lonnaithe feadh an bhóthair sin. Teach feirme scoite atá sa teach a bhfuil trí chuasán dhá stór aige. Tógadh é thart ar an mbliain 1870 agus tá ballaí rindreáilte agus póirse starrach aige agus díon slinne claonta air. Breis agus 600 m ón línebhealach a bheartaítear atá an teach suite. Is ann d'fhothracha Theach Chnoc Bhuíonach, a léirítear den chéad uair ar léarscáil OS na chéad sraithe, ar an taobh eile den bhóthar. Téann na bealaí rochtana sealadacha trí thailte an tseantí sin, thart ar 270 m lastoir ó Thúr 257.
- 141 Ag féachaint anuas ar an loch ar an bhfána thoir atá Teach na Coille Báine, Lóiste agus foirgnimh feirme (Uimh. RPS – MH005-104). Is éard atá sa teach ná teach trí chuasán agus dhá stór os cionn an bhonnurláir a thóg Richard Castle sa bhliain 1735. Dearadh é ar dtús mar lóiste fiaigh ar son Mhuintir Preston. Tá an teach thart ar 1.6 km lastoir den línebhealach a bheartaítear.

- 142 Ag leanúint ar aghaidh i dtreo an iardheiscirt, téann an líne idir áith arbhair ar thángthas uirthi i 1945 agus tochailt á déanamh ar thrinse píobáin in Allt Maise (Toghroinn Bhaile Chrúis) agus ar ráth i mBaile Chrúis (Toghroinn Bhaile Chrúis) (Uimhreacha SMR – ME005-056 agus ME005-057). Ní suntasach eile is ea tarae (MSA_CHS026) atá lonnaithe laistiar den líne a bheartaítear idir Túr 259 agus Túr 260. Léirítear an suíomh neamhtháifeadta sin ar léarscáil OS na chéad sraithe.
- 143 Casann an líne soir ag Túr 262 agus trasnaíonn sí craobh-abhainn den Níth laistiar d'Eastát Brittas.
- 144 Is ann d'iarsmaí ar ar thángthas i gcomhaid thopagrafacha Ard-Mhúsaem na hÉireann sna bailte fearainn, lena n-áirítear cíor chnámhe, adharc óil, brónna, cnámha agus píosaí adhmaid ó Brittas agus ó Loch Mhaigh nEach chomh maith le calóg na Banna (Uimh. Fríotha NMI – 1960:612) ó Allt Maise (Toghroinn Bhaile Chrúis).

14.4.6.3 Túir: 265-280

Bailte Fearainn: Allt Maise (Toghroinn Bhaile Chrúis), Brittas, Maigh nEach, Ráth Úd, Raffin, Clooney

- 145 Leanann an líne ar aghaidh ó Thúr 265 i dtreo an oirdheiscirt thar chraobh-abhainn den Níth, trí Dhiméin Brittas mar aon lena teach mór gaolmhar (Uimh. RPS MH005-105) agus feadh gleanna ina bhfuil bóthar rochtana áitiúla agus talamh níos airde i dtreo an iarthair. Iartheach an Ghinearáil Thomas Bligh ba ea Diméin Brittas. Tógadh in 1732 é trí theach cónaithe ní ba luaithe ón mbliain 1672 a chorprú. Cuireadh leis an teach ina dhiaidh sin san 18ú hAois agus cuireadh sciathán an bhálseomra, a dhear Francis Johnston, leis an teach go luath sa 19ú hAois. Tá an teach féin lonnaithe thart ar 430 m lastoir den fhorbairt a bheartaítear ag Túr 266. Trasnaíonn an fhorbairt a bheartaítear an ascaill idir na geataí isteach agus Teach Brittas thart ar 170 m ón mbealach isteach chuig an diméin agus beidh sreangdhreach le feiceáil ón ngeata. Ag dul thart feadh na hascaille gan aon fhoscadh, beidh an fhorbairt infheicthe i dtreo an tuaiscirt agus i dtreo an deiscirt mar a dtrasnaíonn sí.
- 146 Deartháir leis an Leifteanant William Bligh (a raibh cáil air mar thoradh ar an gCeannairc ar an Bounty) ba ea an Ginearál Bligh agus ghlac sé páirt i roinnt cogái mór-roinne, lena n-áirítear Cogadh Chomharbas na hOstaire agus Cogadh na Seacht mBliana. D'fhonn a chuid gaiscí a chomórath, chuir sé coill 'láthair chatha' ar mhacasamhail í de línte cogaidh a chomhrac le hairm chomhraic. Páirc 33 acra atá sa 'Láthair Chatha' atá suite sa lár agus a leathnaíonn i dtreo an oirdheiscirt laistigh den eastát ina bhfuil crainn líomaí leagtha amach amhail an foirmiú a bhí ag a chuid saighdiúirí tráth Chath Cherbourg (1758). Tá an 'Láthair Chatha' lonnaithe lastoir de thalamh ard faoi chrainn thart ar 430 m ón bhforbairt a bheartaítear. Ní ann do roinnt mhaith de na crainn líomaí ón imeall thiar thuaidh den láthair chatha a thuilleadh ach is ar marthain atá formhór na gcrainn i dtreo an oirdheiscirt.

147 Leag Pitt an cúram ar an nGinearál ionsaí ar an bhFrainc a eagrú agus ba é sin an comhrac míleata deiridh agus an comhrac ba rathúla de chuid an Ghinearáil. Rinne Bligh, le tacaíocht ón gcabhlach, mórbhuamáil ar Cherbourg le cabhrú le teacht i dtír. Chuir seisean agus a arm an ruaig ar na Francaigh a bhí in ainm agus cur ina gcoinne, ghlac sé seilbh ar an mbaile, agus mhill sé na daingin, na dugaí agus an loingeas lenar bhain. Is ann d'imfhálú faoi chrainn ina bhfuil ula bhrící agus chloiche in onóir an Ghinearáil Bligh, ag mullach cnoic atá os cionn na láithreach catha. Tá an ula suite thart ar 750 m soir ón bhforbairt a bheartaítear. Sonraítear an ula sin ar an dá cheann de na léarscáileanna stairiúla. Tá an méid seo a leanas le feiceáil ar an inscríbhinn [aistriúchán neamhoifigiúil]:

“Ula. An Leifteanant Thomas Bligh – Ginearál d’Fhórsaí an Rí, agus Ginearál ar Chapall ar Sheas Arm na Fraince an fód ina choinne ag Dettingen, ag Valve, ag Melle, ag Fontenoy agus ag Cherbourg. Ní ar mhaithe leis féin ach ar mhaithe lena thír a rinne sé an feabhas seo, agus a thóg sé na Tithe agus na Teampaill uile seo ón mbliain 1732 i leith. Rugadh é i 1695. Fuair sé bás an 17 Lúnasa 1775, ag aois 80 bliain”.

148 Is ann do roinnt séadchomharthaí seandálaíochta laistigh de Dhiméin Brittas, lena n-áirítear sé lios, imfhálú agus cros (Uimhreacha SMR – ME005-085, ME005-086, ME005-087, ME005-089001, ME005-0089002, ME005-090, ME005-091 agus ME005-092). Laistigh de 400 m den líne a bheartaítear, ar chnoic ísle, atá trí cinn de na liosanna sin agus tá an dá lios is gaire, imfháluithe cónasctha Uimhreach SMR – ME005-091 agus ME005-092, lonnaithe thart ar 210 m lastoir den fhorbairt a bheartaítear. Beidh tionchar ag an bhforbairt a bheartaítear ar na trí cinn uile de na séadchomharthaí sin. Sonraítear san fhardal seandálaíochta go bhfuil an chros chloiche (Uimh. SMR – ME005-089001) lonnaithe ar an taobh istigh de lios (Uimh. SMR – ME005-089) agus go bhfuil sí garbhdhéanta le cros i gcorcal inscríofa ar thaobh amháin.

149 Sa chúinne thoir theas de Dhiméin Brittas, thart ar 1.2 km lastoir den fhorbairt a bheartaítear, tá ionad suíomhanna seandálaíochta, lena n-áirítear crannóg ar chladaí Loch Mhaigh nEach. Sainathníodh an suíomh sin mar chrannóg (Uimh. SMR – ME005-088001) den chéad uair i 1977 agus rinne J. Bradley é a thochailt ar feadh séasúr gearr ón mbliain 1980 go dtí an bhliain 1989. Cé go bhfuil stair fhada lonnaíochta ag an séadchomhartha, léiríodh sa tochailt gurbh í an tréimhse luath-Chríostaí príomhchéim na crannóige. Um an tráth sin, ní bhíodh inti ach dumha cloch agus cré tuairim is 40 m ar leithead agus píllí adhmaid mar shainghné de. Baineann teach ciorclach 11.2 m ar trastomhas leis an gcéim sin.

150 Is ann d'imfhálú freisin i mBaile Chrúis (Toghroinn Bhaile Chrúis) ar bharr cnoic i dtreo an iarthair (Uimh. SMR – ME005-084). Tá an suíomh sin breis agus 400 m laistiar den líne a bheartaítear agus sonraítear gur limistéar beagnach dronuilleogach (56 m anoir aneas go siar ó thuaidh) a bhfuil clais ina sainghné de. Tá an suíomh folaithe go mór ag teorainn crann fásta i dtreo an oirthir.

- 151 Níos faide anonn ag an bpointe sin, téann an fhorbairt a bheartaítear idir an Séadchomhartha Náisiúnta ag Baile Chrúis (Toghroinn Bhaile Chrúis), atá ina lonnaíocht mheánaoiseach thréigthe ag a bhfuil eaglais, reilig, umar baiste, tuama agus cros (Uimhreacha SMR – ME005-094001 go ME005-094006) 1.6 km i dtreo an iarthair agus sráidbhaile stairiúil na hOibre 1.7 km i dtreo an oirthir. Tá rochtain phoiblí agus radhairc leathana ó thuaidh agus siar ar an bhforbairt a bheartaítear ag Baile Chrúis. Cé go bhfuil radhairc ar an bhforbairt ón Obair, tugann cnoic agus coillearnach feadh thaobh iartharach Dhiméin Brittas foscadh maith di.
- 152 Leanann an línebhealach a bheartaítear soir soir ó dheas ó Chrosbhóthar Ghofraidh trí bhaile fearainn Ráth Úd, ag dul thar thrí ráth atá lonnaithe breis agus 400 m i dtreo an oirthir (Uimhreacha SMR – ME005-097, ME005-098 agus ME011-007). Téann an líne trí Theach agus Dhiméin Ráth Úd idir Túr 273 agus Túr 274. Tá an teach lonnaithe 92 m lastoir den línebhealach a bheartaítear agus sonraítear i Suirbhé Gairdíní NIAH nach bhfuil aon ghnéithe so-aitheanta ar marthain fós den chuid is mó.
- 153 Lastuaidh de bhóthar an N52, téann an líne 240 m laistiar den ionad seandálaíochta ag Raffin (Uimh. SMR – ME011-040). Léirítear an dúnfort sin ar an léarscáiliú stairiúil mar imfhálú substaintiúil ar mhullach droimnín ag a bhfuil radharc ar gach treo. Tar éis obair leibhéalta neamhcheadaithe a rinneadh le hollscartaire i 1988, rinne Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta (Oifig na nOibreacha Poiblí an tráth sin) tochailt seandálaíochta ar an suíomh ar feadh cúig shéasúr (1989-1993). Bhí sé chéim éagsúla gníomhaíochta le feiceáil ann, lena n-áirítear an tréimhse Neoiliteach, an Chré-umhaois Luath, an Chré-umhaois Mheánach, an Chré-umhaois Dhéanach, an Iarannaois dhéanach agus an tréimhse Luath-Mheánaoiseach. Is beag an chuid den séadchomhartha bunaidh atá ar marthain fós. Taifeadadh córas páirceanna (Uimh. SMR – ME011-042) i dtreo an oirdheiscirt ón dúnfort ar fhána chnoic, thart ar 400 m lastoir den fhorbairt a bheartaítear. Cuimsítear leis bunraitheanna dhá shuíomh tí mar aon le ballaí cloiche agus córas páirceanna dronuilleogach a bhfuil múrtha, scairpeanna agus claíocha a chlúdaíonn thart ar 20 acra mar shainghné de.

14.4.6.4 Túir: 280-298

Bailte Fearainn: Clooney, Baile an Drácaigh, Mountinstown, Dústún (Toghroinn Bhaile an Chaisleáin, Fletcherstown, Cluain an Ghail, Baile Órthaí

- 154 Ó phointe lastuaidh de bhóthar an N52 láimh le Crosbhóthar Raffin, leanann an línebhealach a bheartaítear ar aghaidh i dtreo an deiscirt trí Clooney agus Bhaile an Drácaigh isteach i dtuath níos oscailte ina bhfuil níos lú droimníní. Thart ar 450 m laistiar de Thúr 282 atá Teach Bhaile an Drácaigh agus a ghairdín stairiúil gaolmhar. Is trí thailte Theach Clooney, a léirítear den chéad uair ar léarscáil OS na chéad sraithe agus a bhfuil a lán tithe amuigh gaolmhara de chloch ghearrtha aige, atá bealaí rochtana sealadacha ar Thúr 282 agus ar Thúr 283. Is ann do shuíomh caisleáin (Uimh. SMR – ME011-026) laistiar de Thúr 284 (770 m). Léirítear an

- suíomh sin ar an léarscáiliú stairiúil mar Chaisleán Bhaile an Drácaigh; tá sé le feiceáil sa lá atá inniu ann mar ardú beag i bpáirc féaraigh.
- 155 Téann sé trí Eastát Mountainstown 800 acra idir Túr 288 agus Túr 290. Tá Teach Mountainstown (Uimh. RPS – MH012-100) lonnaithe thart ar 1 km lastoir den línebhealach a bheartaítear. Cuimsítear ann teach cónaithe de stíl Queen Anne a athchóiríodh le déanaí, teach sé chuasán dhá urlár os cionn an bhonnurláir, mar aon le haghaidh starrach dhá chlós agus peidiméid. Dhear Richard Gibbons é timpeall na bliana 1720 agus díoladh le John Pollock i 1796 é. Sonraítear i Suirbhé Gairdíní NIAH go bhfuil príomhghnéithe na diméine i láthair den chuid is mó agus nach féidir gnéithe imeallacha a aithint. Ó na léarscáileanna stairiúla agus na haerghrianghraif a scrúdú, roinneadh an chuid thiar den diméin ina ceapacha foraoiseachta agus féaraigh. Léirítear linn a shonraítear mar 'decoy' (linn chluana) ar léarscáil na chéad sraithe ach níl sí ann a thuilleadh. Tá an choillearnach reatha mar a bhí sí i lár an 19ú hAois den chuid is mó. Is trí thailte Dhiméin Mountainstown atá rochtain tógála ar Thúr 289. Is feadh imeall thiar Theach Dhústúin (Uimh. RPS – MH011-124) agus a ghairdín stairiúil atá rochtain tógála ar Thúr 290. Tá Teach Dhústúin lonnaithe thart ar 460 m lastoir de Thúr 291. Sonraítear i Suirbhé Gairdíní NIAH nach féidir a phríomhghnéithe a aithint, cé go bhfuil a ghnéithe imeallacha le feiceáil.
- 156 Laistigh de bhaile fearainn Fletcherstown, atá lonnaithe thart ar 280 m laistiar de Thúr 292, atá píosa ealaín charraige (Uimh. SMR – ME017-042) a luaitear go dtaispeántar ann ceithre fháinne neasfháinneacha chomhlárnacha ar bhollán (Clinton (1983). *An example of rock-art from County Meath*).
- 157 I dtreo an iarthuaiscirt ó Thúr 293, tá neamhrialtacht feadh teorainn pháirceanna atá díreach ar gach slí eile; is í sin, gné leathubhach. Comhfhreagraíonn an ghné sin do gharrán crann a léirítear ar an léarscáiliú stairiúil ach a glanadh ó shin i leith. Tá roinnt clocha móra i limistéar ina bhfuil siad in easnamh seachas sin mar theorainn leis an suíomh agus ba shuíomh seandálaíochta é de réir dealraimh (MSA-CHS061).
- 158 Idir Túr 293 agus Túr 298, téann an línebhealach a bheartaítear thar pháirceanna leathana de thalamh curaíochta nach bhfuil mórán séadchomharthaí taifeadta iontu. Tá rochtain tógála ar Thúr 294 cóngarach do Theach Glebe agus dá ghairdín stairiúil gaolmhar. Cé go dtéann an bealach rochtana sealadach in aice na dtithe amuigh stairiúla a bhaineann leis an teach agus atá mar theorainn leis i dtreo an deiscirt, tá foirgnimh thalmhaíochta i dtreo an tuaiscirt agus rochtain leathan reatha a bhíonn á n-úsáid go rialta ag innealra feirme nua-aimseartha.
- 159 Is ann do roinnt fionnachtana ar thángthas orthu i gcomhaid thopagrafacha Ard-Mhúsaem na hÉireann sna bailte fearainn a ndearnadh measúnú orthu, lena n-áirítear roinnt iarsmaí de dhaoine ar thángthas orthu i lios i mBaile Órthaí, béalbhach agus siogairlín cré-umha ó thréimhse La Tène na hIarannaoise (Uimh. Fríotha NMI – 1963:101, 2) chomh maith le

roithleán eiteáin chloiche (Uimh. Fríotha NMI – 1963:67, 68) ó Chluain an Ghaill, cloch líofa (Uimh. Fríotha NMI – 1963:68), ceann snasta cloiche de thua (Uimh. Fríotha NMI – 1981:16:00) ó Fletcherstown, agus cinn saighde breochloiche de chruth muileata ar ar thánghas i mBaile an Drácaigh (Uimh. Fríotha NMI – 1960:570).

14.4.6.5 Túir: 298-312

Bailte Fearainn: Baile Órthaí, Cluain an Ghaill, Diméin Bhaile Ghib, Taitin, Caisleán Mháirtín

- 160 Is ann do roinnt séadchomharthaí cois bóthair i mbaile fearainn Chluain an Ghaill breis agus 700 m lastoir den línebhealach a bheartaítear, lena n-áirítear dumha, séipéal agus reilig agus uaimh thalún (Uimhreacha SMR – ME017-017, ME017-018001, ME017-018001 agus ME018-005). Tá Struchtúr atá faoi Chosaint (Uimh. RPS – MH017-135), Tigh na Leirge, ann freisin. Sonraítear gur teach feirme leathscoite dhá stór é. Tá coillearnach thart timpeall ar an teach, agus tá an teach lonnaithe thart ar 430 m lastoir den fhorbairt a bheartaítear.
- 161 I dtreo an deiscirt, téann an línebhealach a bheartaítear thart laistiar de cheithre theachín diméine atá bainteach le sean-Eastát Bhaile Ghib (Uimhreacha RPS – MH017-136, MH017-137, MH017-140 agus MH017-141). Is foirgnimh cois bóthair trí chuasán, aon stóir, leathscoite ar imeall thiar thuaidh Dhiméin Bhaile Ghib iad na teachíní go léir. Eastát mhuintir Gerrard a bhí ann ó lár an 17ú hAois. Faoi dheireadh an 19ú hAois, d'athraigh an teaghlach a dteach go teach an-suntasach sa stíl Iodálach, a dhear W.H. Lynn. Baineadh anuas é sna 1960idí agus fágadh roinnt bheag gnéithe imeallacha, lena n-áirítear bealach isteach deartha agus roinnt tithe amuigh.
- 162 Idir Túr 303 agus Túr 311, téann an línebhealach a bheartaítear trí Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta (ZAA), atá rianaithe ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta, atá ina cuid den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta faoi láthair, mar limistéar ina bhfuil acmhainneacht ard seandálaíochta lena mbaineann suíomh cóimeála Thailtean. Sealbhaíonn Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta léarscáil de Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean agus is éard atá ann ná réigiún atá rianaithe ag an Abhainn Dubh ó dheas, agus ag bóthar den tríú grád idir Crosaire Bhaile Órthaí agus Bloomsbury thiar, bóthar an R163 ó Cheanannas go dtí Baile Shláine ó thuaidh chomh maith le bóthar den tríú grád idir Crosaire Chrois Ultáin agus áit ó dheas ó Dhroichead Dhomhnach Phádraig thoir. Sainithníodh an ceantar sin mar chroílár an réigiúin stairiúil 'Taitiú', tírdhreach deasghnách ina bhfuil séadchomharthaí páirce mar aon le saibhreas tagairtí sa bhéaloideas agus sa litríocht. Litríocht stairiúil ach mhiotaseolaíoch is ea go leor den luathlitríocht lena mbaineann an ceantar sin. Tá an dealramh air gur mar reilig a bhain Taitin tábhacht amach ag tús a ré. Ba í Taitiú an Bhanríon dheireanach ar na Fir Bholg. Réitíodh an tírdhreach sin faoina stiúir agus fágadh má féir in ionad na foraoise a bhí ann ó thús. Bhunaigh Lugh féile, Aonach Thailtean, ina honóir ar uair a báis agus bhí an fhéile sin fós á ceiliúradh a

- dhéanaí leis an 18ú hAois. Luaitear Tailtin go minic sa Táin agus i nDuanaire Finn, i Saol Phádraig agus i Vitae Chiaráin. Sa mhullach air sin, deirtear gur thit roinnt mhaith cathanna amach ansin, lena n-áirítear an cath deiridh idir lucht Mhíl Espáine agus Tuatha Dé Dannan. Luaitear sa Táin gur thug carabadóirí a bhí i mbun cosanta aghaidh ar shaighdiúirí a thug faoi Roi Ard i dTailtin. Bhí lucht Uí Néill páirteach i gcathanna ríshleachta go minic ina dhiaidh sin sa cheantar fad a bhí éilitheoirí i mbun troda don ardríogacht. Bhí sionad ar siúl i dTailtin i dtréimhse na Luath-Chríostaíochta i 563AD mar iarracht suíomh Críostaíochta a dhéanamh de. Bhain tábhacht dheasghnách leis sin go dtí 1168, tráth a bhí tionól ríoga ar siúl ag Ruaidhrí Ó Conchobhair, an tArd-Rí deireanach, i ndiaidh a oirnithe i mBaile Átha Cliath.
- 163 Rinne O'Donovan scrúdú ar an suíomh stairiúil sin in 1836 don tSuirbhéireacht Ordanáis, agus tháinig sé ar thraidisiúin bheoga na sean-nósanna i measc na ndaoine. Cé gur thug daoine den ghlúin níos óige Teltown ar an áit, agus Béarla á labhairt acu, níor thug na daoine níos aosta a labhair an Ghaeilge ach Tailtin ar an áit. D'inis siad dó go mbíodh cluichí ar bun ansin a dhéanaí agus tríocha bliain ó shin – i.e. go dtí 1806, ach gur tharla coimhlintí agus gur thit foréigean amach de dheasca an bhorrtha a tháinig ar dhéanamh 'fuisce poitín' in ionad na seandeochna dúchasacha, leann agus meád, agus gur chuir na giúistísí deireadh leis na tionóil.
- 164 Is fiú a thabhairt faoi deara gur shainaithe O'Donovan, ina Léarscáil ó 1836 ar na suíomhanna tábhachtacha a bhaineann le Tailtin, limistéar scoite ina gcuimsítear an chuid thuaidh de Thailtin agus an chuid theas de Bhaile Órthaí idir Bóthar Chromail (bóthar rochtana áitiúla idir bóthar an R163 agus bóthar an L3409) ag dul i dtreo an iarthuaiscirt go bóthar an R163 idir Baile Órthaí agus Baile Ghib. Tá an línebhealach a bheartaítear lonnaithe thart ar 400 m lastoir den limistéar sin.
- 165 Cuimsíonn Crios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean, atá thart ar 520 heicteár ar fad, roinnt séadchomharthaí lena n-áirítear imfhálú claífoirt féideartha (Uimh. SMR – ME017-050), créfort líneach ar a dtugtar na Cnocáin (Uimh. SMR – ME017-049), imfhálú an Rátha Dhuibh (Uimh. SMR – ME017-027) agus suíomh suntasach Mhóta agus Bhábhún Ráth Oirthir (Uimh. SMR – ME017-033). Is ann do Reilig Dhomhnach Phádraig agus gallán (Uimh. SMR – ME017-034001 agus 002) laistigh de Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean freisin. Is iad seo a leanas na faid ón línebhealach a bheartaítear go dtí na séadchomharthaí: 410 m go dtí an t-imfhálú claífoirt féideartha, 560 m go dtí na Cnocáin, 1.4 km go dtí an Ráth Dubh agus 460 m go Ráth Oirthir.
- 166 Téann an líne trí shean-Diméin Bhaile Ghib idir Túr 304 agus Túr 308. Sonraítear i Suirbhé Gairdíní NIAH go bhfuil roinnt gnéithe imeallacha ag an eastát, cé gur glanadh an teach bunaidh amach. Rud atá ann go fóill ná gné chiorclach bhealaigh isteach ag Crosbhóthar Chrois Ultáin (Uimh. RPS – MH017-138). Téann rochtain tógála ar Thúr 306 thart lastuaidh de gharrán ciorclach crann (MSA_CHS071), atá ina ghné dhiméine a tháinig aníos idir

suirbhéanna OS na chéad sraithe agus an dara sraith. Ag Túr 307, claonann an línebhealach a bheartaítear i dtreo an iardheiscirt, amach ó Dhomhnach Phádraig, agus téann sí trí bhaile fearainn Thailtean. Idir Túr 309 agus Túr 310, téann an líne a bheartaítear thart idir Eaglais agus reilig Thailtean (Uimhreacha SMR – ME017-031 & ME017-031001) agus teach (Uimh. RPS – MH017-129) i dtreo an iarthair agus lios i mBaile Thaincaird (Toghroinn Ard Breacáin) (Uimh. SMR – ME017-032) i dtreo an oirthir.

- 167 Tá cúig struchtúr atá faoi chosaint (Uimh. RPS – MH017-130 go 134) laistigh de Dhomhnach Phádraig, lena n-áirítear an droichead, séipéal, teach an pharóiste, teach an chaomhnóra agus teach 19ú hAois. An eaglais atá ann cheana a tógadh thart ar an mbliain 1896, dhear J.F. Fuller í agus ionchorpraíonn sí iar-thúrtheach i dtreo an iarthair. Tá batar boinn meánaoiseach aici, mar aon le balla ionsuite coirbéal éadain agus fuinneoga blocáilte. Is ann d'umar baiste meánaoiseach, do chlog gréine agus do ghallán sa reilig (Roe (1968). *Medieval fonts of Meath*). Tá an eaglais lonnaithe thart ar 700 m ó Thúr 308.
- 168 Tá logán (MSA_CHS073) lonnaithe laistiar ó Thúr 310, díreach roimh an áit a dtéann an línebhealach a bheartaítear trasna na hAbhann Duibhe. Aibhsíodh an logán sin i suirbhé LiDAR, agus tá seans ann go mbaineann sé leis na lochanna de dhéantús an duine atá luaite sna cuntais ar Chluichí Thailtean. Tá roinnt gnéithe cartagrafacha, lena n-áirítear cora, muileann arbhair agus áth, lonnaithe san áit a dtrasnaíonn an fhorbairt a bheartaítear an Abhainn Dubh. Ní féidir na suíomhanna sin a fheiceáil ó na haerghrianghraif agus tá siad lonnaithe thart ar 100 m ón línebhealach a bheartaítear. Suíomhanna suntasacha eile ar an mbruach theas is ea Muileann Mhartra agus an teach lena mbaineann (Uimhreacha RPS – MH017-127 agus MH017-128). Cuimsíonn an muileann grúpa ina bhfuil trí fhoirgneamh dhá stór ar phlean 'L-chruthach' a tógadh thart ar an mbliain 1800. Is é an teach cóngarach dó ná teach trí chuasán dhá stór ag a bhfuil díon géarchlaonta mar aon le póirse starrach lárnach. Breis agus 700 m laistiar den línebhealach a bheartaítear atá an dá shuíomh sin.

14.4.6.6 Túir: 312 -325

Bailte Fearainn: Caisleán Mháirtín, Baile Thancaird, (Toghroinn Ard Breacáin), an Ghráinseach (Toghroinn Ard Breacáin), Durhamstown, Neillstown (Toghroinn Ard Breacáin)

- 169 Ó Thúr 312, pas beag níos faide anonn ná bóthar an N3, téann an línebhealach a bheartaítear thar roinnt tithe a léirítear ar léarscáileanna Suirbhéireachta Ordanáis na chéad sraithe chomh maith le líne iarnróid scartha agus téann sí ó dheas trasna talamh féaraigh i dtreo bhóthar an M3. Laistiar den líne a bheartaítear idir Túr 317 agus Túr 318, tá trí shéadchomhartha thaifeadta; is iad sin, imfhálú agus eaglais agus reilig (Uimhreacha SMR – ME024-007, ME024-008 agus ME024-008001) i mbaile fearainn na Gráinsí (Toghroinn Ard Breacáin), tuairim is 1040 m agus 900 m faoi seach ón bhforbairt a bheartaítear. Is é an suíomh eaglaise limistéar cearnógach atá sainithe ag múr cré ach nach bhfuil aon bhealach isteach ná clais infheicthe

aige. Idir Túr 321 agus Túr 323, téann an líne lastoir de theach daingnithe (Uimh. RPS – MH024-104 agus Uimh. SMR – ME024-011) agus d’eaglais agus de reilig (Uimhreacha SMR – ME024-012 agus ME024-012001) i mbaile fearainn Durhamstown. Sonraítear gur foirgneamh dhá stór ag a bhfuil áiléar agus ceithre bhoghta ag urlár na talún é an teach. Is ann do thúr sa chúinne thoir theas. Athchóiríodh an foirgneamh sa 19ú hAois. Is cosúil gur scriosadh an suíomh eaglaise agus ní féidir é a aithint anois ach mar limistéar dronuilleogach clochach atá beagáinín ardaithe. Tá an eaglais agus an caisleán lonnaithe 500 m agus 900 m faoi seach ón líne.

- 170 Níos faide laistear agus laistoir de Thúr 324, gar do bhóthar an M3, tá Ard Breacáin. Is suíomh é atá tábhachtach ó thaobh na staire de toisc gur shuíochán Easpaig na Mí é ón 14ú hAois i leith. Tá an Teach agus diméin ainmnithe mar Limistéar Caomhantais Ailtireachta (ACA) agus tá sé sainithe ag talamh féaraigh aibí imfhálaithe mar aon le gairdíní foirmiúla agus daingne. Cuireadh tús le tógáil an tí thart ar an mbliain 1734 de réir dhearaí Richard Castle agus cuireadh i gcrích é sna 1770idí de réir dhearaí James Wyatt, Thomas Cooley agus an Urram. Daniel Beaufort. Tá teorainn an ACA thart ar 630 m ó Thúr 324. Tá roinnt struchtúir chosanta ar an láithreán lena n-áirítear Teach Contae (Uimh. RPS – MH024-109), dhá theach (Uimhreacha RPS – MH024-101 agus MH024-112), tithe amuigh (Uimh. RPS – MH024-110) agus caidéal uisce (Uimh. RPS – MH024-111), mar aon le heaglais agus reilig (Uimhreacha SMR – ME025-022 agus ME025-022001).
- 171 Tá taifead ar thrí iarsma thopagrafacha sna comhaid thopagrafacha cóngarach don chuid thuas, mar atá cuaille géar cloiche (‘spud-stone’) a fuarthas in Walterstown (Uimh. Fríotha NMI – 1976:149), dealg neasfháinneach mhíolchruthach chré-umha a fuarthas in Ard Breacáin (Uimh. Fríotha NMI – 1984:111) chomh maith le barrghréas léige deartha a fuarthas sa Ghráinseach (Toghroinn Ard Breacáin) (Uimh. Fríotha NMI – 1968:206).

14.4.6.7 Túir: 325-342

Bailte Fearainn: Neillstown (Toghroinn Ard Breacáin), Baile an Bhiataigh (Toghroinn Ard Breacáin), Ongenstown (Toghroinn Ard Breacáin), Baile na nGael (Toghroinn Ard Breacáin), Halltown, Baile an Teampaill, Philpotstown (Toghroinn Bheighthí)

- 172 Ó Thúr 325, téann an línebhealach ó dheas i dtreo bhóthar an N51 trí bhailte fearainn Neillstown (Toghroinn Ard Breacáin), Bhaile an Bhiataigh (Toghroinn Ard Breacáin) agus Ongenstown (Ard Breacáin). Téann sí thart 135 m lastoir de chréfort (Uimh. SMR – ME030-004) ag Halltown. Chuaigh sracadh i bhfeidhm ar an séadchomhartha sin agus níl ann anois ach an scairp thiar. Níos faide i dtreo an deiscirt, téann sí thar ráth (Uimh. SMR – ME030-005) a bhfuil múr mar aon le clais sheachtrach 260 m i dtreo an oirthir mar shainghné de. Ag Túr 337 agus Túr 338, téann an bealach tuairim is 90 m lastoir de theach Bhaile an Teampaill agus dá ghairdín stairiúil gaolmhar. Téann rochtain tógála ar na túir seo feadh na teorann thuaidh den diméin ar bhealach rochtana reatha ar go leor foirgnimh talmhaíochta ó thuaidh den teach.

Idir Túr 339 agus Túr 342, trasnaíonn an líne tírdhreach dhiméin Theach Philpotstown (Toghroinn Ard Breacáin) (Uimh. RPS – MH030-107). Sonraítear i Suirbhé Gairdíní NIAH go bhfuil na príomhghnéithe i láthair den chuid is mó agus nach féidir gnéithe imeallacha a aithint. Is trí sheanbhealach isteach diméine i dtreo an iarthair atá rochtain tógála ar Thúr 340 agus ar Thúr 341 agus ar a limistéir sreangaithe ghaolmhara, atá lonnaithe laistigh den diméin. Tá an fhorbairt a bheartaítear lonnaithe thart ar 370 m ón bpríomhtheach, ar a dtugtar Teach Dhún Doire anois, agus rinneadh Túr 340, Túr 341 agus Túr 342 a shuíomh chun leas a bhaint as sciathadh i bhfoirm na coillearnaí san idirspás idir an teach agus an fhorbairt a bheartaítear.

- 173 Tá taifead ar iarsmaí i gcomhaid thopagrafacha Ard-Mhúsaem na hÉireann don chuid seo. Fuarthas cnámharlach duine i mBaile na nGael (Toghroinn Ard Breacáin) agus trí pháosa de chriadóireacht ghlonraithe (Uimh. Fríoitha NMI – 1964: 59-62) ó uaigh leacthaobhach agus ag Baile an Bhiataigh (**Toghroinn Ard Breacáin**) tá taifead ar shoitheach bhia, cnámha duine, dhá shleanntach breochloiche agus sliogáin mhoilisc (Uimh. Fríoitha NMI – 1977: 2329-2334).

14.4.6.8 Túir: 342-363

Bailte Fearainn: Philpotstown (Toghroinn Bheighthí), Rataine, Dunlough, Balbrigh, Dunganny, Ráth an Eallaigh, Trubley, Knockstown (Toghroinn Chill Chúile)

- 174 Laistiar de Thúr 343, téann an líne tuairim is 700 m ó lonnaíocht agus eaglais mheánaoiseach thréigthe (Uimhreacha SMR – ME030-011001 agus ME030-011) i mbaile fearainn Rataine. Sonraíodh in 1814 gur chuimsigh an lonnaíocht roinnt mhaith tithe timpeall na heaglaise (Uimh. SMR – ME030-011) a scriosadh ó shin i leith (Mason 1814, 91). Níl aon rian di is féidir a fheiceáil a thuilleadh. Tá an eaglais lonnaithe i gceapach dhronuilleogach ag a bhfuil balla cloiche agus cuirtear síos uirthi mar chorp agus shaingeal neamhroinnte (Fad 23m, Leithead 7.15m) ag a bhfuil fuinneog chime-cheannach solais dhúbailte i dteannta cochall cearnógach agus cloigtheach dúbailte sa bhalla thiar.
- 175 Agus í ag casadh i dtreo an oirdheiscirt, téann an línebhealach lastoir d'Abhainn an Chladaigh, idir Baile Roibín ó thuaidh agus Droichead Balbrigh ó dheas. Is éard atá sa droichead ná droichead bóthair stua aonair thar abhainn, a tógadh thart ar an mbliain 1904. Tá ballaí carraig-chlúdaithe, roinnt voussoir agus uchtbhalla agus plaiceanna le hairdí cois bóthair aige (Uimh. RPS – MH031-101). Idir Túr 351 agus Túr 352, téann an líne 120 m lastuaidh d'imfhálú leiceann cnoic (Uimh. SMR – ME031-017). Sonraítear san fhardal seandálaíochta gur limistéar ciorclach é, agus gur dóchúil gur gné thírdhreacha é. Rochtain tógála ar Thúr 351 agus ar Thúr 352 agus ar a limistéir sreangaithe ghaolmhara, téann sí pas beag lastuaidh d'Uimh. SMR – ME031-017.
- 176 Idir Túr 355 agus Túr 356, trasnaíonn an línebhealach an Bhóinn thart ar 900 m siar ó dheas de Dhroichead Bheighthí (Uimh. RPS – MH031-108 agus Uimh. SMR – ME 031-042) agus 730 m ó mhuilleann (Uimh. RPS – MH031-105). Is droichead brablaigh 10 stua é an droichead. Tógadh

é thart ar an mbliain 1820 agus tá earrainní triantánacha agus tearmainn do choisithe aige. Tá Mainistir Bheighthí (Uimh. RPS – MH031-107) ar an suíomh is suntasaí sa chónagaracht. Craobhtheach a bhíodh sa mhainistir de chuid na Mainistreach Móire agus tá sí i measc na bhforas Cistéirseach is luaithe sa tír a théann chomh fada siar leis an mbliain 1150. Is Séadchomhartha Náisiúnta faoi choimirce an Stáit (Uimh. Thag. 187) é Teach Bheighthí atá rangaithe mar Theach Reiligiúnach agus a bhfuil mainistir, túr agus caisleán in aice leis aige (Uimhreacha SMR – ME031-026, ME031-026001 agus ME031-026-002). I measc phríomhghnéithe na bhfothrach tá idir ghnéithe eaglasta agus ghnéithe cosanta in éineacht. Is í an mhainistir an foirgneamh is fearr caomhnú ann, agus is ann do ghallán de dhuine a bhfuil bachall á hiompar aige. Sa bhreis air sin, tá cúpla stua álainn ann a tháinig slán go dtí seo. Tá Mainistir Bheighthí lonnaithe 920 m ón línebhealach a bheartaítear ag an bpointe is gaire di. Feabhsaíodh rochtain ar an suíomh le déanaí trí charrchlós a chur leis agus tríd an L4010 a leathnú siar uaidh.

- 177 Ar an taobh theas den Bhóinn, téann an líne a bheartaítear trí bhaile fearainn Trubley, a bhí ina shuíomh túrthí agus eaglaise tráth (Uimhreacha SMR – ME031-024 agus ME037-001). Séideadh an caisleán anuas i stoirm sna 1970idí agus baineadh é ó shin i leith. Tá an bhunsraith de chorp agus shaingeal roinnte agus blogh d’umar baiste ochtagánach ón suíomh eaglaise le feiceáil fós. Tá na suíomhanna lonnaithe thart ar 460 m agus 640 m faoi seach ón ailíniú a bheartaítear. Tá taifead sna comhaid Thopagrafacha ar cheann tua umha a fuarthas i ngairdín i mbaile fearainn Trubley (Uimh. Fríotha NMI – 1999:127).
- 178 Ní liostaítear ach séadchomhartha amháin sa chónagaracht idir Túr 358 agus Tír 363, is é sin tulach (Uimh. SMR – ME037-030) atá 17 m go neasach ar trastomhas i mbaile fearainn Ballynavaddog. Is ann don suíomh sin beagnach 500 m ón línebhealach.

14.4.6.9 Túir: 363-382

Bailte Fearainn: Knockstown (Toghroinn Chill Chúile), Knockstown (Toghroinn Chill Mheasáin), Creroge, Crumpstown nó Marshallstown (Toghroinn Ghalltroim), Branganstown, Walterstown, Boycetown, Galltroim, Baile Mháirtín (Toghroinn Ghalltroim)

- 179 Idir Túr 363 agus Túr 374, téann an línebhealach trí thalamh féaraigh agus curaíochta atá míndroimneach, ag trasnú bhóthar an R154 ag Branganstown. Lastuaidh d’Abhainn Boycetown, i gcónagaracht Thúr 375 agus Thúr 376, téann an bealach thar thrí shéadchomhartha thaifeadta, lena n-áirítear dhá ráth (Uimhreacha SMR – ME037-022 agus ME037-024) agus créfort (Uimh. SMR – ME037-023), a bhfuil gach ceann díobh lonnaithe laistigh de 150 m ón líne. Den dá rath sin, tá Uimh. SMR – ME037-022, a shonraítear ar léarscáil na chéad sraithe mar ‘Ráithín an Bhreatnaigh,’ ann go fóill mar chuid de mhúr agus chlais sheachtrach idir an ciorcad thoir theas agus an ciorcad thiar. Tá an ráth eile (Uimh. SMR – ME037-024) ar marthain mar limistéar beagnach ciorclach a bhfuil scairp (toisí 36 m ó

thuaidh-ó dheas, 32 m soir-siar) i dteannta clais thimpeallaithe mar shainghné de. Tá créfort (Uimh. SMR – ME037-023) le feiceáil mar limistéar dronuilleogach ardaithe ar na haerghrianghraif. Is féidir go ndearnadh dumha láimh lena lár a chaitheamh aníos ó chairéal beag.

- 180 Ag Túr 380, claonann an líne i dtreo an oirdheiscirt, rud a sheachnaíonn Teach Ghalltroma (Uimh. RPS – MH043-104) agus na stáblaí (Uimh. RPS – MH043-105), an lóiste geata (Uimh. RPS – MH043-100) agus an diméin a ghabhann leis atá lonnaithe siar ó dheas uaidh. Is éard atá sa teach ná teach scoite trí chuasán agus dhá stór os cionn an bhonnurláir a tógadh thart ar 1802. Dhear Francis Johnston é mar theach gléibe ar son an Ró-oirmhinnigh Vesey Dawson agus tá tithe amuigh éagsúla aige timpeall trí thaobh de chlós. Sonraítear sa Suirbhé Gairdíní go bhfuil príomhghnéithe na diméine i láthair den chuid is mó agus nach féidir gnéithe imeallacha a aithint. Chomh maith leis sin, tá Eaglais Bhord na gCéadorthaí (Uimh. RPS – MH043-102 agus Uimh. SMR – ME043-001) a tógadh in 1800 laistigh den diméin. Cuirtear síos ar Eaglais Naomh Muire, Eaglais na hÉireann, mar chorp dhá chuasán ó dheas, le corp airde glan ag a bhfuil póirse starrach ó thuaidh, agus túr trí chéim ag a bhfuil caisleán agus stuaic ceangailte di. Tá bosca poist ar struchtúr cosanta é (Uimh. RPS – ME034-101) suite sa bhalla teorann den eaglais. Laistean di, tá móta agus bábhún 7 m ar airde (Uimh. SMR – ME043-002). Breis agus 450 m ón líne atá an teach agus na séadchomharthaí.

14.4.6.10 Túir: 382-402

Bailte Fearainn: Baile Mháirtín (Toghroinn Ghalltroim), Derrypatrick, Cúil Mhaoilín, Baile na Coille (Toghroinn Chúil Mhaoilín) Curraghtown (Toghroinn Chúil Mhaoilín), Bogganstown (Toghroinn Chúil Mhaoilín)

- 181 Lastoir de Ghalltroim, téann an línebhealach trí Bhaile Mháirtín (Toghroinn Ghalltroim) go Derrypatrick, ar suíomh roinnt séadchomharthaí é, lena n-áirítear eaglais agus reilig, bábhún agus córas páirceanna (Uimhreacha SMR – ME043-010, ME043-010001, ME043-011 agus ME043-012) faoi seach. Aimsítear gach ceann díobh sin breis agus 450 m i dtreo an iardheiscirt den línebhealach a bheartaítear. Is ann don reilig i gceapach phologánach chrannteorannaithe a bhfaightear rochtain uirthi trí gheata cois bóthair. San SMR, tuairiscítear go bhfuil dhá bhallán fhéideartha sna tailte (Uimhreacha SMR – ME043-010002, ME043-010003) ach níl na balláin sin liostaithe i mbunachar sonraí an tsuirbhé seandálaíochta. Cuireadh bloghanna ó fhuinneog chíme-cheannach solais dhúbailte i mballa na reilige ar an dá thaobh den bhealach isteach. Tá an eaglais ann inniu mar bhunsraitheanna atá clúdaithe ag féar agus roinnte ina gcorp agus saingeal. Sonraítear an caisleán díreach laistean den reilig ar na léarscáileanna stairiúla ach níl aon iarsmaí seasta aige a thuilleadh. Sonraítear i bhfardal na Mí ón mbliain 1984 gur *“limistéar dronuilleogach ardaithe é (toisí 8.5 m soir-siar, 6.5 m ó thuaidh-ó dheas) atá lonnaithe ag an gcúinne thiar thuaidh de bhábhún mór, atá sainithe ag múrtha cré móra agus clais sheachtrach ar gach taobh, seachas an taobh thuaidh. Is i dtreo an*

taoibh thoir den taobh theas atá an bealach isteach agus an cabhsa chuig an mbábhún". Tá córas páirceanna gaolmhar sa chóngarach.

- 182 Agus í ag trasnú Abhainn Derrypatrick, téann an líne tuairim is 485 m siar ó dheas de Theach Chúil Mhaoilín a bhfuil tírdhreach Diméine gaolmhar ag gabháil leis, agus sonraítear in NIAH go bhfuil a bpríomhghnéithe i láthair den chuid is mó. Tá trí shéadchomhartha thaifeadta laistigh den diméin, lena n-áirítear móta, teach agus umar baiste (Uimhreacha SMR – ME043-018, ME043-018001 agus ME043-018002). Is ann d'eaglais i dtreo an tuaiscirt (Uimh. SMR – ME043-017). Sonraítear go gcuimsíonn sí bunsraitheanna d'fhoirgneamh soir-siar ag a bhfuil doirse os comhair a chéile i dtreo an taoibh thiar. Tá sacraistí ceangailte den taobh thuaidh den saingeal. Bhíodh umar baiste Ghalltroma anseo ar dtús, agus tá iontráil SMR ar leith ann don suíomh seo, ME043-017001. Tugadh iomairí cothaithe móra faoi deara sna páirceanna feadh an línebhealaigh a bheartaítear laistiar den teach. Téann rochtain tógála ar Thúr 395 go dtí Túr 398 trí dhiméin Chúil Mhaoilín.
- 183 Tá suíomh tobair bheannaithe (Uimh. SMR – ME043-045) lonnaithe lastoir de Thúr 399. Tá an tobar sin á choimeád i mbothán cois bóthair déanta de bhloic le caidéal.
- 184 Idir Túr 399 agus Túr 400, téann an líne breis agus 450 m ó lios crannteorannaithe (Uimh. SMR – ME043-030) i mBaile na Coille (Toghroinn Chúil Mhaoilín). Siar ó dheas den pointe sin, claonann an líne soir ag Túr 402.
- 185 Thángthas ar na hiarsmaí topagrafacha seo a leanas ón gcuid seo den limistéar ábhair: tua chloiche (Uimh. Fríotha NMI – 1930:25:00) a fuarthas i mbaile fearainn Bhaile na Coille (Toghroinn Chúil Mhaoilín), trí shoitheach bia (Uimh. Fríotha NMI – 1953:12-19), cúig chreatlach, (Uimh. Fríotha NMI – 1949:22,23,24), blogha de shoitheach Neoiliteach, iarsmaí cnámharlaigh (Uimh. Fríotha NMI – 1942:737), cloch líofa (Uimh. Fríotha NMI – 1952:2), iarsmaí daonna (Uimh. Fríotha NMI – 1952:2A), criadóireacht (Uimh. Fríotha NMI – 1952:2b), mar aon le púróg (Uimh. Fríotha NMI – 1950:29-30) ó bhaile fearainn Bhaile Mháirtín (Toghroinn Ghalltroim).

14.4.6.11 Túir: 402 go 410

Bailte Fearainn: Bogganstown (Toghroinn Chúil Mhaoilín), Curraghtown (Toghroinn Chúil Mhaoilín), Gallastún (Toghroinn Chúil Mhaoilín), Hayestown, Creemore, Fearann na Coille

- 186 Ag Túr 402, déantar an fhorbairt a bheartaítear a shreangú ar thúir chiorcaid dhúbailte atá ann cheana go dtí go sroicheann sí Fostáisiún Fhearann na Coille i ndiaidh Thúr 410.

- 187 Ón taobh topagrafach de, tá Túr 402 lonnaithe ar mhullach áitiúil ar iomaire atá thart ar 130 m ar airde. De réir mar a théann an línebhealach i dtreo an oirthir, titeann an airde agus í ag druidim leis an bhfostáisiún atá lonnaithe níos lú ná 100 m uaithe.
- 188 I dtreo an deiscirt, idir Túr 403 agus Tú 404, tá dhá imfhálú (SMR ME043-035 agus ME043-036). Is beag atá an t-imfhálú is gaire (Uimh. SMR ME043-035), thart ar 420 m laisteanas den fhorbairt a bheartaítear. Níl sé ach 20 m ar trastomhas agus é clúdaithe ag fásra dlúth. Tá an t-imfhálú eile (Uimh. SMR – ME043-036) i bhfad níos mó. Tá sé thart ar 60 m ar trastomhas agus 920 m ón bhforbairt a bheartaítear. Tá créfort mótach (Uimh. SMR – ME044-016) lonnaithe díreach lastuaidh de Thúr 409 reatha. Tá an créfort le sonrú mar ardán dronuilleogach ardaithe tuairim is 140 m lastuaidh den túr.

14.5 TIONCHAR FÉIDEARTHA

14.5.1 Réamhrá

- 189 Rinneadh breithniú ar thionchar féideartha ar shuíomhanna oidhrecht seandálaíochta, ailtireachta agus chultúrtha atá aitheanta agus nár taifeadh roimhe seo araon maidir le céim na tógála, leis an gcéim oibríoch agus le céim an díchoimisiúnaithe den fhorbairt.

14.5.2 Measúnú ar Thionchar

- 190 I gcomhréir le *Guidelines on the Information to be contained in Environmental Impact Statements (Treoirlínte maidir leis an bhFaisnéis le cuimsiú sna Ráitis Tionchair Timpeallachta)* (Márta 2002) ón nGníomhaireacht um Chaomhnú Comhshaoil agus le *Guidelines for Planning Authorities and An Bord Pleanála on carrying out Environmental Impact Assessment (Treoirlínte d'Údaráis Phleanála agus don Bhord Pleanála maidir le Ráiteas Tionchair Timpeallachta a dhéanamh)* (Márta 2013) ón Roinn Comhshaoil, Pobail agus Rialtais Áitiúil, rinneadh an tionchar ar na suíomhanna ainmnithe agus neamhainmnithe oidhrecht seandálaíochta, ailtireachta agus chultúrtha (mar a mhionsonraítear in **Aguisíní 14.2, 14.3 agus 14.4, Aguisíní Imleabhar 3D** den EIS) a mheas agus úsáid á baint as na critéir seo a leanas.

14.5.2.1 Caighdeán an tionchair

- Tionchar Dearfach: Athrú a fheabhsaíonn nó a bhreisíonn suíomh, struchtúr, séadchomhartha nó gné oidhreachta seandálaíochta, ailtireachta nó cultúrtha nó a thimpeallacht/timpeallacht;
- Tionchar Neodrach: Athrú nach dtéann i bhfeidhm ar shuíomh, struchtúr, shéadchomhartha nó ghné oidhrecht seandálaíochta, ailtireachta agus chultúrtha nó ar a thimpeallacht/timpeallacht; agus

- Tionchar Diúltach: Athrú a bhainfidh, nó a athróidh ar bhealach diúltach, suíomh, struchtúr nó gné oidhreachta seandálaíochta, ailtireachta nó cultúrtha go hiomlán nó go páirteach, nó athrú a bhainfidh ón taitneamh a bhaineann breathnóir as/aisti nó óna thuiscint dá thimpeallacht/timpeallacht.

14.5.2.2 Suntasacht an Tionchair

- Tionchar Do-airithe: Éifeacht is féidir a thomhais ach nach bhfuil iarmhairtí feiceálacha aici;
- Tionchar Beag: Tionchar a chuireann mionathruithe i bhfeidhm ar shaintréithe an chomhshaoil ach nach gcuireann isteach ar a íogaireachtaí;
- Tionchar Measartha: Tionchar a athraíonn saintréithe an chomhshaoil ar bhealach atá i gcomhréir le treochothaí atá ann agus le treochothaí atá ag teacht chun cinn;
- Tionchar Suntasach: Tionchar a athraíonn gné íogair den chomhshaoil lena shaintréithe, lena mhéid, lena fhad nó lena dhéine; agus
- Tionchar An-Mhór: Tionchar a mhúchann saintréithe íogaire.

14.5.2.3 Fad an Tionchair

- Tionchar Sealadach: Tionchar a mhaireann bliain amháin nó níos lú;
- Tionchar gearrthéarmach: Tionchar a mhaireann idir bliain amháin agus seacht mbliana;
- Tionchar meántéarmach: Tionchar a mhaireann idir seacht mbliana agus cúig bliana déag; agus
- Tionchar fadtéarmach: Tionchar a mhaireann idir cúig bliana déag agus seasca bliain.

14.5.2.4 Tionchar Buan: Tionchar a mhaireann níos mó ná seasca bliain. Cineálacha Tionchair

- Tionchar Carnach: Go leor tionchair bheaga a chur le chéile le tionchar amháin níos mó agus níos suntasaí a chruthú;
- An Tionchar 'Déan Faic': An comhshaoil mar a bheadh sé amach anseo mura dtabharfaí faoi fhorbairt ar bith;
- Tionchar Neamhchinnte: Ní féidir cur síos a dhéanamh ar iarmhairtí iomlána de bharr athrú ar an gcomhshaoil;

- Tionchar Do-athraithe: Cailltear saintréith, sainiúlacht, éagsúlacht nó cumas atáirgthe an chomhshaoil go brách;
- Tionchar Iarmharach: An t-athrú a bheidh ar an gcomhshaoil i ndiaidh do na bearta maolaithe a bheartaítear dul i bhfeidhm; agus
- Tionchar 'an Cháis is measa': An tionchar a eascraíonn as forbairt sa chás go dteipeann go mór ar bhearta maolaithe.

14.5.3 Céim na Tógála

191 D'fhéadfadh tionchar tógála a bheith ina thionchar fisiceach díreach ar shuíomhanna, struchtúir, shéadchomharthaí nó ghnéithe oidhreacht seandálaíochta, ailtireachta agus chultúrtha atá aitheanta nó nár taifeadadh roimhe seo. Tugadh aire le linn chéim an deartha chun an tionchar sin a sheachaint. Mar sin féin, moltar bearta maolaithe sa chás go bhféadfadh an tionchar sin a bheith ann. Maidir leis an bhforbairt a bheartaítear, is féidir tionchar díreach fisiceach ar an oidhreacht seandálaíochta, ailtireachta agus chultúrtha teacht aníos sna bealaí seo a leanas:

- Sa chás go bhfuil suíomh, struchtúr, séadchomhartha nó gné oidhreacht seandálaíochta, ailtireachta nó chultúrtha lonnaithe laistigh de limistéar ina bhfuil oibreacha ar siúl agus go n-áirítear leis na hoibreacha cuid den suíomh, struchtúr, séadchomhartha nó ghné, nó an t-iomlán de/di, a athrú nó a bhaint, bíodh sé d'aon turas nó de thaisme, beidh tionchar fisiceach díreach ann.
- Is féidir drochthionchar díreach a bheith ann agus rochtain á fáil ar an suíomh. Sa chás go ndéantar suíomhanna, struchtúir, séadchomharthaí nó gnéithe oidhreacht seandálaíochta, ailtireachta agus chultúrtha a bhaint nó a athrú, bíodh sé d'aon turas nó de thaisme, agus iompar á dhéanamh agus / nó éascú rochtana á dhéanamh ar innealra, ar threalamh agus / nó ar ábhair chuig an suíomh nó ón suíomh chun túir a thógáil nó línte lasnairde a shreangú nó limistéir chumhdaigh a thógáil, beidh tionchar fisiceach díreach ann.
- D'fhéadfadh go mbeadh tionchar fisiceach díreach ar shuíomhanna, struchtúir, shéadchomharthaí nó ghnéithe seandálaíochta agus ailtireachta nár taifeadadh roimhe seo.

192 Mura féidir an tionchar sin a réiteach, mar shampla má scriostar spruadair sheandálaíochta le linn tochairtí, is buan a bheidh an tionchar.

14.5.3.1 Tionchar Seandálaíochta

14.5.3.2 Tionchar ar Chríos Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean

- 193 Tugadh faoi mheasúnú sonracha, arna iarraidh ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta, ar an tionchar féideartha a d'fhéadfadh a bheith ag an bhforbairt a bheartaítear ar an limistéar sin. Cuimsítear an measúnú sin in **Aguisín 14.5, Aguisíní Imleabhar 3D** den EIS. Mar achoimre, rinneadh athbhreithniú sa mheasúnú ar shéadchomharthaí seandálaíochta aitheanta laistigh de Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean agus ar an mbaint bhéaloidis agus stairiúil atá acu. Chuir foinsí príomha faisnéis chúlra ar fáil faoi na suíomhanna sin agus tugadh faoi obair mheasúnaithe mhionsonraithe chun iarracht a dhéanamh séadchomharthaí seandálaíochta nár taifeadadh roimhe a aimsiú laistigh de Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean. Áiríodh leis sin athbhreithniú ar léarscáiliú stairiúil ó Shuirbhéireacht Ordanáis Éireann, roinnt foinsí d'aer-ghrianghrafadóireacht agus de ghrianghrafadóireacht satailíte, obair shuirbhé allamuigh ó thalamh a bhfuil rochtain an phobail air laistigh den réigiún agus, sa deireadh, suirbhé LiDAR ar Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean ar fad.
- 194 Sainithníodh imfhálú féideartha (MSA_CHS070) agus láthair fhéideartha na lochanna saorga (MSA_CHS073) ar thagair O'Donovan dóibh le linn anailís ar shonraí LiDAR. Ní bheidh aon tionchar fisiceach díreach ag an bhforbairt a bheartaítear ar cheann ar bith de na suíomhanna féideartha sin. Is iad na séadchomharthaí seandálaíochta is cóngaraí a aithníodh roimhe ná ráth (SMR ME017-032) atá lonnaithe ar bhruach theas na hAbhann Duibhe thart ar 330 m i dtreo an oirdheiscirt ó Thúr 309, agus imfhálú ag a bhfuil claifort (SMR ME017-50) atá lonnaithe thart ar 390 m laistiar de Thúr 303. Sainithníodh an suíomh ar dtús mar bharrachomhartha le haer-ghrianghrafadóireacht agus níl aon léiriú os cionn na talún aige. Ní bheidh aon tionchar fisiceach díreach ag an bhforbairt a bheartaítear ar shéadchomharthaí seandálaíochta aitheanta.
- 195 D'ainneoin na heaspa fianaise ar sheandálaíocht i ngarchomharsanacht na forbartha a bheartaítear, baineann acmhainneacht ard seandálaíochta le Crios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean fós agus d'fhéadfaí teacht ar spruadair sheandálaíochta nár taifeadadh roimhe le linn tochairt a bhaineann le tógáil na mbunsraitheanna túir. Moladh bearta maolaithe.

14.5.3.3 Séadchomharthaí Seandálaíochta

- 196 Sna táblaí seo a leanas, tá sonraí faoin tionchar fisiceach díreach a d'fhéadfadh a bheith ar shuíomhanna seandálaíochta atá lonnaithe cóngarach don fhorbairt a bheartaítear. D'fhonn soiléireacht an mheasúnaithe seo a mhéadú, tá sonraí sna táblaí seo faoi bhearta maolaithe suíomhoiriúnaithe. Tá tuilleadh sonraí faoi bhearta maolaithe i **gCuid 14.6.** Ba cheart a thabhairt faoi deara nach léirítear na suíomhanna go léir a bhfuil tábhacht seandálaíochta ag baint leo thíos. Ní léirítear ach na suíomhanna sin a bhféadfadh an fhorbairt a bheartaítear tionchar fisiceach díreach a bheith aici orthu. Le haghaidh sonraí faoi na suíomhanna seandálaíochta go léir atá lonnaithe cóngarach don fhorbairt a bheartaítear, feic **Aguisín 14.2, Aguisíní Imleabhar 3D** den EIS.

197 Tabhair an méid seo a leanas ar aird:

- Liostaítear na táblaí seo a leanas in ord alfa-uimhriúil de réir Uimhir Thaifead na Suíomhanna agus na Séadchomharthaí (SMR);
- Is é an ‘Fad go dtí an bealach’ le haghaidh séadchomharthaí seandálaíochta ná an fad ón lárphointe de na sonraí a chuirtear ar fáil ar an suíomh gréasáin www.archaeology.ie go dtí an lár líne den línebhealach a bheartaítear ag a phointe is cóngaraí, agus é slánaithe go dtí na 10 m is gaire; agus
- Is é an ‘Fad go dtí an Túr is Cóngaraí’ an fad ó lárphointe na sonraí a chuirtear ar fáil ar an suíomh gréasáin www.archaeology.ie go dtí lárphointe ann túir.

Tábla 14.8: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME002-026---, Lios - ráth

ME002-026--- Lios – ráth					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Tullyweel	276291,292798	370	242	370
Tionchar Fisiceach Díreach Féideartha: Téann an Rochtain Tógála le haghaidh Thúr 242 agus Thúr 243 cóngarach don lios seo. D’fhéadfadh trácht tógála tionchar diúltach a bheith aige ar spruadair sheandálaíochta lena mbaineann.					
Bearta Maolaithe: Le linn chéim na tógála, déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí iniúchadh ar an mbealach rochtana chun a fháil amach an bhféadfadh nó nach bhféadfadh tionchar a bheith ar spruadair sheandálaíochta a bhaineann leis an séadchomhartha. Más gá, déanfaidh an seandálaí líniú teorann ar mhaolán chun an séadchomhartha a chosaint agus / nó a éileamh go n-úsáidtear mataí portaigh chun leibhéal an tsuaite talún sa limistéar a laghdú agus chun spruadair sheandálaíochta a bhaineann leis an séadchomhartha a chosaint.					
Tionchar Iarmharach: Cinnteofar cosaint an tséadchomhartha le líniú teorann an tsuímh trí úsáid a bhaint as maolán iomchuí agus / nó as mataí portaigh.					

Tábla 14.9: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME002-044----, Lios - ráth

ME002-044---- Lios – ráth					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Lislea	276986,292138	200	245	200
Tionchar Fisiceach Díreach Féideartha: Téann rochtain ar thógáil Thúr 245 an-chóngarach don lios. D’fhéadfadh an trácht tógála tionchar diúltach a bheith aige ar spruadair fodhromchla a bhaineann leis an ráth.					
Bearta Maolaithe: Le linn chéim na tógála, déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí iniúchadh ar an mbealach rochtana sealadach cóngarach don lios agus déanfaidh sé líniú teorann ar an suíomh le					

maolán iomchuí. De bhreis air sin, is féidir go mbeidh mataí portaigh breise ag teastáil chun cosaint an tséadchomhartha ar aon tionchar féideartha a chinntiú.

Tionchar Iarmharach: Coiscfidh úsáid na mataí portaigh aon tionchar ó thrácht tógála ar aon sprudair sheandálaíochta a d'fhéadfadh a bheith *in situ*.

Tábla 14.10: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR ME005-012----, Imfhálú

ME005-012---- Imfhálú					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Achadh Mór	277099,290570	50	250	80
<p>Tionchar Fisiceach Díreach Féideartha: Tá imfhálú lasmuigh an tséadchomhartha seo lonnaithe tuairim is 60 m siar ó dheas ó Thúr 250. Ní chuirfidh trácht tógála le haghaidh an túir isteach ar an séadchomhartha ach tá limistéar cumhdaigh ó dheas den túr atá lonnaithe an-chóngarach don séadchomhartha, feic Rannán 14.6.1.3. D'fhéadfaí go mbeadh tionchar ag réiteach fásra nó oibreacha sreangaithe ar an suíomh. Ina theannta sin, d'fhéadfadh oibreacha talún ar bhunsraith an túir tionchar a bheith acu ar sprudair sheandálaíochta a bhaineann leis an lios.</p>					
<p>Bearta Maolaithe: Moltar gur cheart tástáil seandálaíochta a dhéanamh ag láthair Thúr 250 a bheartaítear agus ag an limistéar cumhdaigh in aice láimhe faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta. Le linn chéim na tógála, déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí líniú teorann ar mhaolán nach lú ná 20 m ón séadchomhartha lena chinntiú nach ndéanfar aon damáiste neamhaireach don séadchomhartha ná do ghnéithe gaolmhara atá ina gharchomharsanacht.</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Sa chás ina n-aimsítear sprudair sheandálaíochta le linn tástáil seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta. Ní bheidh aon tionchar díreach ar an gcréfort féin.</p>					

Tábla 14.11: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR ME031-017----, Imfhálú

ME031-017---- Imfhálú					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Balbrigh	284450,260130	140	351	170
<p>Tionchar Fisiceach Díreach Féideartha: Téann an rochtain a bheartaítear ar Thúr 351 agus ar Thúr 352 feadh na teorann páirceanna díreach lastuaidh den imfhálú seo. D'fhéadfadh trácht tógála tionchar diúltach a bheith aige ar sprudair fodhromchla a bhaineann leis an suíomh. Ina theannta sin, d'fhéadfadh oibreacha talún do Thúr 351, atá lonnaithe thart ar 140 m lastuaidh den séadchomhartha, tionchar a bheith acu ar sprudair sheandálaíochta nár taifeadh roimhe seo.</p>					
<p>Bearta Maolaithe: Moltar gur cheart tástáil seandálaíochta a dhéanamh ar Thúr 351 sula ndéantar forbairt faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta. Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí deimhniú ar na bealaí rochtana sealadacha le haghaidh Thúr 351 agus Thúr 352 agus, más gá, déanfaidh sé líniú teorann ar mhaolán nó éileoidh sé go n-úsáidtear mataí portaigh chun a chinntiú nach gcuireann trácht tógála isteach ar sprudair sheandálaíocht atá i ngarchomharsanacht an tséadchomhartha.</p>					

Tionchar Iarmharach: Sa chás ina n-aimsítear sprudair sheandálaíochta le linn tástáil seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta. Coiscfidh úsáid na mataí portaigh aon tionchar ó thrácht tógála ar aon sprudair sheandálaíochta a d'fhéadfadh a bheith *in situ*.

Tábla 14.12: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR ME037-022----, Lios - ráth

ME037-022---- Lios – ráth					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Branganstown	286260,254140	150	375	160
<p>Tionchar Fisiceach Díreach Féideartha: Tá Túr 375 lonnaithe ar an teorainn pháirceanna pas beag lastoir den séadchomhartha seandálaíochta seo agus d'fhéadfadh go mbeadh tionchar diúltach ar sprudair sheandálaíochta ghaolmhara le linn tochairt a bhaineann le tógáil bhunsraitheanna an túir. D'fhéadfadh go mbeadh tionchar neamhaireach ar an séadchomhartha féin, mar gheall ar cé chomh cóngarach is atá sé don túr (thart ar 100 m) agus toisc go bhfuil limistéar sreangaithe sa pháirc chéanna.</p>					
<p>Bearta Maolaithe: Moltar gur cheart do sheandálaí tástáil seandálaíochta a dhéanamh ar láthair Thúr 375 a bheartaítear faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den DAHG sula ndéantar tógáil. Ina theannta sin, déanfaidh an seandálaí, le linn chéim na tógála, líniú teorann ar mhaolán nach lú ná 20m ón séadchomhartha chun a chinntiú nach ndéanfaidh an trácht damáiste neamhaireach dó.</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Sa chás ina n-aimsítear sprudair sheandálaíochta le linn tástáil seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta. Ní bheidh aon tionchar díreach ar an lios féin.</p>					

Tábla 14.13: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR ME037-023----, Créfort

ME037-023---- Créfort					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Branganstown	286340,253910	120	376	120
<p>Tionchar Fisiceach Díreach Féideartha: Tá Túr 376 lonnaithe lastoir de theorainn pháirceanna agus, ag an bpointe is cóngaraí dó, tógfar bunraitheanna níos lú ná 100 m ón gcréfort. D'fhéadfadh go mbeadh tionchar diúltach ag oibreacha talún le haghaidh bhunsraitheanna an túir ar sprudair sheandálaíochta fodhromchla nár taifeadh roimhe seo. Níl aon saincheistanna a bhaineann le rochtain tógála.</p>					
<p>Bearta Maolaithe: Moltar gur cheart tástáil seandálaíochta a dhéanamh ar láthair Thúr 376 a bheartaítear faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta.</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Sa chás ina n-aimsítear sprudair sheandálaíochta le linn tástáil seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta. Ní bheidh aon tionchar díreach ar an gcréfort féin.</p>					

Tábla 14.14: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR ME037-024----, Lios - ráth

ME037-024---- Lios – ráth					
Ainmiúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Branganstown	286336,253847	130	376	130
<p>Tionchar Fisiceach Díreach Féideartha: Tá Túr 376 lonnaithe pas beag lastoir de theorainn pháirceanna níos lú ná 100 m ón séadchomhartha seandálaíochta seo. D'fhéadfadh go mbeadh tionchar diúltach ar sprudair sheandálaíochta ghaolmhara le linn tochairtí a bhaineann le tógáil bhunsraitheanna an túir. Beartaítear rochtain ar láthair an túir ón oirthear, rud a fhágann nach mbeidh tionchar ag trácht tógála ar an séadchomhartha féin.</p>					
<p>Bearta Maolaithe: Moltar gur cheart do sheandálaí tástáil seandálaíochta a dhéanamh ar láthair Thúr 376 a bheartaítear faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta.</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Sa chás ina n-aimsítear sprudair sheandálaíochta le linn tástáil seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta. Ní bheidh aon tionchar díreach ar an lios féin.</p>					

- 198 Tá roinnt suíomhanna túir mar nach bhfuil aon tionchar ar shéadchomharthaí seandálaíochta ar leith ach mar a bhféadfaí teacht ar sprudair sheandálaíochta mar gheall ar íogaireacht an cheantair máguaird. Sonraítear na suíomhanna túir sin i d**Tábla 14.15**.

Tábla 14.15: Láithreacha Eile Túir mar a bhfuil Tionchar Féideartha Seandálaíochta

Uimhir an Túir	An Tionchar Féideartha
237	D'fhéadfadh go mbeadh tionchar ar iarsmaí fodhromchla tí (MSA_CHS002)
239	D'fhéadfadh go mbeadh tionchar ar sprudair sheandálaíochta nár taifeadh roimhe seo a bhaineann le séadchomhartha seandálaíochta cóngarach dó, ráth (Uimh. SMR ME002-040001-) agus an gallán gaolmhar (Uimh. SMR ME002-040---) agus gallán féideartha (MSA_CHS005)
245	D'fhéadfadh go mbeadh tionchar ar sprudair sheandálaíochta nár taifeadh roimhe seo a bhaineann le séadchomhartha seandálaíochta cóngarach dó, ráth (Uimh. SMR ME002-044----)
247	D'fhéadfadh go mbeadh tionchar ar iarsmaí fodhromchla áitreabh feirme (CMSA_CHS010)
261	D'fhéadfadh go mbeadh tionchar ar sprudair sheandálaíochta nár taifeadh roimhe seo a bhaineann le séadchomhartha seandálaíochta cóngarach dó, imfhálú (Uimh. SMR ME005-063-)
269	Tá acmhainneacht ard seandálaíochta ag an réigiún seo toisc go bhfuil roinnt séadchomharthaí seandálaíochta cóngarach don scéim a bheartaítear, lena n-áirítear 5 ráth laistigh d'fhad 200 m go 500 m uaithe (Uimh. SMR ME005-089----, ME005-091----, ME005-092----, ME005-097----, agus ME005-098----)
270	Tá acmhainneacht ard seandálaíochta ag an réigiún seo toisc go bhfuil roinnt séadchomharthaí seandálaíochta cóngarach don scéim a bheartaítear, lena n-áirítear 5 ráth laistigh d'fhad 200 m go 500 m uaithe (Uimh. SMR ME005-089----, ME005-091----, ME005-092----, ME005-097----, agus ME005-098----)
271	Tá acmhainneacht ard seandálaíochta ag an réigiún seo toisc go bhfuil roinnt séadchomharthaí seandálaíochta cóngarach don scéim a bheartaítear, lena n-áirítear 5 ráth laistigh d'fhad 200 m go 500 m uaithe (Uimh. SMR ME005-089----, ME005-091----, ME005-092----, ME005-097----, agus ME005-098----)

Uimhir an Túir	An Tionchar Féideartha
272	Tá acmhainneacht ard seandálaíochta ag an réigiún seo toisc go bhfuil roinnt séadchomharthaí seandálaíochta cóngarach don scéim a bheartaítear, lena n-áirítear 5 ráth laistigh d'fhad 200 m go 500 m uaithi (Uimh. SMR ME005-089----, ME005-091----, ME005-092----, ME005-097----, agus ME005-098----)
273	Tá acmhainneacht ard seandálaíochta ag an réigiún seo toisc go bhfuil roinnt séadchomharthaí seandálaíochta cóngarach don scéim a bheartaítear, lena n-áirítear 5 ráth laistigh d'fhad 200 m go 500 m uaithi (Uimh. SMR ME005-089----, ME005-091----, ME005-092----, ME005-097----, agus ME005-098----)
293	D'fhéadfadh go mbeadh tionchar ar na spruadair sheandálaíochta fodhromchla a bhaineann le suíomh seandálaíochta féideartha cóngarach dó (MSA_CHS061)
330	D'fhéadfadh go mbeadh tionchar ar iarsmaí fodhromchla tí (MSA_CHS101)
335	D'fhéadfadh go mbeadh tionchar ar spruadair sheandálaíochta nár taifeadadh roimhe seo a bhaineann le séadchomhartha seandálaíochta cóngarach dó, suíomh créfoirt (Uimh. SMR ME030-004----)
352	D'fhéadfadh go mbeadh tionchar ar spruadair sheandálaíochta nár taifeadadh roimhe seo a bhaineann le séadchomhartha seandálaíochta cóngarach dó, suíomh créfoirt (Uimh. SMR ME031-017----)
377	D'fhéadfadh go mbeadh tionchar ar iarsmaí seandálaíochta a bhaineann le haimhrialtacht ón aer cóngarach dó (MSA_CHS126)

14.5.3.3.1 Bealaí Rochtana Sealadacha

199 Sonraíodh roinnt láithreacha túir i gCaibidil 7, **Imleabhar 3B** den EIS, mar a bhféadfadh go mbeadh sé riachtanach mataí rubair sealadacha nó painéil alúmanaim bhóthair shealadacha a leagan, ag brath ar staid na talún, chun rochtain ar limistéir oibre, limistéir shreangaithe agus limistéir chumhdaigh a éascú. D'fhéadfadh tochair na barrithreach a bhaineann le tógáil rianta rochtana sealadacha Chineál 3 tionchar diúltach buan a bheith aici ar spruadair sheandálaíochta nár taifeadadh roimhe. Mar sin féin, níor sainithníodh an gá le rianta rochtana sealadacha Chineál 3. Sonraítear i **Rannán 14.6.1.2** agus i **Rannán 14.6.1.3** an maolú ginearálta i gcás go mbíonn rianta rochtana sealadacha de Chineál 3 de dhíth.

14.5.3.3.2 Limistéir Chumhdaigh

200 Is féidir gur gá cuailí cosanta sealadacha agus struchtúir a úsáid chun bacainní amhail bóithre agus línte eile tarchuir a chumhdach. D'fhéadfadh oibreacha tochair a bhaineann le tógáil na limistéar cumhdaigh tionchar diúltach buan a bheith acu ar spruadair sheandálaíochta nár taifeadadh roimhe. I **dTábla 14.16 – Tábla 14.45**, leagtar amach na láithreacha a bhféadfadh tionchar a bheith iontu.

201 Tagraítear do limistéir chumhdaigh de réir an túir is cóngaraí, mar shampla, 'ag Túir 249' nó 'ó thuaidh ó Thúr 250'. Áit a bhfuil níos mó ná limistéar cumhdaigh amháin idir dhá thúr, cuirfear uimhir eile leo chun idirdhealú a dhéanamh eatarthu. Mar shampla, thagrófaí don chéad agus don dara limistéar cumhdaigh faoi seach chuig a dtiocfaí ar an ailíniú soir ó Thúr 262 mar 'soir ó Thúr 262 (1)' agus 'soir ó Thúr 262 (2)'.

Tábla 14.16: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach ag Túr 249

Láthair an chumhdaigh – Ag Túr 249 (NGR – 277150/290790)
Tionchar Féideartha – Tá an cumhdach ar an taobh theas den bhóthar lonnaithe i limistéar mar a raibh teach suite le linn shuirbhé Suirbhéireachta Ordanáis na chéad sraithe (MSA_CHS013). D'fhéadfadh oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh tionchar diúltach a bheith acu ar iarsmaí lena mbaineann.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh.
Tionchar Iarmharach – Sa chás go n-aimsítear sprudair sheandálaíochta le linn monatóireacht sheandálaíochta, d'fhéadfadh nach mór iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.

Tábla 14.17: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach ó Thuaidh ó Thúr 250

Láthair an chumhdaigh – Ó thuaidh ó Thúr 250 (NGR – 277145/290750)
Tionchar Féideartha – Tá an limistéar cumhdaigh lonnaithe thart ar 120 m ó thuaidh ó imfhálú (Uimh. SMR ME005-012) a léirítear mar dhún ar léarscáil Suirbhéireachta Ordanáis na chéad sraithe. Mar gheall ar chóngracht an séadchomhartha sheandálaíochta, d'fhéadfadh oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh tionchar diúltach a bheith acu ar sprudair sheandálaíochta bhainteacha.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh.
Tionchar Iarmharach – Sa chás ina n-aimsítear sprudair sheandálaíochta le linn monatóireacht sheandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann. Ní bheidh aon tionchar díreach ar an imfhálú.

Tábla 14.18: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach ó Dheas ó Thúr 250

Láthair an chumhdaigh – Ó dheas ó Thúr 250 (NGR – 277145/290600)
Tionchar Féideartha – Tá an cumhdach ar an taobh theas den bhóthar lonnaithe laistigh de 10 m go neasach ó imfhálú (Uimh. SMR – ME005-012) agus d'fhéadfadh tochairtí a bhaineann le tógáil an chumhdaigh tionchar diúltach a bheith acu ar iarsmaí sheandálaíochta lena mbaineann. Chomh maith leis sin, is féidir go mbeidh tionchar neamhaireach ar an séadchomhartha le linn thógáil an chumhdaigh nó go mbeidh tionchar diúltach ag éascú rochtana ar iarsmaí sheandálaíochta fodhromchla.
Bearta Maolaithe – Moladh córas tástála sheandálaíochta faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta le haghaidh na láithreach túir cóngaraí (250) cheana féin agus leathnófar an córas tástála sin le go gcuirtear an limistéar cumhdaigh a bheartaítear san áireamh ann. Chomh maith leis sin, déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí maolán nach lú ná 10 m ón imfhálú a líniú le linn chéim na tógála agus déanfaidh sé monatóireacht ar oibreacha a bhaineann leis an gcumhdach a thógáil agus a bhaint anuas.
Tionchar Iarmharach – Sa chás go n-aimsítear sprudair sheandálaíochta le linn tástáil sheandálaíochta, d'fhéadfadh nach mór iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.

Tábla 14.19: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach ó Dheas ó Thúr 261 agus Cóngarach dó

Láthair an chumhdaigh – Ó dheas ó Thúr 261 agus cóngarach dó (NGR – 279105/287135)
Tionchar Féideartha – Tá an limistéar cumhdaigh lonnaithe thart ar 140 m soir ó imfhálú (Uimh. SMR ME005-063) a léirítear mar dhún ar léarscáil Suirbhéireachta Ordanáis na chéad sraithe. Mar gheall ar chóngracht an tséadchomhartha seandálaíochta, d'fhéadfadh oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh tionchar diúltach a bheith acu ar sprudair sheandálaíochta bhainteacha.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh.
Tionchar Iarmharach – Sa chás ina n-aimsítear sprudair sheandálaíochta le linn monatóireacht seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann. Ní bheidh aon tionchar díreach ar an imfhálú.

Tábla 14.20: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach Soir ó Thúr 262 (1)

Láthair an chumhdaigh – Soir ó Thúr 262 (1) (NGR – 279275/286945)
Tionchar Féideartha – Is trí shuíomh cairéil fhéideartha a ndearnadh suirbhéireacht air den chéad uair i suirbhé Suirbhéireachta Ordanáis na chéad sraithe (MSA_CHS032) atá rochtain ar an limistéar cumhdaigh seo. Ní heol seaniarsmaí an tsuímh seo agus d'fhéadfadh an t-éascú rochtana tríd an limistéar seo tionchar diúltach a bheith aige ar iarsmaí seandálaíochta lena mbaineann.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar rochtain tríd an gcairéal féideartha (MSA_CHS032) le haghaidh thógáil an chumhdaigh agus bhaint anuas an chumhdaigh araon.
Tionchar Iarmharach – Sa chás ina n-aimsítear sprudair sheandálaíochta le linn monatóireacht seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.

Tábla 14.21: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach Soir ó Thúr 262 (2)

Láthair an chumhdaigh – Soir ó Thúr 262 (2) (NGR – 279400/286930)
Tionchar Féideartha – Tá an cumhdach ar an taobh iartharach den bhóthar lonnaithe i limistéar mar a ndearnadh suirbhé ar chairéal féideartha le linn shuirbhé Suirbhéireachta Ordanáis na chéad sraithe (MSA_CHS032). Ní heol seaniarsmaí an tsuímh seo agus d'fhéadfadh oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh tionchar diúltach a bheith acu ar iarsmaí seandálaíochta.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh.
Tionchar Iarmharach – Sa chás ina n-aimsítear sprudair sheandálaíochta le linn monatóireacht seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann. Ní bheidh aon tionchar díreach ar an imfhálú.

Tábla 14.22: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach ó Dheas ó Thúr 267

Láthair an chumhdaigh – Ó dheas ó Thúr 267 (NGR – 280360/286350)
Tionchar Féideartha – Tá an cumhdach lonnaithe laistigh de Dhiméin Brittas, in aice bóthair atá cóngarach do láthair theach geata nach bhfuil ann a thuilleadh a léirítear i léarscáileanna Suirbhéireachta Ordanáis na chéad sraithe agus an dara sraith. D'fhéadfadh an cumhdach a bheartáítear tionchar diúltach a bheith aige ar ghnéithe a bhaineann leis an teach geata nó leis an mbealach isteach chuig an diméin. Níl sé ar an bpríomhbhealach isteach atá á úsáid faoi láthair chun Teach Brittas a rochtain.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh, tar éis líniú teorann a dhéanamh ar ghnéithe dúchasacha nó diméine.
Tionchar Iarmharach – Sa chás ina n-aimsítear spruadair sheandálaíochta le linn monatóireacht seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.

Tábla 14.23: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach ó Dheas ó Thúr 268

Láthair an chumhdaigh – Ó dheas ó Thúr 268 (NGR – 280530/286060)
Tionchar Féideartha – Tá an cumhdach in aice an phríomhbhealaigh isteach go Brittas agus gheofar rochtain air trí gheataí an phríomhbhealaigh isteach go hEastát Brittas. D'fhéadfadh go mbeadh tionchar diúltach neamhaireach ar ghnéithe diméine nuair a fhaightear rochtain agus nuair a thógtar an cumhdach.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar rochtain le haghaidh an cumhdach a thógáil nó a bhaint anuas, tar éis líniú teorann a dhéanamh ar ghnéithe dúchasacha nó diméine.
Tionchar Iarmharach – Níl aon tionchar iarmharach réamh-mheasta.

Tábla 14.24: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach ó Dheas ó Thúr 270

Láthair an chumhdaigh – Ó dheas ó Thúr 270 (NGR – 280900/285510)
Tionchar Féideartha – Tá roinnt séadchomharthaí seandálaíochta cóngarach don limistéar cumhdaigh agus, dá bhrí sin, tá an-fhéidearthacht ann go bhféadfadh oibreacha talún sa limistéar teacht ar spruadair sheandálaíochta lena mbaineann.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh.
Tionchar Iarmharach – Sa chás ina n-aimsítear spruadair sheandálaíochta le linn monatóireacht seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.

Tábla 14.25: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach ó Thuaidh ó Thúr 271

Láthair an chumhdaigh – Ó thuaidh ó Thúr 271 (NGR – 280940/285460)
Tionchar Féideartha – Tá roinnt séadchomharthaí seandálaíochta cóngarach don limistéar cumhdaigh agus, dá bhrí sin, tá an-fhéidearthacht ann go bhféadfadh oibreacha talún sa limistéar teacht ar sprudair sheandálaíochta lena mbaineann.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh.
Tionchar Iarmharach – Sa chás ina n-aimsítear sprudair sheandálaíochta le linn monatóireacht seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.

Tábla 14.26: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach ó Thuaidh ó Thúr 273

Láthair an chumhdaigh – Ó thuaidh ó Thúr 273 (NGR – 281205/284735)
Tionchar Féideartha – Tá roinnt séadchomharthaí seandálaíochta cóngarach don limistéar cumhdaigh agus, dá bhrí sin, tá an-fhéidearthacht ann go bhféadfadh oibreacha talún sa limistéar tionchar a bheith acu ar sprudair sheandálaíochta lena mbaineann.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh.
Tionchar Iarmharach – Sa chás ina n-aimsítear sprudair sheandálaíochta le linn monatóireacht seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.

Tábla 14.27: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach ó Dheas ó Thúr 273

Láthair an chumhdaigh – Ó dheas ó Thúr 273 (NGR – 281250/284585)
Tionchar Féideartha – Is tríd an tírdheach stairiúil a bhaineann le Teach Ráth Úd atá rochtain ar an limistéar cumhdaigh seo. D'fhéadfadh go mbeadh tionchar diúltach neamhaireach ar struchtúir stairiúla agus rochtain á fáil.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí rochtain a dheimhniú agus an teorainn ar aon ghnéithe dúchasacha nó diméine a líniú.
Tionchar Iarmharach – Ní bheadh aon tionchar iarmharach réamh-mheasta tar éis maolú.

Tábla 14.28: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach ó Thuaidh ó Thúr 282

Láthair an chumhdaigh – Ó thuaidh ó Thúr 282 (NGR – 281745/281655)
Tionchar Féideartha – Is trí thailte Theach Clooney a tógadh roimh léarscáileanna Suirbhéireachta Ordanáis na chéad sraithe atá rochtain ar an limistéar cumhdaigh seo. D'fhéadfadh go mbeadh tionchar diúltach neamhaireach ar struchtúir stairiúla agus rochtain á fáil.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí rochtain a dheimhniú agus an teorainn ar aon ghnéithe dúchasacha nó diméine a líniú.
Tionchar Iarmharach – Ní bheadh aon tionchar iarmharach réamh-mheasta tar éis maolú.

Tábla 14.29: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach ó Dheas ó Thúr 288

Láthair an chumhdaigh – Ó dheas ó Thúr 288 (NGR – 281950/279195)
Tionchar Féideartha – Tógfar an cumhdach an-chóngarach do struchtúir a léirítear i léarscáileanna Suirbhéireachta Ordanáis na chéad sraithe agus an dara sraith. Tá fothrach a bhaineann le ceann amháin de na struchtúir le sonrú san ortafótagrafaíocht LiDAR. D'fhéadfadh tógáil an limistéir cumhdaigh tionchar diúltach a bheith aici ar fhothracha nó ar iarsmaí fodhromchla a bhaineann leis na struchtúir sin.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh agus déanfaidh sé líniú teorann ar ghnéithe dúchasacha nó diméine.
Tionchar Iarmharach – Sa chás ina n-aimsítear spruadair sheandálaíochta le linn monatóireacht seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.

Tábla 14.30: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach ó Dheas ó Thúr 293 agus Cóngarach Dó

Láthair an chumhdaigh – Ó dheas ó Thúr 293 agus cóngarach dó (NGR – 281480/277700)
Tionchar Féideartha – Tá an cumhdach lonnaithe níos lú ná 100 m ó shuíomh seandálaíochta féideartha (MSA_CHS061). D'fhéadfadh oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh tionchar diúltach a bheith acu ar iarsmaí seandálaíochta lena mbaineann.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh.
Tionchar Iarmharach – Sa chás ina n-aimsítear spruadair sheandálaíochta le linn monatóireacht seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.

Tábla 14.31: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach ó Thuaidh ó Thúr 303

Láthair an chumhdaigh – Ó thuaidh ó Thúr 303 (NGR – 281565/274450)
Tionchar Féideartha – Beidh an cumhdach ar an taobh theas den bhóthar lonnaithe laistigh de Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean, ar shonraigh Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta gur limistéar ag a bhfuil acmhainneacht ard seandálaíochta é. D'fhéadfadh oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh tionchar diúltach a bheith acu ar spruadair sheandálaíochta.
Bearta Maolaithe – Tabharfar faoi chóras tástála seandálaíochta ag láthair Thúr 303 atá cóngarach dó. Leasófar an córas sin le go gcuirtear an limistéar cumhdaigh san áireamh ann.
Tionchar Iarmharach – Sa chás ina n-aimsítear spruadair sheandálaíochta le linn monatóireacht seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.

Tábla 14.32: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach ó Dheas ó Thúr 304

Láthair an chumhdaigh – Ó dheas ó Thúr 304 (NGR – 281595/273885)
Tionchar Féideartha – Beidh an cumhdach lonnaithe laistigh de Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean, ar shonraigh Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta gur limistéar ag a bhfuil acmhainneacht ard seandálaíochta é. D'fhéadfadh oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh tionchar diúltach a bheith acu ar spruadair sheandálaíochta.
Bearta Maolaithe – Tabharfar faoi chóras tástála seandálaíochta faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta.
Tionchar Iarmharach – Sa chás ina n-aimsítear spruadair sheandálaíochta le linn monatóireacht seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.

Tábla 14.33: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach ag Túr 309

Láthair an chumhdaigh – Ag Túr 309 (NGR – 281215/272755)
Tionchar Féideartha – Beidh an cumhdach lonnaithe laistigh de Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean, ar shonraigh Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta gur limistéar ag a bhfuil acmhainneacht ard seandálaíochta é. D'fhéadfadh oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh tionchar diúltach a bheith acu ar sprudair sheandálaíochta.
Bearta Maolaithe – Tabharfar faoi chóras tástála seandálaíochta faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta.
Tionchar Iarmharach – Sa chás ina n-aimsítear sprudair sheandálaíochta le linn monatóireacht seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.

Tábla 14.34: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach Siar ó Thuaidh ó Thúr 314

Láthair an chumhdaigh – Siar ó thuaidh ó Thúr 314 (NGR – 281160/271305)
Tionchar Féideartha – Tá an cumhdach ar an taobh Theas den bhóthar lonnaithe i limistéar mar a raibh teach suite le linn shuirbhé Suirbhéireachta Ordanáis na chéad sraithe (MSA_CHS085). D'fhéadfadh oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh tionchar diúltach a bheith acu ar iarsmaí lena mbaineann.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh ar an taobh theas den bhóthar.
Tionchar Iarmharach – Sa chás ina n-aimsítear sprudair sheandálaíochta le linn monatóireacht seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.

Tábla 14.35: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach ó Dheas ó Thúr 317

Láthair an chumhdaigh – Ó dheas ó Thúr 317 (NGR – 281405/269995)
Tionchar Féideartha – Tá an cumhdach ar an taobh Thuaidh den bhóthar lonnaithe i limistéar mar a raibh teach suite le linn shuirbhé Suirbhéireachta Ordanáis na chéad sraithe (MSA_CHS089). D'fhéadfadh oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh tionchar diúltach a bheith acu ar iarsmaí lena mbaineann.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh ar an taobh thuaidh den bhóthar.
Tionchar Iarmharach – Sa chás ina n-aimsítear sprudair sheandálaíochta le linn monatóireacht seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.

Tábla 14.36: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach ó Dheas ó Thúr 321

Láthair an chumhdaigh – Ó dheas ó Thúr 321 (NGR – 281625/268865)
Tionchar Féideartha – Tá an cumhdach lonnaithe i limistéar mar a raibh áitreabh feirme agus teach suite ar an dá thaobh den bhóthar le linn shuirbhé Suirbhéireachta Ordanáis na chéad sraithe (MSA_CHS091 agus MSA_CHS092). D'fhéadfadh oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh tionchar diúltach a bheith acu ar iarsmaí lena mbaineann.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh.
Tionchar Iarmharach – Sa chás ina n-aimsítear sprudair sheandálaíochta le linn monatóireacht seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.

Tábla 14.37: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach ó Thuaidh ó Thúr 341

Láthair an chumhdaigh – Ó thuaidh ó Thúr 341 (NGR – 281875/262945)
Tionchar Féideartha – Tá an cumhdach in aice ceann amháin de na bealaí isteach a théann tríd an tírdhreach diméine stairiúil a bhaineann le Philpotstown / Teach Dhún Doire (Uimh. RPS – MH030-107). D'fhéadfadh go mbeadh tionchar diúltach ar struchtúir nó ghnéithe stairiúla nuair a fhaightear rochtain agus nuair a thógtar an cumhdach.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí deimhniú ar an rochtain, monatóireacht ar oibreacha talún a bhaineann le cur suas an chumhdaigh agus déanfaidh sé líniú teorann ar ghnéithe dúchasacha nó diméine.
Tionchar Iarmharach – Sa chás ina n-aimsítear spruadair sheandálaíochta le linn monatóireacht seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.

Tábla 14.38: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach Soir ó Dheas ó Thúr 349

Láthair an chumhdaigh – Soir ó dheas ó Thúr 349 (NGR – 284005/260595)
Tionchar Féideartha – Is trí chlós áitreabh feirme (MSA_CHS112) a tógadh roimh shuirbhéireacht ordanáis na chéad sraithe atá rochtain ar an gcumhdach. D'fhéadfadh go mbeadh tionchar diúltach ar struchtúir nó ar ghnéithe lena mbaineann acmhainneacht stairiúil agus rochtain á fáil.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí rochtain a dheimhniú agus an teorainn ar aon ghnéithe dúchasacha a líniú.
Tionchar Iarmharach – Ní bheadh aon tionchar iarmharach tar éis maolú.

Tábla 14.39: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach Siar ó Thuaidh ó Thúr 350 agus Cóngarach Dó

Láthair an chumhdaigh – Siar ó thuaidh ó Thúr 350 agus cóngarach dó (NGR – 284095/260535)
Tionchar Féideartha – Is trí chlós áitreabh feirme (MSA_CHS112) a tógadh roimh shuirbhéireacht ordanáis na chéad sraithe atá rochtain ar an gcumhdach laistiar den bhóthar. D'fhéadfadh go mbeadh tionchar diúltach ar struchtúir nó ar ghnéithe lena mbaineann acmhainneacht stairiúil agus rochtain á fáil.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí rochtain a dheimhniú agus an teorainn ar aon ghnéithe dúchasacha a líniú.
Tionchar Iarmharach – Ní bheadh aon tionchar iarmharach tar éis maolú.

Tábla 14.40: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach Soir ó Dheas ó Thúr 366

Láthair an chumhdaigh – Soir ó dheas ó Thúr 366 (NGR – 286155/256410)
Tionchar Féideartha – Tá an cumhdach lonnaithe i limistéar mar a raibh áitreabh feirme a chuimsigh roinnt struchtúr suite le linn shuirbhé Suirbhéireachta Ordanáis na chéad sraithe agus an dara sraith (MSA_CHS123). D'fhéadfadh oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh tionchar a bheith acu ar iarsmaí lena mbaineann.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh ar an taobh thuaidh den bhóthar.
Tionchar Iarmharach – Sa chás ina n-aimsítear spruadair sheandálaíochta le linn monatóireacht seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.

Tábla 14.41: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Cumhdach Soir ó Thúr 402

Láthair an chumhdaigh – Soir ó Thúr 402 (NGR – 292280/248055)
Tionchar Féideartha – Tá an cumhdach lonnaithe i limistéar mar a raibh roinnt struchtúr suite le linn shuirbhé Suirbhéireachta Ordanáis na chéad sraithe (MSA_CHS138, MSA_CHS139 agus MSA_CHS140). D'fhéadfadh oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh tionchar a bheith acu ar iarsmaí lena mbaineann.
Bearta Maolaithe – Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar oibreacha talún a bhaineann le tógáil an chumhdaigh.
Tionchar Iarmharach – Sa chás ina n-aimsítear spruadair sheandálaíochta le linn monatóireacht seandálaíochta, déanfar iad a thochailt i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.

14.5.3.3.3 Athruithe ar Bhonneagar na Líne Lasnaide 110 kV reatha

202 Idir Túr 307 agus Túr 308 trasnaíonn an líne lasnaide 400 kV a bheartaítear OHL 110 kV Ármhach - na hUaimhe agus d'fhonn an trasbhealach sin a éascú ní mór dhá chuaille reatha a athsholáthar. Tá na hoibreacha sin suite laistigh de Chríost Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean agus cé nach fios go bhfuil aon séadchomharthaí seandálaíochta cóngarach do na hoibreacha a bheartaítear, tá acmhainneacht ard seandálaíochta ag baint leis an limistéar. D'fhéadfadh oibreacha talún a bhaineann le hathsholáthar na gcuailí tionchar diúltach buan a bheith acu ar spruadair sheandálaíochta nár taifeadadh roimhe, feic **Rannán 14.6.1.4** maidir le bearta maolaithe.

14.5.3.4 Tionchar Ailtireachta

203 Sna táblaí seo a leanas, tá sonraí faoin tionchar fisiceach díreach a d'fhéadfadh a bheith ar shuíomhanna ailtireachta atá lonnaithe cóngarach don fhorbairt a bheartaítear. D'fhonn soiléireacht an mheasúnaithe seo a mhéadú, tá sonraí sna táblaí seo faoi bhearta maolaithe suíomhoiriúnaithe. Tá tuilleadh sonraí faoi bhearta maolaithe i **gCuid 14.6**. Ba cheart a thabhairt faoi deara nach léirítear na suíomhanna go léir a bhfuil tábhacht ailtireachta ag baint leo thíos. Ní léirítear ach na suíomhanna sin a bhféadfadh an fhorbairt a bheartaítear tionchar fisiceach díreach a bheith aici orthu. Le haghaidh sonraí faoi na suíomhanna ailtireachta go léir atá lonnaithe cóngarach don fhorbairt a bheartaítear, feic **Aguisín 14.3, Aguisíní Imleabhar 3D** den EIS.

204 Tabhair an méid seo a leanas ar aird:

- Liostaítear na táblaí in ord aibítire de réir baile fearainn;
- Is é an 'Fad go dtí an bealach' le haghaidh suíomhanna ailtireachta ná an fad ó lárphointe na sonraí arna gcur ar fáil ag an gComhairle Contae nó an NIAH ar an suíomh gréasáin www.buildingsofireland.ie go dtí lár líne an línebhealaigh a bheartaítear ag a phointe is cóngaraí, agus é slánaithe go dtí na 10 m is gaire; agus

- Ar an gcaoi chéanna, is é an 'Fad go dtí an Túr is Cóngaraí' ná an fad ó lárphointe na sonraí a chuirtear ar fáil go dtí lárphointe an túir.

14.5.3.4.1 Struchtúir RPS agus NIAH

205 Liostaítear na táblaí seo a leanas san ord ina dtiocfar orthu agus duine ag teacht aduaidh ar an mbealach.

Tábla 14.42: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Brittas, Uimh. Thag. RPS: MH005-105

Brittas, Rátáil NIAH – Réigiúnach Uimh. Thag. RPS: MH005-105 / Uimh. Thag. NIAH: <Nialas>					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Brittas	280533,286777	430	266	430
Tionchar Fisiceach Díreach Féideartha: Téann an bealach rochtana sealadach le haghaidh Thúr 267 tríd an tírdhreach diméine stairiúil a bhaineann le Brittas. Téann an bealach rochtana sealadach le haghaidh Thúr 268 trí gheataí an phríomhbhealaigh isteach chuig Brittas agus feadh ascaill an bhealaigh isteach. D'fhéadfadh go mbeadh tionchar neamhaireach ar struchtúir nó ar ghnéithe a bhaineann le Brittas agus rochtain á fáil le haghaidh thógáil na dtúr sin.					
Maolú: Le linn chéim na tógála, déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí, i gcomhairle leis an bhfoireann tógála, deimhniú ar an mbealach rochtana a bheartaítear agus, más gá, déanfaidh sé gnéithe a shonrú nó líniú teorann ar mhaoláin chun cosaint struchtúr íogair / gnéithe íogaire a chinntiú.					
Tionchar Iarmharach: Ní bheidh aon tionchar ar aon ghnéithe nó struchtúir a bhaineann le Brittas tar éis maolú.					

Tábla 14.43: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Teach Mountainstown, Uimh. Thag. RPS: MH012-100

Teach Mountainstown, Rátáil NIAH – Réigiúnach Uimh. Thag. RPS: MH012-100 / Uimh. Thag. NIAH: <Nialas>					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Mountainstown	282999,278938	1040	289	1040
Tionchar Fisiceach Díreach Féideartha: Téann an bealach rochtana sealadach le haghaidh Thúr 289 trí na príomhgheataí, síos ascaill an bhealaigh isteach agus thar Theach Mountainstown. D'fhéadfadh go mbeadh tionchar neamhaireach ar struchtúir nó ar ghnéithe a bhaineann le Teach Mountainstown agus rochtain á fáil le haghaidh thógáil an túir seo.					
Maolú: Le linn chéim na tógála, déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí, i gcomhairle leis an bhfoireann tógála, deimhniú ar an mbealach rochtana sealadach agus, más gá, déanfaidh sé gnéithe a shonrú nó líniú teorann ar mhaoláin chun cosaint struchtúr íogair / gnéithe íogaire a chinntiú.					
Tionchar Iarmharach: Ní bheidh aon tionchar ar aon ghnéithe nó struchtúir a bhaineann le Teach Mountainstown tar éis maolú.					

Tábla 14.44: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Teach Dhústúin, Uimh. Thag. RPS: MH011-124

Teach Dhústúin, Rátáil NIAH – Réigiúnach Uimh. Thag. RPS: MH011-124 / Uimh. Thag. NIAH: <Nialas>					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Dústún (Toghroinn Bhaile an Chaisleáin)	282365,278306	500	290	510
<p>Tionchar Fisiceach Díreach Féideartha: Téann an bealach rochtana sealadach le haghaidh Thúr 290 agus ceann dá limistéir sreangaithe ghaolmhara trí chúirtealáiste Theach Dhústúin. D'fhéadfadh go mbeadh tionchar neamhaireach ar struchtúir nó ar ghnéithe a bhaineann le Teach Dhústúin agus rochtain á fáil le haghaidh thógáil an túir seo agus shreangú na línte lasnaide gaolmhara.</p>					
<p>Maolú: Le linn chéim na tógála, déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí, i gcomhairle leis an bhfoireann tógála, deimhniú ar an mbealach rochtana a bheartaítear agus, más gá, déanfaidh sé gnéithe a shonrú nó líniú teorann ar mhaoláin chun cosaint struchtúr íogair / gnéithe íogaire a chinntiú.</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Ní bheidh aon tionchar ar aon ghnéithe nó struchtúir a bhaineann le Teach Dhústúin tar éis maolú.</p>					

Tábla 14.45: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Teach Philpotstown / Dhún Doire, Uimh. Thag. RPS: MH030-107

Teach Dhún Doire, Rátáil NIAH – Réigiúnach Uimh. Thag. RPS: MH030-107 / Uimh. Thag. NIAH: <Nialas>					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Philpotstown (Toghroinn Bheighthí)	282271,262906	390	341	400
<p>Tionchar Fisiceach Díreach Féideartha: Téann an bealach rochtana sealadach le haghaidh Thúr 340 agus Thúr 341 agus a limistéar sreangaithe gaolmhar tríd an tírdhreach diméine stairiúil a bhaineann le Teach Dhún Doire. D'fhéadfadh go mbeadh tionchar neamhaireach ar struchtúir nó ar ghnéithe a bhaineann le Teach Dhún Doire agus rochtain á fáil le haghaidh thógáil na dtúr seo agus na limistéar sreangaithe gaolmhar.</p>					
<p>Maolú: Le linn chéim na tógála, déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí, i gcomhairle leis an bhfoireann tógála, deimhniú ar an mbealach rochtana sealadach agus, más gá, déanfaidh sé gnéithe a shonrú nó líniú teorann ar mhaoláin chun cosaint struchtúr íogair / gnéithe íogaire a chinntiú.</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Ní bheidh aon tionchar ar aon ghnéithe nó struchtúir a bhaineann le Teach Dhún Doire tar éis maolú.</p>					

14.5.3.4.2 Diméinte agus Gairdíní Stairiúla

206 Liostaítear na táblaí seo a leanas in ord aibítire de réir baile fearainn.

Tábla 14.46: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Brittas, Uimh. Thag. Shuirbhé Gairdíní NIAH: ME-35-N-806867

Brittas					
Uimh. Thag. an tSuirbhé Gairdíní: ME-35-N-806867					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Brittas	281024,286295	0	268	0
<p>Tionchar Fisiceach Díreach Féideartha: Imreoidh an línebhealach tionchar díreach ar an diméin seo, a ndéantar cur síos uirthi i suirbhé gairdíní NIAH go bhfuil a príomhghnéithe i láthair den chuid is mó, ach gur cailleadh iomláine go pointe áirithe. Tá cúig thúr sa diméin a rachaidh aniar aduaidh go soir ó dheas laistiar den réadmhaoín, a thrasnóidh thar an mbealach isteach chuig na príomhfhoirgnimh. Chun an fhorbairt a bheartaítear a éascú, réiteofar cuid den choillearnach atá ann cheana feadh an bhealaigh, a bhfuil cuid di ina seanchoillearnach dhuillsilteach agus cuid eile di ina coillearnach a plandáladh ní ba dhéanaí (feic Caibidil 6 den Imleabhar seo den EIS). Beidh tionchar diúltach suntasach ag an mbealach a bheartaítear ar Dhiméin Brittas.</p>					
<p>Maolú: Rinneadh roinnt iarrachtaí bealaí malartacha a aimsiú nach mbeadh tionchar acu ar an diméin. Agus iarracht á déanamh an bealach a bhogadh níos faide i dtreo an iarthair, aimsíodh go bhféadfadh tionchar suntasach a bheith ar shuíomh Shéadchomhartha Náisiúnta Bhaile Chrúis cóngarach dó, a bhfuil radharc leathan aige i dtreo an tuaiscirt, an iarthair agus an oirthuaiscirt. Déanann an talamh ardaithe i dtreo an iarthair foscadh do Bhaile Chrúis ón mbealach a bheartaítear. Agus iarracht á déanamh an bealach a bhogadh i dtreo an oirthir, aimsíodh go bhféadfadh an fhorbairt tionchar suntasach a bheith aici ar Bhaile Stairiúil na hOibre, ina bhfuil a lán suíomhanna ainmnithe seandálaíochta agus ailtireachta. Iníúchadh bealaí níos faide i dtreo an oirthir freisin ach aimsíodh go bhféadfadh siad tionchar níos mó a bheith acu agus na srianta go léir á gcur san áireamh.</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar suntasach diúltach fisiceach díreach ag an bhforbairt a bheartaítear ar an diméin.</p>					

Tábla 14.47: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Baile Ghib, Uimh. Thag. Shuirbhé Gairdíní NIAH: ME-42-N-831736

Diméin Bhaile Ghib					
Uimh. Thag. an tSuirbhé Gairdíní: ME-42-N-831736					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Diméin Bhaile Ghib	282614,273704	0	305	0
<p>Tionchar Fisiceach Díreach Féideartha: Trasnáíonn an bealach a bheartaítear an diméin cóngarach d'imeall a teorann thiar. An chuid den diméin a dtéann an fhorbairt tríthi, tá sí scartha ó phríomhlimistéar na diméine ag bóthar a nascann Domhnach Phádraig le Crosbhóthar Chrois Ultáin agus is é an t-aon ghné den diméin atá sa limistéar ná garrán ciorclach crann. Is beag atá an méid den scéimh a bhí ag an diméin fhairsing seo roimhe atá le feiceáil anois. Tugann an geata isteach ag Crosbhóthar Chrois Ultáin fianaise éigin uirthi ach d'imigh an teach féin ar neamhní de dheasca tine, agus níl ach na tithe amuigh le feiceáil fós. Measadh gur beag a bheadh tionchar fisiceach díreach na forbartha a bheartaítear ar an diméin.</p>					
<p>Maolú: Ceann ar bith</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar beag diúltach fisiceach díreach ag an bhforbairt a bheartaítear ar</p>					

an diméin.

Tábla 14.48: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Mountainstown, Uimh. Thag. Shuirbhé Gairdíní NIAH: ME-42-N-829790

Teach Mountainstown					
Uimh. Thag. an tSuirbhé Gairdíní: ME-42-N-829790					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Mountainstown	282263,278963	0	289	0
<p>Tionchar Fisiceach Díreach Féideartha: Tá réigiún na diméine a thrasnófar leis an bhforbairt a bheartaítear lonnaithe ar shiúl ón teach, beagnach 1 km siar uaidh, agus tá ascaillí bealaigh isteach agus bearnaí geata na diméine lonnaithe lastoir den teach ar shiúl ón bhforbairt a bheartaítear. Is éard atá i dteorainn na diméine ná meascán suntasach crann duillsilteach agus síorghlas nach mór a bhearradh chun an fhorbairt a bheartaítear a éascú. Is slán atá an diméin den chuid is mó. Measadh gur measartha a bheadh suntasacht thionchar fisiceach díreach na forbartha a bheartaítear ar an diméin.</p>					
<p>Maolú: Ceann ar bith</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach fisiceach díreach measartha ag an bhforbairt a bheartaítear ar an diméin.</p>					

Tábla 14.49: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Philpotstown, Uimh. Thag. Shuirbhé Gairdíní NIAH: ME-42-N-823629

Philpotstown					
Uimh. Thag. an tSuirbhé Gairdíní: ME-42-N-823629					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Philpotstown (Toghroinn Bheighthí)	281981,262886	0	341	0
<p>Tionchar Fisiceach Díreach Féideartha: Beidh tionchar díreach ag an línebhealach ar an diméin, a ndéantar cur síos uirthi i suirbhé gairdíní NIAH go bhfuil a príomhghnéithe i láthair den chuid is mó, agus nach féidir gnéithe imeallacha a aithint. Beidh dhá thúr sa diméin a bheidh ag dul ó thuaidh – ó dheas trí lár na réadmhaoine, is lastoir di atá an príomhtheach agus is go héifeachtach a fholáionn coillearnach í. Is éard a bheidh sa tionchar díreach ná tochairt le haghaidh bunsraitheanna túir agus bearradh fásra chun réitigh riachtanacha a éascú. Measadh gur measartha a bheadh suntasacht an tionchair fhisicigh dhírigh ar an tírdhreach stairiúil.</p>					
<p>Maolú: Ceann ar bith</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach fisiceach díreach measartha ag an bhforbairt a bheartaítear ar an diméin.</p>					

Tábla 14.50: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Ráth Úd, Uimh. Thag. Shuirbhé Gairdíní NIAH: ME-35-N-814844

Ráth Úd					
Uimh. Thag. an tSuirbhé Gairdíní: ME-35-N-814844					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Struchtúr (m)
An Mhí	Ráth Úd	281409,284219	0	274	0
Tionchar Fisiceach Díreach Féideartha: Trasnóidh an fhorbairt a bheartaítear an diméin ar chúl an phríomhthí. Beidh dhá thúr ag dul ó thuaidh – ó dheas feadh a teorann thiar sa diméin. Cuirtear síos ar an diméin i suirbhé gairdíní NIAH nach bhfuil aon ghnéithe so-aitheanta aici den chuid is mó.					
Maolú: Ceann ar bith					
Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach fisiceach díreach measartha ag an bhforbairt a bheartaítear ar an diméin.					

Tábla 14.51: Tionchar Féideartha Chéim na Tógála a bhaineann le Tailtean, Uimh. Thag. Shuirbhé Gairdíní NIAH: ME-42-N-804728

Teach Thailtean					
Uimh. Thag. an tSuirbhé Gairdíní: ME-42-N-804728					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Tailtin	280691,272893	0	309	0
Tionchar Fisiceach Díreach Féideartha: Trasnáionn an fhorbairt a bheartaítear cuid bheag de theorainn thoir na diméine stairiúla seo. Ní ann do ghnéithe diméine a mbaineann suntas leo cóngarach don fhorbairt a bheartaítear. Tá Teach Thailtean féin lonnaithe i bhfad uaithe, thart ar 800 m laistiar den fhorbairt a bheartaítear. Is íseal atá an talamh sa cheantar agus tá breis agus leathchuid de theorainn na diméine san Abhainn Dubh a lúbann timpeall a himlíne theas. Measadh gur beag a bheadh suntasacht iomlán tionchar fisiceach díreach na forbartha a bheartaítear.					
Maolú: Ceann ar bith					
Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar beag diúltach fisiceach díreach ag an bhforbairt a bheartaítear ar an diméin.					

14.5.4 An Chéim Oibríoch

207 Is éard a bheidh i bhformhór an tionchair oibríoch fhéideartha ná tionchar ar thimpeallacht na suíomhanna, na struchtúr, na séadchomharthaí nó na ngnéithe oidhreachta seandálaíochta, ailtireachta nó cultúrtha. Mar a tugadh faoi deara cheana, is é tionchar féideartha ar an suíomh ar feadh na céime oibríche an baol is mó d'oidhreacht seandálaíochta, ailtireachta agus chultúrtha an réigiúin mar gheall ar an gcineál forbartha seo. Mar thoradh ar riocht líneach seasta na forbartha a bheartaítear, d'fhéadfadh sí dul i bhfeidhm ar an tuiscint atá ag duine do shuíomh, do struchtúr, do shéadchomhartha, do ghné nó do thórdhreach oidhreachta cultúrtha nó ar an taitneamh a bhaineann sé astu, fiú nuair atá siad lonnaithe ar shiúl ón bhforbairt. Is é an bealach is fearr chun tionchar ar an timpeallacht a mhaolú ná trí shocrú bealaigh íogair na

forbartha a bheartaítear sna céimeanna is luaithe de léarscáiliú srianta, de réamh-roghnú conaire agus de roghnú an bhealaigh. Le linn na luathchéimeanna den tionscadal seo, leagadh béim ar shuíomhanna mar a raibh féidearthacht ard go mbeadh tionchar ar a dtimpeallacht le go bhféadfaí iad a sheachaint a oiread ab fhéidir, agus aird á tabhairt ar na srianta go léir eile laistigh den limistéar staidéir.

- 208 Ar aon dul leis na moltaí in *Guidelines on the information to be contained in Environmental Impact Statements (Treoirlínte maidir leis an bhFaisnéis le cuimsiú sna Ráitis Tionchair Timpeallachta)* (2002) de chuid na Gníomhaireachta um Chaomhnú Comhshaoil, ní chuirtear san áireamh sa chuid seo ach suíomhanna mar ar measadh gur measartha nó níos mó ná measartha a bheadh suntasacht an tionchair ar a dtimpeallacht. Eisceacht is ea Ionad na Teamhrach, rud a phléitear, mar thoradh ar leibhéal a thábhachta agus ar a thopagrafaíocht ardaithe, cé gur aimsíodh gur níos lú ná measartha a bheadh suntasacht thionchar na forbartha a bheartaítear ar thimpeallacht an limistéir.
- 209 I bhformhór na gcásanna, ní féidir tionchar ar an timpeallacht a mhaolú. I roinnt cásanna, áfach, ar nós Dhiméin Brittas, Contae na Mí, moladh bearta maolaithe. Leagtar na bearta maolaithe sin amach i **Rannán 14.6.2.1** agus cuirtear sonraí faoi thionchar iarmharach san áireamh sna táblaí thíos.
- 210 Tá an mhodheolaíocht a úsáideadh chun measúnú a dhéanamh ar an tionchar ar an timpeallacht le fáil in **Aguisín 14.1.5, Aguisíní Imleabhar 3D** den EIS.

14.5.4.1 Tionchar Seandálaíochta

14.5.4.1.1 Ionad na Teamhrach

- 211 Tá Ionad na Teamhrach, ar a dtugtar Cnoc na Teamhrach go minic, lonnaithe thart ar 6.3 km lastoir den fhorbairt a bheartaítear ar airde thart ar 160 m. Tá an suíomh sin ar cheann de shuíomhanna Ríoga na hÉireann agus tá sé ar Liosta sealadach EOECA le haghaidh stádas Oidhreacht Domhanda. Tá radhairc thar ísealchríocha ó Ionad na Teamhrach i dtreo an iarthair mar a mbeidh an fhorbairt a bheartaítear lonnaithe. Mar gheall ar fhairsinge an chaol-léargais sin, cumasfaidh creatlach laitíse na forbartha a bheartaítear isteach sa bhreacachan páirceanna a chuimsíonn an tírdhreach. Ceann de na príomhshuíomhanna seandálaíochta agus de na príomhnithe is díol spéise do thurasóirí de chuid na hÉireann is ea é agus, mar gheall ar a suíomh ardaithe agus a radhairc fhairsinge, tá íogaireacht ard aige i leith tionchair ar an timpeallacht.
- 212 Laistigh de thart ar 1.25 km laistiar d'Ionad na Teamhrach, tá líne lasnairde 220 kV reatha a théann ó dheas siar ó dheas agus ó thuaidh soir ó thuaidh ag bun an chnoic. Tagairt úsáideach chun measúnú a dhéanamh ar an dóigh a mbeadh tionchar ag an bhforbairt a bheartaítear ar thimpeallacht Ionad na Teamhrach ba ea láithreach na forbartha líne lasnairde

sin. Aimsíodh nach mór a bheadh méid thionchar na forbartha a bheartaítear ar thimpeallacht Ionad na Teamhrach. Measadh gur beag a bheadh suntasacht iomlán thionchar na forbartha a bheartaítear ar thimpeallacht Ionad na Teamhrach.

14.5.4.1.2 Crios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean

- 213 Téann an fhorbairt a bheartaítear ón tuaisceart go dtí an deisceart tríd an limistéar ar shonraigh Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta gur Crios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean é. Tugadh faoi mheasúnú mionsonraithe ar thionchar na forbartha a bheartaítear ar leithligh, agus tá an tuarascáil le fáil in **Aguisín 14.5, Aguisíní Imleabhar 3D** den EIS.
- 214 Leagadh béim sa mheasúnacht ar thrí limistéar a bhfuil tábhacht ar leith ag baint leo laistigh de Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean, is iad sin: an Ráth Dubh (Uimh. SMR ME017-027), Domhnach Phádraig agus na Cnocáin (Uimh. SMR ME017-049). Tá tábhacht ag baint freisin le suíomh Shéipéal agus Reilig Thailtean (Uimhreacha SMR ME017-031 agus ME017-031001), fothrach séipéil bhig agus a chuid reiligí atá suite soir ó Theach Thailtean (RPS MH017-129).
- 215 Ina chuid nótaí a ghabh le suirbhé na chéad sraithe ó Shuirbhéireacht Ordanáis Éireann, shonraigh John O'Donovan go raibh an Ráth Dubh (Uimh. SMR ME017-027) lonnaithe i lár Fhéile Thailtean. An t-imfhálú dea-mhúrtha, a phléigh O'Donovan agus William Wilde i leabhar Wilde, *The Boyne and the Blackwater* (1849), bhí sé lonnaithe i suíomh ardaithe i lár páirc mhór mar a raibh radhairc fhairsinge i dtreo an deiscirt chomh fada le Teamhair agus le Tlachta. Tá an pháirc roinnte ina dhá páirc déag anois, agus tá lána lonnaithe lastoir den Ráth Dubh, idir an séadchomhartha agus an fhorbairt a bheartaítear. Cóngarach don séadchomhartha freisin, idir é agus an fhorbairt a bheartaítear, atá roinnt tithe agus foirgnimh thalmhaíochta. Mar thoradh ar an tábhacht staire a bhaineann leis an suíomh, aimsíodh gur ard atá a íogaireacht i leith tionchair ar an timpeallacht, in ainneoin na n-athruithe a rinneadh cóngarach dó. Tá an fhorbairt a bheartaítear lonnaithe thart ar 1.4 km lastoir den séadchomhartha, mar a dtéann sí ón tuaisceart go dtí an deisceart trí Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean. An lána in aice leis an Ráth Dubh agus na tithe agus na foirgnimh thalmhaíochta in aice lámhe, folaíonn siad roinnt mhaith de na radhairc ar an bhforbairt a bheartaítear. Measadh nach mór a bheadh méid thionchar na forbartha a bheartaítear ar thimpeallacht an Rátha Dhuibh agus gur beag a bheadh suntasacht iomlán an tionchair ar thimpeallacht an tséadchomhartha.
- 216 Sráidbhaile pictiúrtha atá lonnaithe ag teorainn thoir Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean is ea Domhnach Phádraig. Is ann do roinnt struchtúr atá faoi chosaint agus séadchomharthaí seandálaíochta a bhaineann leis an mbaile, lena n-áirítear Móta agus Bábhún Ráth Oirthir (Uimh. SMR ME017-033), Eaglais Dhomhnach Phádraig (Uimh. RPS MH017-131) agus Reilig (Uimh. SMR ME017-034001), Halla an Pharóiste (Uimh. RPS MH017-132), Teach an Stíobhaird (Uimh. RPS MH017-133) agus Teach an tSacrasteora (Uimh. RPS MH017-134).

- Pas beag i dtreo an deiscirt tá Droichead Dhomhnach Phádraig (Uimh. RPS MH017-130). Tá an sráidbhaile féin teorannaithe ag clampaí dlútha fásra laistiar d'Eaglais Dhomhnach Phádraig agus Ráth Oirthir. Folaíonn siad an fhorbairt a bheartaítear, a bheadh lonnaithe thart ar 500 m laistiar de Ráth Oirthir, ón mbaile. Maidir leis an bhforbairt a bheartaítear, ní bheidh le feiceáil ón mbaile ach sreangdhreach a thrasnaíonn an bóthar laistiar de, ach is amharc teoranta é sin mar thoradh ar an gcoillearnach dhlúth sa dá thaobh den bhóthar. Is féidir go mbeidh cuid bheag den fhorbairt a bheartaítear le feiceáil ó chúinne thoir theas na reilige. Ar bhealaí isteach chuig an sráidbhaile ón iarthar, mar a mbeidh an fhorbairt lonnaithe, foláíonn an fásra radhairc ar na suíomhanna ainmnithe seo freisin. Aimsíodh gurb ard atá íogaireacht Dhomhnach Phádraig i leith tionchair ar an timpeallacht ach aimsíodh nach mór a bheadh méid thionchar na forbartha a bheartaítear ar an timpeallacht sin agus gur beag a bheadh an tsuntasacht iomlán a bhaineann leis.
- 217 Tá an suíomh ar a dtugtar na Cnocáin rangaithe mar chréfort líneach (Uimh. SMR ME017-049) agus cuimsítear leis dhá mhullóg chré chomhthreomhara atá thart ar 3 m óna chéile). Shín na mullóga sin soir-siar den chuid is mó feadh breis agus 65m. Scríosadh an séadchomhartha go páirteach le hinnealra sa bhliain 1997, tráth a scartáladh an múr tuaisceartach ar fad, a líonadh an claí le hábhar athshil-leagtha agus a baineadh cuid den mhúr deisceartach. Ina dhiaidh sin, chuir Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta an suíomh faoi dhá thochailt. Ceapadh gurbh iad na Cnocáin suíomh Phóstaí Thailtean; tá sonraí faoin ngnás sin ar fáil sa Tuarascáil faoin Measúnacht Tionchar ar Thailtin. Ina Litreacha Suirbhéireacht Ordanáis, áfach, bhain John O'Donovan an gnás pósta sin le suíomh eile ar tugadh Luganeany air. Bhíodh sé ina log thart ar 200 m i dtreo an oirdheiscirt ó na Cnocáin.
- 218 Le déanaí, tógadh dhá theach nua cónaithe thart ar 120 m lastoir de na Cnocáin, idir an suíomh agus an fhorbairt a bheartaítear. Aimsíodh gur idir measartha agus ard atá íogaireacht an tsuímh i leith tionchair ar an timpeallacht agus gur réasúnta beag atá tionchar na forbartha a bheartaítear. Measadh gur beag a bheadh suntasacht iomlán na forbartha a bheartaítear ar thimpeallacht an tsuímh.
- 219 Is é atá i Séipéal Thailtean fothrach séipéil bhig atá timpeallaithe le roinnt leaca uaigne agus múr imfhálaithe íseal dronuilleogach. Tá an séipéal lonnaithe i bpáirc mhór agus, mar sin, tá radhairc gan bhac uaidhn amach thar an tírdhreach mórthimpeall. Bíodh is go bhfuil sé léirithe ar cheann de léarscáileanna O'Donovan, is beag atá le rá aige faoin suíomh seachas a aithint go bhfuil sé ann. Níl mórán eile le rá ag Wilde ina leith, ach deir sé go ndearnadh slad faoi dhó ar an séipéal sa dara haois déag. I dtreo an iarthair, cuireann Teach Theiltean (Uimh. RPS – MH017-129) agus an líon mór tithe amuigh gaolmhara de chloch ghearrtha le suíomh stairiúil an tséipéil, agus tá radhairc gan bhac ar an teach agus ar na tailte ó dheas agus soir ó dheas. I dtreo an tuaiscirt, tá roinnt tithe níos comhaimseartha lonnaithe feadh an bhóthair idir Dhomhnach Phádraig agus Baile Órthaí agus cul-de-sac ag imeacht ó dheas ón mbóthar sin. Is é an t-aon chúis amháin go bhfuil láithreacha Rath Oirthir agus Eaglais Naomh Pádraig le feiceáil go soiléir ná go bhfuil méid mór fásra mórthimpeall orthu. Folaíonn an fásra sin na

láithreacha ó gach idirléargas. Níor tugadh idirléargas ar bith faoi deara idir an eaglais agus ceann ar bith de na láithreáin seandálaíochta eile sa cheantar. Tá líne lasnairde 110 kV reatha lonnaithe thart ar 75 m ó thuaidh den séadchomhartha, a ritheann i dtreo soir siar. Aimsíodh gur ard atá íogaireacht an tsuímh i leith tionchair ar an timpeallacht. Bíodh is go mbeidh siad lonnaithe thart ar 700 m ó Shéipéal Thailtean, beidh roinnt de na túir a bhaineann leis an bhforbairt a bheartaítear le feiceáil thoir ón séipéal. Beidh siad le feiceáil go soiléir toisc gur beag scagadh nó forbairtí eile atá idir an fhorbairt a bheartaítear agus an séipéal. Aimsíodh gur tionchar substaintiúil carnach a bheadh ag an bhforbairt a bheartaítear ar an líne lasnairde 110 kV reatha ó thuaidh. Aimsíodh gur measartha diúltach a bheadh suntasacht iomlán an tionchair ar thimpeallacht Shéipéal Thailtean.

- 220 Cé nach raibh ach aon séadchomhartha seandálaíochta amháin laistigh de Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean ar measadh go mbeadh tionchar measartha ar a shuíomh, is cinnte go mbeidh tionchar ag an bhforbairt a bheartaítear ar thimpeallacht an réigiúin ina iomláine. Mar gheall ar an mbaint stairiúil atá ag an réigiún trí Chluichí Thailtean agus Fhéile Thailtean, tá páirt speisialta aige i mbéaloideas na tíre agus, mar sin de, ní mór é a mheas a bheith íogair i leith tionchair ar thimpeallacht ghinearálta an réigiúin. Measadh sa mheasúnacht gur measartha a bheadh suntasacht an tionchair seo ar an timpeallacht.

14.5.4.1.3 Séadchomharthaí Seandálaíochta

- 221 Sna táblaí seo a leanas, tá sonraí maidir le suíomhanna, struchtúir, séadchomharthaí nó gnéithe seandálaíochta a mbeadh tionchar ar a dtimpeallacht ar feadh na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear. Toisc go bhfuil sé neamhphraiticiúil an tionchar sin a mhaolú, beidh siad ann ar feadh na céime oibríche den fhorbairt agus léirítear an méid sin sa tionchar iarmharach a liostaítear sna táblaí.

Tábla 14.52: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME002-027----, Imfhálú

ME002-027---- Imfhálú					
Ainmniúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túir is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túir (m)
An Mhí	Tullyweel	276670,292720	510	243	510
<p>Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Is léirshainithe atá an líos seo ag a bhfuil aghaidh chloiche feadh a scairpe. Tá an dún lonnaithe i bhféarach maith ar chúl an tí feirme agus tá dea-radhairc ar an séadchomhartha ón mbóthar 275 m lastoir de. Cé go bhfuil líne lasnairde 220 kV reatha thart ar 120 m lastuaidh den séadchomhartha, aimsíodh gur ard atá íogaireacht an tséadchomhartha i leith tionchair ar an timpeallacht. Beidh an fhorbairt le feiceáil ar an spéirlíne a théann thar chúl an tséadchomhartha. Tionchar carnach a bheidh i gceist, anuas ar thionchar líne 220 kV a théann soir-siar thart ar 120 m lastuaidh den suíomh. Aimsíodh gur substaintiúil a bheadh méid tionchar na forbartha a bheartaítear ar thimpeallacht an tséadchomhartha. Measadh gur measartha a bheadh suntasacht iomlán thionchar na forbartha a bheartaítear ar thimpeallacht an tséadchomhartha.</p>					
<p>Bearta Maolaithe: Ceann ar bith</p>					

Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt. Tionchar carnach a bheidh i gceist, anuas ar thionchar na líne 220 kV reatha.

Tábla 14.53: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME002-039----, Lios - ráth

ME002-039---- Lios – ráth					
Ainmiúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Boherlea	274924,292049	570	239	590
<p>Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: An ráth dea-chaomhnaithe seo, ag a bhfuil múr imfhálaithe atá clúdaithe ag crainn agus aiteann, tá sé lonnaithe ar an gclaonadh thiar de chnoc agus is féidir é a fheiceáil ó roinnt láithreacha. Mar thoradh ar an tsuntasacht a bhaineann leis, aimsíodh gur ard atá íogaireacht an tsuímh i leith tionchair ar an timpeallacht. Tá an fhorbairt a bheartaítear lonnaithe thart ar 600 m lastuaidh den séadchomhartha agus beidh radhairc ar an scéim idirnasctha ó bhóithre in aice láimhe i dtreo an tuaiscirt agus i dtreo an deiscirt. Aimsíodh gur substaintiúil a bheadh méid an tionchair. Measadh gur idir measartha agus suntasach a bheadh suntasacht iomlán thionchar na forbartha a bheartaítear ar thimpeallacht an tséadchomhartha.</p>					
<p>Bearta Maolaithe: Ceann ar bith</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar buan, a bheidh idir measartha agus suntasach, ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.</p>					

Tábla 14.54: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME002-040----, Gallán

ME002-040---- Gallán					
Ainmiúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Boherlea	275167,292428	170	239	180
<p>Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Aimsíodh gur idir measartha agus mór a bheadh suntasacht an tionchair ar thimpeallacht an tsuímh seo. Feic Uimh. SMR ME002-040001.</p>					
<p>Bearta Maolaithe: Ceann ar bith</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht a bheidh idir measartha agus suntasach ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.</p>					

Tábla 14.55: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME002-040001-, Lios - ráth

ME002-040001- Lios – ráth					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Boherlea	275167,292428	170	239	180
<p>Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Cuimsíonn an suíomh ráth léirshainithe agus gallán lonnaithe ar an bhfána iarthuaisceartach d'ardán ardaithe (140 m). Is ann do líon suntasach dúnfort sa dúiche, gach ceann acu ar dhroimníní a bhfuil radharc acu ar shruthanna beaga. Tá an dúnfort lonnaithe sa chúinne thoir de pháirc a bhfuil fála sceaich i dteannta crainn fhásta timpeall uirthi. Folaítear go maith é ach beidh idirléargas ar an bhforbairt agus ar Thúr 239 go háirithe. Is ann do chloch a bhaineann leis an líon a luaitear sa chur síos SMR sa pháirc lastuaidh de. Tá an liag sheasta lonnaithe 125 m ó lár thúr 239 agus is féidir é a fheiceáil ón mbóthar lastuaidh de. Meastar gur ard atá íogaireacht an limistéir seo agus gur substaintiúil atá méid an tionchair. Téann an línebhealach 150 m i dtreo an tuaiscirt agus, bunaithe ar cé chomh cóngarach is atá sí di, is measartha / suntasach a bheidh an tionchar ar an timpeallacht.</p>					
<p>Bearta Maolaithe: Ceann ar bith</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht a bheidh idir measartha agus suntasach ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.</p>					

Tábla 14.56: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME002-044----, Lios - ráth

ME002-044---- Lios – ráth					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Lislea	276986,292138	200	245	200
<p>Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Cuimsíonn an líon seo limistéar ciorclach ardaithe a bhfuil crainn timpeall air, chomh maith le rian talmhaíochta i dtreo an iarthair uaidh go díreach agus i dtreo an deiscirt. I léarscáileanna na chéad sraith agus an dara sraith, léirítear clós feirme i dtreo an oirdheiscirt ón suíomh a raibh tionchar aige ar a mhúr imfhálaithe. Glanadh amach an t-áitreabh feirme sin ó shin i leith. Is i bhféarach maith 173 m lastuaidh de Thúr 245 atá an suíomh lonnaithe. Idir an séadchomhartha agus an líne lasnairde, is go páirteach a fholáitear an séadchomhartha le crainn timpeall an tséadchomhartha agus le fála sceaich eatarthu. Aimsíodh gur measartha atá íogaireacht an tsuímh agus, mar thoradh ar cé chomh cóngarach is atá an fhorbairt a bheartaítear dó, aimsíodh gur substaintiúil a bheadh méid an tionchair. Aimsíodh gur measartha a bheadh suntasacht iomlán an tionchair ar thimpeallacht an tséadchomhartha.</p>					
<p>Bearta Maolaithe: Ceann ar bith</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.</p>					

Tábla 14.57: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME005-012----, Imfhálú

ME005-012---- Imfhálú					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Achadh Mór	277099,290570	50	250	80
<p>Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Cuirtear an lios seo san áireamh i léarscáiliú Suirbhéireachta Ordanáis na chéad sraithe agus an dara sraith araon. Tá an suíomh lonnaithe díreach lastoir de theach feirme agus de chlós, rud a bhfuil an-tionchar aige ar thimpeallacht bhunaidh an tséadchomhartha. An bealach isteach chuig an réadmhaoin sin is ea lána lastoir di a théann feadh imeall thuaidh agus thiar an imfhálaithe. Is go réasúnta atá an lios folaithe agus tá a mhúr fáinnithe le toir agus crainn aibí laistean de. Imreofar tionchar ar radhairc ón séadchomhartha, go háirithe leis an líne lasnaide lastoir de. Beidh radhairc teorannaithe ar Thúr 251 i dtreo an deiscirt. Beidh teorainn leis na radhairc i dtreo an tuaiscirt toisc go dtéann an línebhealach thar chírín cnoic agus tá an radharc ar Thúr 250 teorannaithe mar gheall ar fhálta sceach aibí. Aimsíodh gur íseal atá íogaireacht an tsuímh i leith tionchair ar an timpeallacht agus gur idir substaintiúil agus mór atá méid an tionchair. Aimsíodh gur measartha a bheadh suntasacht iomlán an tionchair ar thimpeallacht an tsuímh.</p>					
<p>Bearta Maolaithe: Ceann ar bith</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.</p>					

Tábla 14.58 Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME005-013----, Lios - ráth

ME005-013---- Lios – ráth					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Achadh Mór	277388,290498	240	250	280
<p>Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Tá an lios an-mhothrach sin lonnaithe ar chlaonadh anuas droma mar a bhfuil dea-radhairc siar i dtreo an línebhealaigh. Folaítear an dúnfort, ar féidir é a fheiceáil ó bhóthar rochtana in aice láimhe, go measartha maith le fálta sceach aibí a chlúdaíonn bóithre agus páirceanna. Tá teorainn pháirceanna ag druidim leis an séadchomhartha ón mbóthar ón iarthuaisceart, agus ní furasta an suíomh a fheiceáil. Ag druidim leis an séadchomhartha ón oirdheisceart, cuireann an fásra a imfhálaíonn an séadchomhartha teorainn le radhairc ar shainghnéithe an tsuímh. Folóidh fásra mórthimpeall na radhairc ón taobh istigh den séadchomhartha. Beidh radhairc ó dheas i dtreo na forbartha a bheartaítear ón imeall theas den dúnfort mar a dtrasnaíonn sí Gleann Abhainn Chill Mhaighneann. Aimsíodh gur measartha atá íogaireacht an tsuímh i leith tionchair ar an timpeallacht agus gur idir substaintiúil agus mór a bheadh méid an tionchair. Aimsíodh gur measartha a bheadh suntasacht iomlán tionchar na forbartha a bheartaítear ar thimpeallacht an tsuímh.</p>					
<p>Bearta Maolaithe: Ceann ar bith</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.</p>					

Tábla 14.59: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME005-041----, Imfhálú

ME005-041---- Imfhálú					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Ard Mhacha Bréige	277134,288477	830	255	840
<p>Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Tá an suíomh ar ard ag a bhfuil radhairc fhairsinge ar an gceantar máguaird. Rangaítear an suíomh mar imfhálú san SMR ach tugtar 'Lisbane' air i léarscáileanna na chéad sraithe ó Shuirbhéireacht Ordanáis Éireann. Tá sé éasca an suíomh a fheiceáil ón mbóthar laistiar de. Aimsíodh gur ard atá íogaireacht an tsuímh i leith tionchair ar an timpeallacht. Téann an fhorbairt a bheartaítear ón iarthuaisceart go dtí an t-oirdheisceart thart ar 780 m i dtreo an oirthuaiscirt ón séadchomhartha agus beidh sí ina gné shofheicthe ar an léaslíne mar a mbeidh roinnt túr le feiceáil. Aimsíodh gur substaintiúil a bheadh méid an tionchair. Aimsíodh gur idir measartha agus suntasach a bheadh suntasacht iomlán an tionchair.</p>					
<p>Bearta Maolaithe: Ceann ar bith</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht a bheidh idir measartha agus suntasach ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.</p>					

Tábla 14.60: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME005-089----, Lios - ráth

ME005-089---- Lios – ráth					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Brittas	281055,285894	340	270	360
<p>Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Tá an dúnfort seo lonnaithe ar mhullach ar imeall fál sceach aibí laistigh de Dhiméin Brittas. Is ann do chros chloiche gharbhdhéanta ag a bhfuil cros i gciorcail inscríofa ar thaobh amháin laistigh de lár an tséadchomhartha. Tá radhairc mhaithe i dtreo an oirthir, an deiscirt agus an iarthair ag an dúnfort. Baineann luach grúpa leis an dúnfort mar gheall ar roinnt ráthanna i dtreo an tuaiscirt, an deiscirt agus an oirthir agus ar an ionad seandálaíochta ag Loch Mhaigh nEach thart ar 1 km lastoir de. Tá Uimh. SMR ME005-085 lonnaithe laistigh de choillearnach lastuaidh de agus ní bheidh aon tionchar ag an bhforbairt a bheartaítear air. Mar sin féin, is ann do dhá ráth dheachaomhnaithe, Uimh. SMR ME005-091 agus ME005-092, thart ar 165 m i dtreo an deiscirt. Thart ar 270 m i dtreo an oirdheiscirt, taobh thiar d'fhál sceach atá ráth eile, Uimh. SMR ME005-090. Tá radhairc uaineacha ar na séadchomharthaí sin ón mbóthar laistiar de. Éiríonn na radhairc níos srianta le linn mhíonna an tsamhraidh toisc fásra dlúth a bheith ann. Measadh gur ard atá íogaireacht an ionaid ráthanna seo i leith tionchair ar an timpeallacht. Tá an fhorbairt a bheartaítear lonnaithe thart ar 300 m laistiar den séadchomhartha mar a dtrasnaíonn sí aduaidh aniar aduaidh go ó dheas soir ó dheas. Ní théann an líne idir na séadchomharthaí sin; is laistiar den ghrúpa a théann sí. Measadh gur substaintiúil a bheadh méid an tionchair. Aimsíodh gur idir measartha agus suntasach a bheadh suntasacht iomlán an tionchair ar thimpeallacht an cheantair. Sonraíodh go raibh íogaireacht ar leith ag an réigiún seo agus rinneadh iarrachtaí bealaí malartacha a aimsiú nach mbeadh tionchar acu ar an diméin. Mar sin féin, rinne topagrafaíocht áitiúil, Séadchomhartha Náisiúnta Bhaile Chrúis ar thalamh ard laistiar de agus an Obair lastoir de, chomh maith le srianta eile, teorainn a chur le roghanna malartacha.</p>					
<p>Bearta Maolaithe: Ceann ar bith</p>					

Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht a bheidh idir measartha agus suntasach ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.

Tábla 14.61: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME005-089001-, Cros

ME005-089001- Cros					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Brittas	281055,285894	340	270	360
Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Aimsíodh gur idir measartha agus mór a bheadh suntasacht an tionchair ar thimpeallacht an tsuímh seo. Feic Uimh. SMR ME005-089.					
Bearta Maolaithe: Ceann ar bith					
Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht a bheidh idir measartha agus suntasach ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.					

Tábla 14.62 Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME005-090----, Lios - ráth

ME005-090---- Lios – ráth					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Brittas	281366,285867	580	270	590
Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Aimsíodh gur idir measartha agus suntasach a bheadh suntasacht an tionchair ar thimpeallacht an tsuímh seo. Feic ME005-089 le haghaidh sonraí.					
Bearta Maolaithe: Ceann ar bith					
Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht a bheidh idir measartha agus suntasach ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.					

Tábla 14.63: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME005-091----, Lios - ráth

ME005-091---- Lios – ráth					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Brittas	281070,285679	230	270	240
Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Aimsíodh gur idir measartha agus suntasach a bheadh suntasacht an tionchair ar thimpeallacht an tsuímh seo. Feic ME005-089 le haghaidh sonraí.					

Bearta Maolaithe: Ceann ar bith
Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht a bheidh idir measartha agus suntasach ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.

Tábla 14.64: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME005-092----, Lios - ráth

ME005-092---- Lios – ráth					
Ainmniúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Brittas	281137,285680	290	270	300
Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Aimsíodh gur idir measartha agus suntasach a bheadh suntasacht an tionchair ar thimpeallacht an tsuímh seo. Feic ME005-089 le haghaidh sonraí.					
Bearta Maolaithe: Ceann ar bith					
Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht a bheidh idir measartha agus suntasach ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.					

Tábla 14.65: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME005-096----, Imfhálú

ME005-096---- Imfhálú					
Ainmniúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Baile Chrúis (Toghroinn Bhaile Chrúis)	280299,284532	930	273	940
Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: I mbunachar sonraí an tsuirbhé seandálaíochta, sonraítear gur dóchúil gur ciorcal crann é an suíomh, ach luaitear gur Dúnfort é i léarscáileanna na chéad sraithe ó Shuirbhéireacht Ordanáis Éireann. Mar gheall ar a airde agus a dhea-bhail chaomhnaithe, i dteannta radharc ar limistéar leathan, aimsíodh gur ard atá íogaireacht an tsuímh i leith tionchair ar an timpeallacht. Téann an fhorbairt thart ón tuaisceart i dtreo an deiscirt ar airde níos lú, thart ar 900 m lastoir den séadchomhartha. Cé nach bhfuil aon rochtain phoiblí ann, beidh radharc ar an bhforbairt thar limistéar leathan mar a mbeidh roinnt túr le feiceáil. Tá radharc ar an séadchomhartha ón mbóthar ón oirthear agus is sa tulra a bheidh an fhorbairt. Aimsíodh gur idir measartha agus substaintiúil a bheadh méid an tionchair ar an suíomh. Measadh gur measartha a bheadh suntasacht iomlán tionchair na forbartha a bheartaítear ar thimpeallacht an tséadchomhartha.					
Bearta Maolaithe: Ceann ar bith					
Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.					

Tábla 14.66: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta
Uimh. SMR. ME005-098----, Lios - ráth

ME005-098---- Lios – ráth					
Ainmniúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Ráth Úd	281610,284820	410	273	410
<p>Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Tá dea-bhail ar an séadchomhartha sin agus is féidir cuid den mhúr, a bhfuil crainn timpeall air, a fheiceáil ar ardú in aice an bhóthair. Níl aon radhairc chianda ar an suíomh ó bhóithre in aice láimhe in áiteanna eile. Mar thoradh ar a láthair ardaíthe, aimsíodh gur idir measartha agus ard atá a íogaireacht i leith tionchair ar an timpeallacht. Téann an fhorbairt thart ón tuaisceart i dtreo an deiscirt thart ar 360 m laistiar den séadchomhartha. Is ar airde atá beagáinín níos ísle ná an séadchomhartha atá an línebhealach agus beidh roinnt túr le feiceáil. Aimsíodh gur substaintiúil a bheadh méid an tionchair. Measadh gur measartha a bheadh suntasacht iomlán thionchar na forbartha a bheartaítear ar thimpeallacht an tséadchomhartha.</p>					
<p>Bearta Maolaithe: Ceann ar bith</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.</p>					

Tábla 14.67: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta
Uimh. SMR. ME017-031-, Eaglais

ME017-031---- Eaglais					
Ainmniúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Tailtin	280550,272930	690	309	690
<p>Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Is é atá i Séipéal Thailtean fothrach séipéil bhig atá timpeallaithe le roinnt leaca uaigne agus múr imfhálaithe íseal dronuilleogach. Tá an séipéal lonnaithe i bpáirc mhór agus, mar sin, tá radhairc gan bhac ón láithreán amach thar an tírdhreach mórtimpeall. Bíodh is go bhfuil sé léirithe ar cheann de léarscáileanna O'Donovan, is beag atá le rá aige faoin suíomh seachas a aithint go bhfuil sé ann. Níl mórán eile le rá ag Wilde ina leith, ach deir sé go ndearnadh slad faoi dhó ar an séipéal sa dara haois déag.</p> <p>I dtreo an iarthair, cuireann Teach Theiltean (Uimh. RPS – MH017-129) agus an líon mór tithe amuigh gaolmhara de chloch ghearrtha le suíomh stairiúil an tséipéil, agus tá radhairc gan bhac ar an teach agus ar na tailte ó dheas agus soir ó dheas. I dtreo an tuaiscirt, tá roinnt tithe níos comhaimseartha lonnaithe feadh an bhóthair idir Domhnach Phádraig agus Baile Órthaí agus cul-de-sac ag imeacht ó dheas ón mbóthar sin. Is é an t-aon chúis amháin go bhfuil láithreacha Rath Oirthir agus Eaglais Naomh Pádraig le feiceáil go soiléir ná go bhfuil méid mór fásra mórtimpeall orthu. Folaíonn an fásra sin na láithreacha ó gach idirléargas. Níor tugadh idirléargas ar bith faoi deara idir an eaglais agus ceann ar bith de na láithreacha seandálaíochta eile sa cheantar. Tá líne lasnairde 110 kV reatha lonnaithe thart ar 75 m ó thuaidh den séadchomhartha, a ritheann i dtreo soir siar. Aimsíodh gur ard atá íogaireacht an tsuímh i leith tionchair ar an timpeallacht.</p> <p>Bíodh is go mbeidh siad lonnaithe thart ar 700 m ó Shéipéal Thailtean, beidh roinnt de na túir a bhaineann leis an bhforbairt a bheartaítear le feiceáil thoir ón séipéal. Beidh siad le feiceáil go soiléir toisc gur beag scagadh nó forbairtí eile atá idir an fhorbairt a bheartaítear agus an séipéal. Aimsíodh gur tionchar substaintiúil carnach a bheadh ag an bhforbairt a bheartaítear ar an líne lasnairde 110kV reatha ó thuaidh. Aimsíodh gur measartha diúltach a bheadh suntasacht iomlán an tionchair ar thimpeallacht Shéipéal Thailtean.</p>					
<p>Bearta Maolaithe: Ceann ar bith</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar</p>					

thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.

Tábla 14.68: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME031-017----, Imfhálú

ME031-017---- Imfhálú					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Balbrigh	284450,260130	140	351	170
<p>Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Luaitear san fhardal go bhféadfadh an t-imfhálú ciorclach crannteoranta seo a bheith ina ghné tírdhreacha. Mar sin féin, tugtar dúnfort air i léarscáiliú na chéad sraithe. Tá an suíomh lonnaithe i dtreo an iarthuaiscirt ó pháirc a bhfuil crainn fhásta mar theorainn aici díreach i dtreo an tuaiscirt agus i dtreo an deiscirt. Lúbann an línebhealach laistigh de 180 m lastuaidh agus lastoir den suíomh sin. Níl aon rochtain phoiblí ar an imfhálú ach bheadh tionchar ag an bhforbairt ar an radharc ar an suíomh ó na páirceanna mórthimpeall. Aimsíodh gur measartha atá íogaireacht an tsuímh i leith tionchair ar an timpeallacht. Mar gheall ar a cóngaraí is atá an suíomh don línebhealach, aimsíodh gur substaintiúil a bheadh méid an tionchair ar an séadchomhartha. Aimsíodh gur measartha a bheadh suntasacht iomlán thionchar na forbartha ar an suíomh.</p>					
<p>Bearta Maolaithe: Ceann ar bith</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.</p>					

Tábla 14.69: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME031-026----, Teach rialta - Manaigh Chistéirseacha

ME031-026---- Teach rialta – Manaigh Chistéirseacha					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Náisiúnta faoi úinéireacht nó faoi choimirce an Stáit					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Beighthead	285966,259951	950	356	950
<p>Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Séadchomhartha Náisiúnta faoi chúram an stáit ar feabhsaíodh rochtain air le déanaí is ea túrtheach agus Mainistir Chistéirseach Bheighthead. Is conláiste aithnidiúil é an suíomh, áit a bhfuil dea-chomharthaíocht ag treorú cuairteoirí, agus tá íogaireacht an-ard aige i leith tionchair. D'fhonn an tionchar sin a laghdú, suíodh an línebhealach chomh fada soir ab fhéidir gan srianta atá ann cheana a chur i gcontúirt, mar atá Aerpháirc Bhaile Átha Troim i dtreo an iarthair agus Dréacht-Limistéar Caomhantais Tírdhreacha na Teamhrach – na Scríne i dtreo an oirthir. Is ann don mhainistir i suíomh lastuaidh den Bhóinn i bhféarach maith. Ag druidim leis an mainistir ón gcarrchlós, is é an príomhradharc ná radharc ar raon iartharach na Mainistreach agus ar an Droichead laisteanas di. I dtreo an iarthair ón mainistir, beidh radharc cian ar an bhforbairt a bheartaítear thart ar 950 m uaidh. Cuimsíonn réimse an radhairc sin teach, foirgnimh thalmhaíochta agus línte lasnaide atá ann cheana sa tulra agus an fhorbairt a bheartaítear sa chúlra. Aimsíodh gur réasúnta beag a bheadh méid an tionchair ar thimpeallacht an tsuímh. Aimsíodh gur measartha a bheadh suntasacht iomlán an tionchair ar thimpeallacht an tsuímh.</p>					
<p>Bearta Maolaithe: Ceann ar bith</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.</p>					

Tábla 14.70: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME031-026001-, Caisleán - túrtheach

ME031-026001- Caisleán – túrtheach					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Náisiúnta faoi úinéireacht nó faoi choimirce an Stáit					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Struchtúr (m)
An Mhí	Beighthead	285950,259957	940	356	940
Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Aimsíodh gur measartha a bheadh suntasacht an tionchair ar thimpeallacht an tsuímh seo. Le haghaidh sonraí, feic Uimh. SMR ME031-026.					
Bearta Maolaithe: Ceann ar bith					
Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.					

Tábla 14.71: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME031-026002-, Caisleán - túrtheach

ME031-026002- Caisleán – túrtheach					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Náisiúnta faoi úinéireacht nó faoi choimirce an Stáit					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Beighthead	285963,259950	950	356	950
Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Aimsíodh gur measartha a bheadh suntasacht an tionchair ar thimpeallacht an tsuímh seo. Le haghaidh sonraí, feic Uimh. SMR ME031-026.					
Bearta Maolaithe: Ceann ar bith					
Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.					

Tábla 14.72: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME037-022----, Lios - ráth

ME037-022---- Lios – ráth					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Branganstown	286260,254140	150	375	160
Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Tá an lios lonnaithe 250 m laistea den R154, páirc amháin siar ón mbóthar mar a bhfuil teorainneacha páirceanna cóngaracha lastuaidh agus laistiar de, rud a chuireann teorainn le haon radhairc scoite. Is measartha díghrádaithe atá an séadchomhartha féin toisc nach bhfuil ach cuid den mhúr laistea de fágtha. Aimsíodh gur idir íseal agus measartha atá íogaireacht an tsuímh i leith tionchair ar an timpeallacht. Téann an fhorbairt a bheartaítear tuairim is 110 m lastoir den séadchomhartha. Tá Túr 375 lonnaithe sa pháirc chéanna ar an teorainn pháirceanna agus níl aon fhoscadh eatarthu. Aimsíodh gur idir substaintiúil agus mór a bheadh méid an tionchair ar thimpeallacht an tsuímh. Aimsíodh gur measartha a bheadh suntasacht iomlán an tionchair ar thimpeallacht an tsuímh.					
Bearta Maolaithe: Ceann ar bith					
Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.					

Tábla 14.73: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME037-023----, Créfort

ME037-023---- Créfort					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Branganstown	286340,253910	120	376	120
<p>Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Tá an créfort seo lonnaithe pas beag níos mó ná 100 m laistiar de Thúr 376 agus feadh teorainn pháirceanna thart ar 30 m lastuaidh de ráth Uimh. SMR – ME037-024. Níl aon rochtain phoiblí ar an suíomh agus ní féidir é a fheiceáil ó bhóithre in aice láimhe. Tá sé dea-fholaithe ón teorainn pháirceanna lastuaidh de, rud a chuirfidh teorainn le radhairc ar an túr ón treo seo. Beidh an túr agus an sreangdhreach sofheicthe i dtreo an deiscirt, áfach. Aimsíodh gur idir íseal agus measartha atá íogaireacht an tsuímh i leith tionchair ar an timpeallacht. Aimsíodh gur idir substaintiúil agus mór a bheadh méid an tionchair ar thimpeallacht an tsuímh agus meastar gur measartha atá suntasacht iomlán an tionchair ar an suíomh.</p>					
<p>Bearta Maolaithe: Ceann ar bith</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.</p>					

Tábla 14.74: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME037-024----, Lios - ráth

ME037-024---- Lios – ráth					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Branganstown	286336,253847	130	376	130
<p>Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Is ann don lios seo i bhféarach measartha oscailte agus tá an chuma air go bhfuil sé ina scairp sa pháirc pas beag ó thuaidh ó Abhainn Boycetown. Tá an suíomh lonnaithe siar ó bhóithre mórthimpeall agus níl aon radhairc air ó limistéir a bhfuil rochtain phoiblí orthu. Aimsíodh gur idir íseal agus measartha atá íogaireacht an tsuímh i leith tionchair ar an timpeallacht. Tá an fhorbairt lonnaithe pas beag níos mó ná 100 m lastoir den séadchomhartha agus tá Túr 376 lonnaithe pas beag lastoir den teorainn pháirceanna. Aimsíodh gur idir substaintiúil agus mór a bheadh méid thionchar na forbartha a bheartaítear ar an suíomh. Measadh gur measartha a bheadh suntasacht iomlán an tionchair ar thimpeallacht an tséadchomhartha.</p>					
<p>Bearta Maolaithe: Ceann ar bith</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.</p>					

Tábla 14.75: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME043-018----, Caisleán - móta

ME043-018---- Caisleán – móta					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Cúil Mhaoilín	291500,249850	490	396	500
Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Aimsíodh gur idir measartha agus mór a bheadh suntasacht an tionchair ar thimpeallacht an tsuímh seo. Feic Uimh. SMR ME043-018002.					
Bearta Maolaithe: Ceann ar bith					
Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.					

Tábla 14.76: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche ar Shéadchomhartha Seandálaíochta Uimh. SMR. ME043-018002-, Teach - 16ú/17ú hAois

ME043-018002- Teach – 16ú/17ú hAois					
Ainmníúcháin – Séadchomhartha Seandálaíochta					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Cúil Mhaoilín	291510,249815	480	396	500
Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Tá luach grúpa ag an suíomh seo ina bhfuil móta féideartha, umar baiste agus teach ón 16ú / 17ú haois. Tá siad go léir lonnaithe laistigh de shuíomh a léirítear i léarscáileanna na chéad sraithe ó Shuirbhéireacht Ordanáis Éireann gur Diméin Chúil Mhaoilín é. Tá an eaglais (Uimh. SMR ME043-017) agus an t-umar baiste (Uimh. ME043-017001) in aice láimhe san áireamh laistigh de thírdhreach na diméine freisin. Sonraítear, áfach, go raibh an t-umar baiste atá lonnaithe anois i dTeach Chúil Mhaoilín lonnaithe ar dtús sa reilig in aice láimhe (Uimh. SMR ME043-017001). Is ar an bhforbairt a bheartaítear go ginearálta atá aghaidh an tí agus a thimpeallachta, i dteannta mhóta agus bhábhún an chaisleáin. Tá an eaglais agus an reilig lonnaithe i dtimpeallacht dhea-fholaithe nach bhfuil aon radhairc i dtreo an línebhealaigh aici, áfach. Tá an fhorbairt a bheartaítear lonnaithe thart ar 460 m laistiar den teach mar a dtrasnaíonn sí droim de réir mar a dtéann sí aduaidh aniar aduaidh go ó dheas siar ó dheas. Folóidh fásra an-chuid den fhorbairt ón tuaisceart ach beidh Túr 396 agus an sreangdhreach soiléir le feiceáil ón teach. Aimsíodh gur ard atá íogaireacht an tsuímh i leith tionchair ar an timpeallacht. Aimsíodh gur substaintiúil a bheadh méid an tionchair ar an suíomh. Measadh gur idir measartha agus suntasach a bheadh suntasacht iomlán an tionchair ar an suíomh.					
Bearta Maolaithe: Ceann ar bith					
Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht a bheidh idir measartha agus suntasach ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt.					

14.5.4.2 Tionchar Ailtireachta

222 Sna táblaí seo a leanas, tá sonraí faoin tionchar féideartha a d'fhéadfadh a bheith ag an bhforbairt a bheartaítear ar thimpeallacht na suíomhanna ainmnithe ailtireachta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear. Anuas air sin, cuimsítear sna táblaí bearta maolaithe a

d'fhéadfadh suntasacht an tionchair sin a laghdú agus mionsonraítear iontu an tionchar iarmharach a bhfuiltear ag súil leis.

14.5.4.2.1 Tírdhreacha Diméine agus Gairdíní Stairiúla

Tábla 14.77: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche a bhaineann leis an gCoill Bhán, Uimh. Thag. an tSuirbhé Gairdíní: ME-35-N-801886

Teach na Coille Báine					
Uimh. Thag. an tSuirbhé Gairdíní: ME-35-N-801886					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	An Choill Bhán	280150,288450	850	259	1000
<p>Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Measartha, ní bheidh tionchar díreach ag an línebhealach ar an diméin, a ndéantar cur síos uirthi i suirbhé gairdíní NIAH go bhfuil a príomhghnéithe i láthair den chuid is mó agus nach féidir gnéithe imeallacha a aithint. Tá aghaidh an príomhthí ar an oirthear feadh ascaill chrannteorannaithe. Tá cúl an tí os comhair Loch na Coille Báine laistiar de agus lastall den loch i dtreo an línebhealaigh. Tá roinnt foscaidh i riocht coillearnaí ar chúl an tí. Measadh gur ard atá íogaireacht na diméine i leith tionchair agus gur idir réasúnta beag agus substaintiúil a bheadh méid an tionchair. Measadh gur idir measartha agus suntasach a bheadh an tionchar iomlán ar thimpeallacht na diméine.</p>					
<p>Maolú: ceann ar bith</p>					
<p>Tionchar iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht na diméine le linn na céime oibríche den fhorbairt.</p>					

Tábla 14.78: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche a bhaineann le Brittas, Uimh. Thag. an tSuirbhé Gairdíní: ME-35-N-806867

Brittas					
Uimh. Thag. an tSuirbhé Gairdíní: ME-35-N-806867					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Brittas	281024,286295	0	268	0
<p>Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Suntasach, beidh tionchar díreach ag an línebhealach ar an diméin, a ndéantar cur síos uirthi i suirbhé gairdíní NIAH go bhfuil a príomhghnéithe i láthair den chuid is mó, ach gur cailleadh iomláine go pointe áirithe. Beidh cúig thúr sa diméin a rachaidh aniar aduaidh / soir ó dheas laistiar den réadmhaoin, a thrasnóidh thar an mbealach isteach chuig na príomhghoirgnimh. Tá an príomhtheach an-fholaithe ag coillearnach. Measadh gur an-ard atá íogaireacht na diméine i leith tionchair agus gur substaintiúil a bheadh méid an tionchair. Measadh gur suntasach a bheadh an tionchar iomlán ar thimpeallacht na diméine. Tháinig an tionchar ar Dhiméin Brittas as roinnt srianta, lena n-áirítear an topagrafaíocht ghinearálta, láthair Shéadchomhartha Náisiúnta Bhaile Chrúis i dtreo an iardheiscirt agus loch Mhaigh nEach agus an Obair i dtreo an oirthir.</p>					
<p>Maolú: ceann ar bith</p>					
<p>Tionchar iarmharach: Beidh tionchar díreach ag an bhforbairt a bheartaítear ar an diméin. Measadh gur ard atá íogaireacht na diméine agus gur substaintiúil a bheadh méid an tionchair. Measadh gur suntasach a bheadh an tionchar iomlán ar thimpeallacht na diméine.</p>					

Tábla 14.79: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche a bhaineann le Ráth Úd, Uimh. Thag. an tSuirbhé Gairdíní: ME-35-N-814844

Ráth Úd					
Uimh. Thag. an tSuirbhé Gairdíní: ME-35-N-814844					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Ráth Úd	281409,284219	0	274	0
<p>Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Measartha, trasnóidh an línebhealach an diméin ar chúl an phríomhthí. Beidh dhá thúr ag dul ó thuaidh – ó dheas feadh a teorann thiar sa diméin. Cuirtear síos ar an diméin i suirbhé gairdíní NIAH nach bhfuil aon ghnéithe so-aitheanta aici den chuid is mó. Beidh tionchar díreach ag an bhforbairt a bheartaítear ar thimpeallacht na diméine. Measadh gur íseal atá íogaireacht na diméine agus gur mór a bheadh méid an tionchair. Measadh gur measartha a bheadh an tionchar iomlán ar thimpeallacht na diméine.</p>					
<p>Maolú: ceann ar bith</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar fisiceach díreach ar an diméin. Measadh gur measartha a bheadh an tionchar iarmharach ar thimpeallacht na diméine le linn na saolré oibríche den scéim idirnasctha.</p>					

Tábla 14.80: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche a bhaineann le Mountainstown, Uimh. Thag. an tSuirbhé Gairdíní: ME-42-N-829790

Teach Mountainstown					
Uimh. Thag. an tSuirbhé Gairdíní: ME-42-N-829790					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Mountainstown	282263,278963	0	289	0
<p>Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Measartha, trasnóidh an línebhealach an diméin laistiar den phríomhtheach, a ndéantar cur síos uirthi i suirbhé gairdíní NIAH go bhfuil a príomhghnéithe i láthair den chuid is mó agus nach féidir gnéithe imeallacha a aithint. Beidh túr singil ann, chomh maith le dhá thúr in aice a teorann lastuaidh agus laistear di. Beidh tionchar díreach ag an bhforbairt a bheartaítear ar thimpeallacht na diméine. Measadh gur ard atá íogaireacht na diméine agus gur substaintiúil a bheadh méid an tionchair. Measadh gur measartha a bheadh an tionchar iomlán ar thimpeallacht na diméine.</p>					
<p>Maolú: ceann ar bith</p>					
<p>Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar díreach ag an bhforbairt a bheartaítear ar thimpeallacht na diméine. Measadh gur ard atá íogaireacht na diméine agus gur substaintiúil a bheadh méid an tionchair. Measadh gur measartha a bheadh an tionchar iomlán ar thimpeallacht na diméine.</p>					

Tábla 14.81: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche a bhaineann le Baile an Teampaill

Teach Bhaile an Teampaill					
Uimh. Thag. an tSuirbhé Gairdíní: Ceann ar bith					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Baile an Teampaill	281750,264061	90	337	110
<p>Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Measartha, ní bheidh tionchar díreach ag an línebhealach ar an diméin, a ndéantar cur síos uirthi i suirbhé gairdíní NIAH go bhfuil a príomhghnéithe i láthair den chuid is mó agus nach féidir gnéithe imeallacha a aithint. Measadh gur measartha atá íogaireacht na diméine i leith tionchair agus gur substaintiúil a bheadh méid an tionchair. Measadh gur measartha a bheadh an</p>					

tionchar iomlán ar thimpeallacht na diméine.
Maolú: ceann ar bith
Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht na diméine le linn na saolré oibríche den fhorbairt a bheartaítear.

Tábla 14.82: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche a bhaineann le Philpotstown, Uimh. Thag. an tSuirbhé Gairdíní: ME-42-N-823629

Philpotstown Uimh. Thag. an tSuirbhé Gairdíní: ME-42-N-823629					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Philpotstown (Toghroinn Bheighthí)	281981,262886	0	341	0
Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Measartha, beidh tionchar díreach ag an línebhealach ar an diméin, a ndéantar cur síos uirthi i suirbhé gairdíní NIAH go bhfuil a príomhghnéithe i láthair den chuid is mó, agus nach féidir gnéithe imeallacha a aithint. Beidh dhá thúr sa diméin a bheidh ag dul ó thuaidh/ó dheas trí lár na réadmhaoine, is lastoir di atá an príomhtheach agus is go héifeachtach a fholáionn coillearnach í. Measadh gur measartha atá íogaireacht na diméine i leith tionchair agus gur substaintiúil a bheadh méid an tionchair. Measadh gur measartha a bheadh an tionchar iomlán ar thimpeallacht na diméine.					
Maolú: ceann ar bith					
Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tsuímh le linn na ré oibríche den fhorbairt a bheartaítear.					

14.5.4.2.2 RPS agus NIAH

Tábla 14.83: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche a bhaineann le Teach na Coille Báine, a Lóiste agus na foirgnimh feirme, Uimh. Thag. RPS: MH005-104

Teach na Coille Báine, a Lóiste agus na foirgnimh feirme Rátáil NIAH – Náisiúnta Uimh. Thag. RPS: MH005-104 / Uimh. Thag. NIAH: Ceann ar bith					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	An Choill Bhán	280044,288627	1630	259	1630
Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Tá Lóiste agus foirgnimh feirme na Coille Báine lonnaithe i ndiméin a sonraítear i suirbhé gairdíní NIAH go bhfuil a príomhghnéithe i láthair. Is struchtúr suntasach 18ú haois é an lóiste, lena ngabhann tithe amuigh. Tá an t-oirthear amach os comhair aghaidh an tí, áit a bhfuil radhairc feadh ascaill chrannteorannaithe. Tá radhairc i dtreo an iarthair thar Loch na Coille Báine ó chúl an tí. Téann an línebhealach aduaidh siar aduaidh go ó dheas soir ó dheas thart ar 1.6 km laistiar den teach. Ó athbhreithniú a rinneadh ar léarscáil na chéad sraithe, bhí foraoiseacht timpeall an tí ar dtús, agus réitíodh dhá chosán chun leas a bhaint as radhairc, ceann amháin i dtreo an locha agus an ceann eile i dtreo an iardheiscirt. Téann na túir idir Túr 257 agus Túr 260 in aghaidh droma de réir mar a ardaíonn an fhorbairt a bheartaítear as Gleann na Níthe agus isteach i gcnoic na Mí thuaidh agus ar aghaidh go dtí an Cabhán. Beidh idirléargas idir an teach agus an línebhealach. Clúdóidh fásra cuid den radharc ó leibhéal na talún ach beidh radhairc shuntasacha ar an bhforbairt ó fhuinneoga na n-urlár uachtarach den teach. Meastar gur ard atá íogaireacht na réadmhaoine seo i leith tionchair ar an timpeallacht agus gur réasúnta beag a bheadh méid an tionchair. Measadh gur measartha a bheadh an tionchar ar an timpeallacht.					
Maolú: Ceann ar bith					

Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tsuímh le linn na ré oibríche den fhorbairt a bheartaítear.

Tábla 14.84: Tionchar Féideartha na Céime Oibríche a bhaineann le Mainistir Bheighthí, Uimh. Thag. RPS: MH031-107

Mainistir Bheighthí					
Rátáil NIAH – Náisiúnta					
Uimh. Thag. RPS: MH031-107 / Uimh. Thag. NIAH: Ceann ar bith					
Contae	Baile Fearainn	NGR	Fad go dtí an Bealach (m)	An Túr is Cóngaraí (Uimh.)	Fad go dtí an Túr (m)
An Mhí	Beighthigh	285964,259953	950	356	950
<p>Tionchar Féideartha ar an timpeallacht: Cuimsíonn an séadchomhartha náisiúnta seo mainistir Chistéirseach 12ú hAois agus túrtheach ar bhruacha na Bóinne. Gabhann dea-chomharthaíocht leis an suíomh go háitiúil agus tá rochtain éasca ag cuairteoirí air. Suíomh lena mbaineann tábhacht náisiúnta agus taitneamhacht áitiúil shuntasach is ea Mainistir Bheighthí. Tá an suíomh seo lonnaithe feadh gleann abhann agus 950 m soir soir ó thuaidh ón línebhealach. Beidh idirléargas teoranta idir an mhainistir agus an línebhealach mar gheall ar fhoscadh atá déanta ag fála sceach agus crainn fhásta feadh teorainneacha páirceanna eatarthu. Tá íogaireacht ard ag an limistéar seo i leith tionchair agus measadh gur réasúnta beag a bheadh méid tionchar na líne lasnairde.</p>					
Maolú: Ceann ar bith					
<p>Tionchar Iarmharach: Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tsuímh le linn na ré oibríche den fhorbairt a bheartaítear.</p>					

14.5.4.3 Oidhreacht Chultúrtha Eile

14.5.4.3.1 Ceantar Gaeltachta Bhaile Ghib

223 Gabhann an t-ailíniú trí cheantar Gaeltachta Bhaile Ghib. Aithnítear i bPlean Forbartha Contae na Mí an tábhacht lena mbaineann an Ghaeilge agus le hoidhreacht chultúrtha na teanga i gcás na gceantar Gaeltachta. Beidh tionchar neodrach ag an bhforbairt a bheartaítear ar cheantar Gaeltachta Bhaile Ghib.

14.5.4.3.2 An Chéim Oibríoch – Oibreacha Cothabhála / Uasghrádaithe

224 Is féidir go mbeadh tionchar ar shuíomhanna, shéadchomharthaí, struchtúir nó ghnéithe oidhreachta seandálaíochta, ailtireachta nó cultúrtha cóngarach don líne le linn oibreacha cothabhála nó uasghrádaithe a d'fhéadfadh a bheith ag teastáil ar feadh na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.

14.5.4.4 Céim an Díchoimisiúnaithe

225 Beidh an fhorbairt a bheartaítear ina cuid bhuan den bhonneagar tarchuir. Meastar go mairfidh an fhorbairt idir 50 agus 80 bliain. Bainfear é sin amach trí ghnáthchothabháil a dhéanamh ar an bhforbairt, í a athchóiriú más gá agus crua-earraí a athsholáthar nuair is gá. Níl aon phleananna leagtha amach maidir leis an líne lasnairde a dhíchoimisiúnú. Sa chás go ndéanfar

cuid den bhonneagar a bheartaítear, nó an bonneagar ar fad, a dhíchoimisiúnú, bainfear gach túr, trealamh agus ábhar atá le díchoimisiúnú as an láithreán agus déanfar an talamh a atreisiú. Bheifí ag súil go mbeadh tionchair níos lú ná mar a bheadh le linn chéim na tógála agus nach mairfeadh an tionchar sin ach go gearrthéarmach.

14.5.5 Tionchar Indíreach

226 Ní thuarar aon tionchar indíreach sa mheasúnú ar thionchar i leith na forbartha a bheartaítear.

14.6 BEARTA MAOLAITHE

14.6.1 Céim na Tógála – Tionchar Fisiceach Díreach

227 An fhoirm mhaolaithe is fearr, caomhnú in situ, baintear amach í trí bhealach a roghnú chun seachaint a dhéanamh ar thionchar fisiceach díreach ar shuíomhanna, struchtúir, shéadchomharthaí agus ghnéithe oidhreacht seandálaíochta, ailtireachta agus chultúrtha. Rinne an fhoireann deartha na suíomhanna, struchtúir, séadchomharthaí agus gnéithe ainmnithe oidhreacht seandálaíochta, ailtireachta agus chultúrtha go léir a sheachaint a oiread ab fhéidir, agus aird á tabhairt aici ar na srianta comhshaoil uile laistigh de Limistéar Staidéir na Mí.

228 Ceanglaítear in Achtanna na Séadchomharthaí Náisiúnta 1930-1994 gur cheart na húdaráis chúí, is iad sin, Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta agus Ard-Mhúsaem na hÉireann, a chur ar an eolas láithreach sa chás go dtagtar ar iarsmaí seandálaíochta. Ceadófar tochailt iomlán seandálaíochta, i gcomhairle le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta, sa chás go n-aimsítear iarsmaí seandálaíochta le linn chéim na tógála.

229 I limistéir ina bhféadfadh tionchar a bheith ar shuíomhanna, ar struchtúir, ar shéadchomharthaí nó ar ghnéithe seandálaíochta, ailtireachta nó oidhreacht cultúrtha le linn chéim na tógála, moladh ceann amháin nó níos mó de na bearta maolaithe seo a leanas san EIS:

- Monatóireacht seandálaíochta – i limistéir ag a bhfuil acmhainneacht mheasartha seandálaíochta, déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar thochailtí a bhaineann le hoibreacha tógála agus / nó rochtain ar an suíomh tógála agus / nó ar na limistéir sreangaithe a éascú. Sa chás ina n-aimsítear sprudair sheandálaíochta, scoirfear den obair sa limistéar láithreach agus rachaidh an seandálaí i dteagmháil le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta de chuid na Roinne Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.
- Tástáil seandálaíochta – tá aire ag teastáil i ndea-chleachtas i limistéir ag a bhfuil acmhainneacht ard seandálaíochta chun a chinntiú go sainaithnítear sprudair sheandálaíochta a luaithe is féidir, rud a chinntíonn go n-íoslaghdaítear aon

chailteanas ón taifead seandálaíochta. Faoi shainchúram monatóireachta, breathnóidh seandálaí ar ghnáthoibreacha tógála, a dtugtar fúthu de ghnáth le buicéad tochtóra fiacloch. Le linn tástáil seandálaíochta, déanann seandálaí ceadúnaithe incháilithe maoirseacht ar thochailtí a dtugtar fúthu le buicéad grádaithe neamhfhiacloch, faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta, rud a chinntíonn go sainiúnta spruadair sheandálaíochta go luath agus go n-íoslaghdaítear an cailteanas ón taifead seandálaíochta. Tríd an tsuirbhéireacht dheimhniúcháin sin a dhéanamh roimh an tógáil, cinntear go mbeidh dóthain ama laistigh den sceideal tógála le haghaidh aon spruadair sheandálaíochta a aimsítear a thochailt.

- Líniú teorann – mar a aithníodh go bhféadfadh tionchar a bheith ar shuíomh, struchtúr nó shéadchomhartha oidhreachta seandálaíochta, ailtireachta nó cultúrtha agus rochtain á fáil chun an fhorbairt a bheartaítear a thógáil, moltar líniú teorann chun aon damáiste neamhaireach a chosc. Gheobhaidh seandálaí atá cáilithe go cuí rochtain ar an suíomh sula dtosófar oibreacha tógála sa limistéar agus déanfaidh an seandálaí líniú teorann ar mhaolán timpeall an tséadchomhartha a bheidh i bhfeidhm ar feadh oibreacha tógála ar bith cóngarach dó.
- Deimhniú ar bhealaí rochtana sealadacha – i gcomhairle leis an bhfoireann tógála agus sula dtosófar oibreacha tógála, déanfar deimhniú ar na bealaí rochtana sealadacha a bheartaítear ag roinnt láithreacha chun a chinntiú nach mbeidh tionchar ar an gcreatlach stairiúil foirgneamh atá ann fós agus rochtain á fáil le haghaidh gníomhaíochtaí tógála. Chuige sin, féadfar na bealaí rochtana sealadacha a leasú, gnéithe íogaire a shonrú agus líniú teorann a dhéanamh air nó úsáid a bhaint as innealra tógála éagsúil nó as modhanna éagsúla (mar atá sainaitheanta san EIS) a fhéadann rochtain ar an suíomh gan tionchar a bheith acu ar an gcreatlach stairiúil.
- Monatóireacht ar chrannliacht – is ann d'fhásra dlúth thall is abhus agus beidh sé den riachtanas é a bharradh i gcomharsanacht iarsmaí foirgneamh atá ina seasamh agus atá léirithe ar léarscáileanna stairiúla. Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar an obair seo lena chinntiú nach mbeidh tionchar ag na hoibreacha ar chreatlach stairiúil na bhfoirgneamh.

230 Moltar gur cheart comhairleacht / comhairleoir oidhreachta cultúrtha atá cáilithe go cuí a cheapadh chun maoirseacht a dhéanamh ar chur chun feidhme éifeachtach na mbearta maolaithe a mholtar sa chaibidil seo i leith chéim thógála na forbartha a bheartaítear. Ba cheart don chomhairleacht / chomhairleoir idirchaidreamh leanúnach a choinneáil le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta le linn chéim thógála na forbartha.

231 De réir na cáipéise, *Code of Practice between the Department of the Environment, Heritage and Local Government and ESB Networks (Cód Cleachtais idir an Roinn Comhshaoil, Oidhreacht agus Rialtais Áitiúil agus Líonraí BSL)* (2009), ceapfar seandálaí tionscadail chun maoirseacht a dhéanamh ar fheidhmiú fóna mhaolú na ngnéithe seandálaíochta le linn na n-oibreacha a bheartaítear. Sainítear ról an tseandálaí tionscadail in Aguisín I den Chód Cleachtais agus leagtar amach in Aguisín II an caidreamh idir an seandálaí tionscadail agus an seandálaí comhairleach.

14.6.1.1 Maolú Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean

232 Tá na straitéisí maolaithe seo a leanas leagtha amach le haghaidh Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean:

- Beidh claiseanna tástála le haghaidh disciplíní comhshaoil agus innealtóireachta eile faoi réir monatóireacht seandálaíochta arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí;
- Tástáil seandálaíochta – tá aire ag teastáil i ndea-chleachtas i limistéir ag a bhfuil acmhainneacht ard seandálaíochta chun a chinntiú go sainaithnítear spruadair sheandálaíochta a luaithe is féidir, rud a chinntíonn go n-íoslaghdaítear aon chaillteanas ón taifead seandálaíochta. Le linn tástáil seandálaíochta, déanann seandálaí atá incháilithe i gcomhair ceadúnais maoirseacht ar thochailtí a dtugtar fúthu le buicéad grádaithe neamhfhiacloch, faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta, rud a chinntíonn go sainaithnítear spruadair sheandálaíochta go luath agus go n-íoslaghdaítear an cailteanas ón taifead seandálaíochta. Tríd an obair seo a dhéanamh roimh an tógáil, cinnteofar go mbeidh dóthain ama laistigh den sceideal tógála le haghaidh aon spruadair sheandálaíochta a aimsítear a thochailt. Beidh gach láthair túir agus cumhdaigh laistigh de Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean faoi réir córas tástála seandálaíochta roimh an tógáil faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta. I gcás go bhfaighfí seandálaíocht rachfar i gcomhairle láithreach le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann agus ceadófar réiteach seandálaíochta iomlán;
- Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar an mbealach isteach chuig an suíomh agus ar oibreacha tógála le linn chéim na tógála. A chinntiú nuair is iomchuí go n-úsáidtear feithiclí nó rianta painéil nach gcuireann ach lagbhru ar an talamh ionas nach gcuirfeadh isteach ar an talamh ach a laghad is gá. Ní úsáidfeadh rianta rochtana sealadacha de chineál 3 laistigh de Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean. Ní mheastar go dteastóidh soláthar rianta rochtana sealadacha fairsinge de chineál 2 (i.e. mataí rubair sealadacha nó painéil alúmanaim bhóthair sealadacha) chun an fhorbairt a bheartaítear a thógáil. Úsáidfeadh Modh an Chuaille Deirice (feic **Imleabhar**

3B, Rannán 7.3.4.3.2 den EIS) chun túir a thógáil; ní úsáidfeadh craenacha soghluaiste; agus

- Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar an mbealach isteach chuig an suíomh agus ar thógáil aon limistéir chumhdaigh a theastaíonn laistigh den Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta.

14.6.1.2 Láithreacha Túir agus Bealaí Rochtana Sealadacha Gaolmhara

233 Ar mhaithe le soiléireacht, cuimsítear bearta maolaithe suíomhoiriúnaithe a bhaineann le suíomhanna ainmnithe seandálaíochta agus ailtireachta sna táblaí i **Rannán 14.5**. Cuimsítear achoimre ar na bearta maolaithe i d**Tábla 14.92**. Liostaítear na bearta maolaithe de réir uimhir an túir, lena soláthraítear achoimre ar bhearta maolaithe a bhaineann le tógáil gach túir agus / nó leis na hoibreacha a bhaineann le rochtain ar an túr a éascú. Ní chuimsítear sa tábla aon túir nach bhfuil maolú ag teastáil ina leith.

Tábla 14.85: Achoimre ar Bhearta Maolaithe arna Liostú de réir Uimhir an Túir

Uimhir an Túir	Maolú
237	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
239	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
242	An bealach rochtana sealadach a dheimhniú ag seandálaí atá cáilithe go cuí
243	An bealach rochtana sealadach a dheimhniú ag seandálaí atá cáilithe go cuí
245	Tástáil seandálaíochta agus deimhniú ar an mbealach rochtana sealadach ag seandálaí atá cáilithe go cuí agus líniú teorann séadchomhartha seandálaíochta in aice láimhe (Uimh. SMR – ME002-044) feadh an bhealaigh rochtana a bheartaítear agus úsáid mataí portaigh más gá
250	Tástáil seandálaíochta faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus líniú teorann an tséadchomhartha seandálaíochta in aice láimhe (Uimh. SMR – ME005-012)
257	An bealach rochtana sealadach a dheimhniú ag seandálaí atá cáilithe go cuí
261	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
267	An bealach rochtana sealadach a dheimhniú ag seandálaí atá cáilithe go cuí
268	An bealach rochtana sealadach a dheimhniú ag seandálaí atá cáilithe go cuí
269	Monatóireacht seandálaíochta ar thochailtí a bhaineann le tógáil an túir arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí.

Uimhir an Túir	Maolú
270	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
271	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
272	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
273	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
274	An bealach rochtana sealadach a dheimhniú ag seandálaí atá cáilithe go cuí
278	Tástáil seandálaíochta faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta
279	Tástáil seandálaíochta ar an láthair thúir faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta. Ní dhéanfar aon lomadh barrithreach ná obair thochailte eile chun an túr seo a rochtain le haghaidh tógála; úsáidfear modhanna eile rochtana agus íoslaghdófar suaitheadh talún.
280	Tástáil seandálaíochta faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta
282	An bealach rochtana sealadach a dheimhniú ag seandálaí atá cáilithe go cuí
283	An bealach rochtana sealadach a dheimhniú ag seandálaí atá cáilithe go cuí
289	An bealach rochtana sealadach a dheimhniú ag seandálaí atá cáilithe go cuí
290	An bealach rochtana sealadach a dheimhniú ag seandálaí atá cáilithe go cuí
293	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
303	Tástáil seandálaíochta faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta
304	Tástáil seandálaíochta faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta
305	Tástáil seandálaíochta faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta
306	Tástáil seandálaíochta faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta
307	Tástáil seandálaíochta faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta
308	Tástáil seandálaíochta faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta

Uimhir an Túir	Maolú
309	Tástáil seandálaíochta faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta
310	Tástáil seandálaíochta faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta
312	Monatóireacht seandálaíochta arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí.
330	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
331	An rian rochtana sealadach a dheimhniú ag seandálaí atá cáilithe go cuí
335	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
340	An bealach rochtana sealadach a dheimhniú ag seandálaí atá cáilithe go cuí
341	An bealach rochtana sealadach a dheimhniú ag seandálaí atá cáilithe go cuí
349	An bealach rochtana sealadach a dheimhniú ag seandálaí atá cáilithe go cuí
351	Tástáil seandálaíochta faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus líniú teorann an tséadchomhartha seandálaíochta in aice láimhe (Uimh. SMR – ME031-017)
352	Tástáil seandálaíochta ag seandálaí atá cáilithe go cuí agus líniú teorann an tséadchomhartha seandálaíochta in aice láimhe (Uimh. SMR – ME031-017)
354	Tástáil seandálaíochta arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí agus líniú teorann an tséadchomhartha seandálaíochta fhéideartha i dtreo an oirdheiscirt
355	Tástáil seandálaíochta arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí agus líniú teorann an tséadchomhartha seandálaíochta fhéideartha i dtreo an iarthuaiscirt
375	Tástáil seandálaíochta faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus líniú teorann an tséadchomhartha seandálaíochta in aice láimhe (Uimh. SMR – ME037-022----)
376	Tástáil seandálaíochta faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta
377	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí

14.6.1.3 Limistéir Chumhdaigh agus Rianta Rochtana Sealadacha Gaolmhara

234 Cuimsítear achoimre ar na bearta maolaithe i d**Tábla 14.91**. Liostaítear na bearta maolaithe de réir láthair an limistéir cumhdaigh agus an NGR mar aon le hachóimre ar bhearta maolaithe atá ábhartha do na hoibreacha tógála a bhaineann le gach limistéir cumhdaigh. Ní chuimsítear sa tábla aon Limistéir Chumhdaigh nach bhfuil maolú ag teastáil ina leith.

Tábla 14.86: Maoluithe Limistéir Chumhdaigh

Láthair an Limistéir Cumhdaigh	NGR	Achoimre ar Mhaolú
Ag Túr 249	277150/290790	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
Ó thuaidh ó Thúr 250	277145/290750	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
Ó dheas ó Thúr 250	277145/290600	Tástáil seandálaíochta an limistéir cumhdaigh, líniú teorann an imfhálaithe chongaraigh (Uimh. SMR – ME005-012) agus monatóireacht ar thógáil agus baint anuas an chumhdaigh
Ó dheas ó Thúr 261 agus cóngarach dó	279105/287135	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
Soir ó Thúr 262 (1)	279275/286945	Monatóireacht ar rochtain gar don suíomh cairéil féideartha (MSA_CHS032) le haghaidh an cumhdach a thógáil agus a bhaint anuas
Soir ó Thúr 262 (2)	279400/286930	Tástáil seandálaíochta faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta ar an suíomh cairéil féideartha (MA_CHS032) ar an taobh thiar den bhóthar
Ó dheas ó Thúr 267	280360/286350	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
Ó dheas ó Thúr 268	280530/286060	Monatóireacht ar rochtain le haghaidh an cumhdach a thógáil agus a bhaint anuas
Ó dheas ó Thúr 270	280900/285510	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
Ó thuaidh ó Thúr 171	280940/285460	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
Ó thuaidh ó Thúr 273	281205/284735	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
Ó dheas ó Thúr 273	281250/284585	Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí rochtain a dheimhniú
Ag Túr 278	281710/282895	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
Ó thuaidh ó Thúr 280	281835/282420	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
Ó thuaidh ó Thúr 282	281745/281655	Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí rochtain a dheimhniú
Ó dheas ó Thúr 288	281950/279195	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
Ó dheas ó Thúr 293 agus cóngarach dó	281480/277700	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
Ó thuaidh ó Thúr 303	281565/274450	Tástáil seandálaíochta faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta
Ó dheas ó Thúr 304	281595/273885	Tástáil seandálaíochta faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta
Ag Túr 309	281215/272755	Tástáil seandálaíochta faoi cheadúnas ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta
Siar ó thuaidh ó Thúr 314	281160/271305	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
Ó dheas ó Thúr 317	281405/269995	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
Ó dheas ó Thúr 321	281625/268865	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna

Láthair an Limistéir Cumhdaigh	NGR	Achoimre ar Mhaolú
		déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
Ó thuaidh ó Thúr 341	281875/262945	Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí an rochtain a dheimhniú agus monatóireacht ar oibreacha talún
Soir ó dheas ó Thúr 349	284005/260595	Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí rochtain a dheimhniú
Siar ó thuaidh ó Thúr 350 agus cóngarach dó	284095/260535	Déanfaidh seandálaí atá cáilithe go cuí rochtain a dheimhniú
Soir ó dheas ó Thúr 366	286155/256410	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí
Soir ó Thúr 402	292280/248055	Monatóireacht seandálaíochta ar oibreacha talún arna déanamh ag seandálaí atá cáilithe go cuí

14.6.1.4 Bonneagar na Líne Lasnairde 110 kV reatha

235 Moltar go ndéanadh seandálaí atá cáilithe go cuí monatóireacht ar na hoibreacha talún go léir a bhaineann le hathsholáthar cuailí ag trasbhealach OHL 110 kV Ármhach - na hUaimhe. Sa chás go n-aimsítear spruadair sheandálaíochta, tabharfar fógra do Sheirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta lom láithreach fúthu agus tabharfar am laistigh den sceideal tógála chun tochailt aon ábhair sheandálaíochta a cheadú i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.

14.6.2 An Chéim Oibríoch

236 Mar a tugadh faoi deara cheana sa chaibidil seo, is é an bealach is fearr chun tionchar ar an timpeallacht a mhaolú ná trí roghnú bealaigh íogair a dhéanamh ar an bhforbairt a bheartaítear d'fhonn tionchar a sheachaint ar shuíomhanna, ar struchtúir, ar shéadchomharthaí, ar ghnéithe nó ar thírdhreacha oidhreachta seandálaíochta, ailtireachta agus chultúrtha a bhfuil íogaireacht ar leith ag baint leo. Ó na céimeanna is luaithe den tionscadal seo, rinneadh gach iarracht íoslaghdú a dhéanamh ar an tionchar a bheadh aige ar thimpeallacht oidhreachta seandálaíochta, ailtireachta agus chultúrtha an réigiúin. Ina ainneoin sin, níorbh fhéidir gach tionchar ar an timpeallacht a sheachaint, mar thoradh ar an tionchar mór a bhaineann le forbairt líneach sheasta ar nós na forbartha a bheartaítear agus ar thosca iomaíocha comhshaoil agus sóisialta. I bhformhór na gcásanna, ní féidir an tionchar ar an timpeallacht a thuairt i **Rannán 14.5** a mhaolú tuilleadh.

14.6.2.1 Brittas

237 Téann an fhorbairt a bheartaítear tríd an tírdhreach diméine a bhaineann le Teach Brittas (Uimh. RPS – MH005-105) agus, tríd sin, trasnaíonn sí ascaill an bhealaigh isteach chuig an bpríomhtheach cónaithe (thart ar 175 m ó na príomhgheataí). Tugadh faoi deara gurb é an tionchar is suntasaí ná tionchar ar cé chomh hinfheicthe is atá an líne lasnairde ag dul isteach

sa diméin nó ag dul amach uathí. Déanfar réiteach an fhásra atá ann cheana a íoslaghdú sa limistéar seo agus, i gcomhairle leis an úinéir talún, cuirfear foscadh iomchuí ar an dá thaobh den lána d'fhonn radhairc ar an bhforbairt a bheartaítear a theorannú.

14.6.3 An Chéim Oibríoch – Oibreacha Cothabhála/Uasghrádaithe

238 Tionchar féideartha ar shuíomhanna, shéadchomharthaí, struchtúir nó ghnéithe oidhreacht seandálaíochta, ailtireachta agus chultúrtha le linn oibreacha cothabhála nó uasghrádaithe a d'fhéadfadh a bheith ag teastáil le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear, is fearr iad a mhaolú trí theagmháil leanúnach le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta agus leis an Aonad Comhairleach um Oidhreacht Ailtireachta ag an Roinn Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta agus le hoifigigh oidhreacht agus caomhantais áitiúla laistigh de na Comhairlí Contae.

14.6.4 Tionchar Indíreach

239 Níor tuaradh aon tionchar indíreach sa mheasúnú ar thionchar i leith na forbartha a bheartaítear.

14.7 TIONCHAR IARMHARACH

14.7.1 Seandálaíocht

14.7.1.1 Céim na Tógála

240 Tar éis maolú, ní bheidh aon tionchar fisiceach díreach ar iarsmaí seasta aon séadchomhartha seandálaíochta aitheanta le linn chéim na tógála den fhorbairt a bheartaítear. D'fhéadfadh go dtiocfaí ar spruadair sheandálaíochta cóngarach do shéadchomharthaí seandálaíochta aitheanta nó i limistéir a bhfuil acmhainneacht ard seandálaíochta acu le linn na tochailte a bhaineann le tógáil na mbunsraitheanna túir nó na limistéar cumhdaigh nó le linn oibreacha tochailte eile a bhaineann leis an bhforbairt a bheartaítear. Tar éis maolú, déileálfar leo de réir dea-chleachtais agus i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.

14.7.1.2 An Chéim Oibríoch

241 Beidh tionchar leanúnach ar thimpeallacht na séadchomharthaí seandálaíochta ar feadh na céime oibríche den fhorbairt. I d**Tábla 14.92**, liostaítear séadchomharthaí seandálaíochta atá lonnaithe cóngarach don fhorbairt a bheartaítear, chomh maith leis an tionchar a bheidh ar a dtimpeallacht. Ní chuirtear san áireamh sa tábla ach suíomhanna mar ar measadh gur measartha nó níos airde ná sin a bheadh suntasacht an tionchair. Pléitear suíomhanna / limistéir shuntasacha eile ceann ar cheann anseo thíos.

14.7.1.3 Crios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean

242 I ngach cás, aimsíodh gur níos lú ná measartha a bheadh suntasacht an tionchair ar thimpeallacht na suíomhanna aitheanta seandálaíochta nó ailtreachta laistigh de Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean. Mar sin féin, tá luach grúpa ag an réigiún, agus cuimhne á coinneáil ar an mbaint leithleach mhiotaseolaíoch, stairiúil agus bhéaloidis atá ag an gCrios Taitneamhacht Seandálaíochta, agus meastar go mbeidh tionchar ag an bhforbairt a bheartaítear ar an réigiún ar fad. Measadh gur measartha a bheadh suntasacht an tionchair sin.

14.7.1.4 Séadchomharthaí Náisiúnta faoi Chúram an Stáit

243 Aimsíodh go mbeadh tionchar ar thimpeallacht Mhainistir Bheighthí, ar Séadchomhartha Náisiúnta faoi chúram an Stáit í, ar feadh na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear. Aimsíodh gur measartha a bheadh suntasacht thionchar na forbartha a bheartaítear ar thimpeallacht an tsuímh. Mar thoradh ar shaolré bheartaithe na forbartha, is buan a bheidh an tionchar.

14.7.1.5 Séadchomharthaí Seandálaíochta

244 Beidh tionchar leanúnach ar thimpeallacht na séadchomharthaí seandálaíochta ar feadh na céime oibríche den fhorbairt. I d**Tábla 14.92**, liostaítear séadchomharthaí seandálaíochta atá lonnaithe cóngarach don fhorbairt a bheartaítear, chomh maith leis an tionchar a bheidh ar a dtimpeallacht le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear. Ní chuirtear san áireamh sa tábla ach suíomhanna mar ar measadh gur measartha nó níos airde ná sin a bheadh suntasacht an tionchair.

Tábla 14.87: Tionchar Iarmharach ar Shéadchomharthaí Seandálaíochta

Uimh. SMR	Rangú	Tionchar Iarmharach
ME002-027-- --	Imfhálú	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
ME002-039-- --	Lios – ráth	Beidh tionchar buan, a bheidh idir measartha agus suntasach, ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
ME002-040-- --	Gallán	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht a bheidh idir measartha agus suntasach ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
ME002-040001-	Lios – ráth	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht a bheidh idir measartha agus suntasach ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
ME002-044-- --	Lios – ráth	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
ME005-012--	Imfhálú	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na

Uimh. SMR	Rangú	Tionchar Iarmharach
--		céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
ME005-013-- --	Lios – ráth	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
ME005-041-- --	Imfhálú	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht a bheidh idir measartha agus suntasach ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
ME005-089-- --	Lios – ráth	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht a bheidh idir measartha agus suntasach ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
ME005-089001-	Cros	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht a bheidh idir measartha agus suntasach ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
ME005-090-- --	Lios – ráth	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht a bheidh idir measartha agus suntasach ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
ME005-091-- --	Lios – ráth	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht a bheidh idir measartha agus suntasach ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
ME005-092-- --	Lios – ráth	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht a bheidh idir measartha agus suntasach ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
ME005-096-- --	Imfhálú	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
ME005-098-- --	Lios – ráth	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
ME017-031-- --	Eaglais (Fothrach)	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
ME031-017-- --	Imfhálú	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
ME037-022-- --	Lios – ráth	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
ME037-023-- --	Créfort	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
ME037-024-- --	Lios – ráth	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
ME043-018-- --	Caisleán – móta	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
ME043-018002-	Teach – 16ú/17ú hAois	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht a bheidh idir measartha agus suntasach ar thimpeallacht an tséadchomhartha seandálaíochta le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.

245 Tionchar ar shuíomhanna, shéadchomharthaí, struchtúir nó ghnéithe seandálaíochta mar thoradh ar oibreacha cothabhála nó uasghrádaithe le linn na céime oibríche, déanfar iad a mhaolú trí theagmháil leanúnach le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hoifigigh oidhreachta áitiúla.

14.7.2 Ailtireacht

14.7.2.1 Céim na Tógála

246 Tugadh faoi deara go bhfuil ceithre limistéar mar a bhféadfadh trácht tógála drochthionchar neamhaireach a bheith aige ar struchtúir a bhaineann le struchtúir ainmnithe atá faoi chosaint. Áirítear orthu sin Brittas (Uimh. RPS – MH005-105), Teach Mountainstown (Uimh. RPS – MH012-100), Teach Dhústúin (Uimh. RPS – MH011-124) agus Teach Philpotstown (Uimh. RPS – MH030-107).

247 Tá roinnt suíomhanna mar a bhféadfadh trácht tógála tionchar neamhaireach a bheith aige ar chreatlach na struchtúir atá ann fós atá le feiceáil sna léarscáileanna stairiúla agus, sna cásanna sin, déanfar athbhreithniú ar na bealaí rochtana chun a chinntiú nach mbeadh tionchar ar chreatlach den sórt sin.

248 Beidh tionchar ar roinnt de choillearnach dhiméine, de theorainneacha diméine agus de theorainneacha páirceanna laistigh de thírdhreacha diméine chun réitigh atá ag teastáil le haghaidh na líne lasnairde a bhaint amach. Áirítear orthu sin Brittas, Teach Mountainstown agus Teach Philpotstown.

14.7.2.2 An Chéim Oibríoch

249 Beidh tionchar leanúnach ar thimpeallacht na suíomhanna ailtireachta ar feadh na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.

250 Tá cur síos ar thírdhreacha diméine agus Struchtúir atá Faoi Chosaint atá lonnaithe cóngarach don fhorbairt a bheartaítear, chomh maith leis an tionchar a bheidh ar a dtimpeallacht le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear, i d**Tábla 14.93** agus i d**Tábla 14.94**. Ní chuirtear san áireamh sa tábla ach suíomhanna mar ar measadh gur measartha nó níos airde ná sin a bheadh suntasacht an tionchair.

Tábla 14.88: Tionchar Iarmharach ar Thírdhreacha Diméinte

Ainm an tSuímh	Tionchar Iarmharach
An Choill Bhán	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht atá idir measartha agus suntasach ar thimpeallacht na diméine le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
Brittas	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht shuntasach ar thimpeallacht na diméine le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.

Ainm an tSuímh	Tionchar Iarmharach
Ráth Úd	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht na diméine le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
Teach Mountainstown	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht na diméine le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
Teach Bhaile an Teampaill	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht na diméine le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
Philpotstown	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht na diméine le linn na céime oibríche den fhorbairt a bheartaítear.

Tábla 14.89: Tionchar Iarmharach ar Thimpeallacht na Struchtúr atá faoi Chosaint

Ainm an tSuímh	Uimhir an tSuímh	Tionchar Iarmharach
Teach na Coille Báine	MH005-104	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tsuímh le linn na ré oibríche den fhorbairt a bheartaítear.
Mainistir Bheighí	MH031-107	Beidh tionchar diúltach buan lena ngabhann suntasacht mheasartha ar thimpeallacht an tsuímh le linn na ré oibríche den fhorbairt a bheartaítear.

251 Tionchar ar shuíomhanna nó struchtúir ailtireachta mar thoradh ar oibreacha cothabhála nó uasghrádaithe le linn na céime oibríche, déanfar iad a mhaolú trí theagmháil leanúnach leis an aonad comhairleach um oidhreacht ailtireachta ag an Roinn Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta agus le hoifigeach caomhantais an údaráis áitiúil.

14.8 IDIRCHADREAMH IDIR TOSCA COMHSHAOIL

252 Tá idirghabháil fhéideartha leis na hábhair chomhshaoil seo a leanas:

- **Caibidil 4** – Daoine – Turasóireacht agus Taitneamhacht – d'fhéadfadh roinnt de na suíomhanna, struchtúir, séadchomharthaí nó gnéithe oidhreacht seandálaíochta, ailtireachta agus chultúrtha is suntasaí a bheith ina nithe is díol spéise do thurasóirí freisin. D'fhéadfaí féachaint ar an bhforbairt a bheartaítear mar ghné a laghdódh tarraingteacht na gceantar sin mar gheall ar an tionchar a bheadh aici ar a suíomh.
- **Caibidil 6** – Flóra agus Fána – is féidir leis an bhforbairt a bheartaítear tionchar a bheith aici ar theorainneacha diméine nó ar ghnéithe tírdhreacha curtha laistigh de dhiméin. D'fhéadfaí féachaint ar an bhforbairt a bheartaítear mar ghné a laghdódh tarraingteacht na gceantar sin mar gheall ar an tionchar a bheadh aici ar a suíomh.
- **Caibidil 9** – Torann agus Creathadh – is féidir le torann ó línte lasnairde ardvoltais tionchar a bheith aige ar thimpeallacht na suíomhanna, na struchtúir, na séadchomharthaí nó na gnéithe oidhreacht seandálaíochta, ailtireachta agus chultúrtha. D'fhéadfaí féachaint ar an

bhforbairt a bheartaítear mar ghné a laghdódh tarraingteacht na gceantar sin mar gheall ar an tionchar a bheadh aici ar a suíomh;

- **Caibidil 11** – An Tírdhreach – beidh an fhorbairt a bheartaítear ina gné nua sa timpeallacht agus beidh tionchar aici ó thaobh amhairc de ar shuíomhanna lena mbaineann tábhacht oidhreacht seandálaíochta, ailtireachta agus chultúrtha, a mbeidh roinnt díobh ina ngréithe tírdhreacha suntasacha agus a d'fhéadfadh radhairc nó amhairc thábhachtacha a chuimsiú.

14.9 CONCLÚIDÍ

- 253 Sa mheasúnú ar an oidhreacht seandálaíochta, ailtireachta agus chultúrtha maidir le Limistéar Staidéir na Mí, déantar measúnú ar thionchar díreach agus indíreach na forbartha a bheartaítear ar na hacmhainní oidhreacht seandálaíochta, ailtireachta agus chultúrtha cóngarach don fhorbairt a bheartaítear. De réir na reachtaíochta ábhartha agus bheartas ábhartha na Roinne Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta, is ionann na príomhbhearta maolaithe agus caomhnú in situ, trína seachnaítear tionchar fisiceach díreach ar shuíomhanna oidhreacht cultúrtha aitheanta. Seachnaíodh gach suíomh oidhreacht cultúrtha ainmnithe a mhéid ab fhéidir, agus aird chuí á tabhairt ar dhisciplíní agus ar shrianta eile. Áirítear le moltaí chun tionchar a chosc nó a mhaolú líniú teorann a dhéanamh ar mhaoláin iomchuí timpeall suíomhanna, monatóireacht a dhéanamh ar ghlanadh fásra, agus / nó tástáil seandálaíochta nó monatóireacht seandálaíochta a dhéanamh ar oibreacha talún roimh fhorbairt. Cuirfear na bearta maolaithe sin chun feidhme ag céim na tógála chun tionchar a íoslaghdú agus / nó a dhíbirt.
- 254 Téann an fhorbairt a bheartaítear trí Chríos Taitneamhacht Seandálaíochta Thailtean. Cé nach bhfuil séadchomharthaí seandálaíochta ainmnithe ar bith i gcomharsanacht na forbartha a bheartaítear, is limistéar ardchumais seandálaíochta é agus moltar maolú ar leith chun an oiread a chuirfear isteach ar an talamh a theorannú agus lena chinntiú go ndéileálfar le haon spruadair sheandálaíochta a d'aimseofaí le linn chéim na tógála de réir dea-chleachtais agus i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreacht agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.
- 255 Aimsíodh sa mheasúnú nach mbeadh aon tionchar fisiceach díreach ar iarsmaí seasta aon séadchomhartha seandálaíochta a taifeadh roimhe. An séadchomhartha is gaire do na hoibreacha talún a bheartaítear, ar imfhálú é (Uimh. SMR – ME005-012), tá sé lonnaithe thart ar 50 m ó Thúr 250 agus 10 m ó limistéar cumhdaigh ó dheas ón túr. Tugadh faoi deara go bhféadfadh an fhorbairt a bheartaítear tionchar a bheith aici ar iarsmaí seandálaíochta fodhromchla a bhaineann leis an suíomh seo. Tá an séadchomhartha seandálaíochta taifeadta is gaire ina dhiaidh sin lonnaithe thart ar 100 m ón bhforbairt a bheartaítear, agus tá 12 shéadchomhartha san iomlán lonnaithe laistigh de 200 m ón bhforbairt a bheartaítear. Aimsíodh go bhféadfadh tionchar fisiceach díreach bheith ar spruadair sheandálaíochta a bhaineann le seacht séadchomhartha seandálaíochta le linn tógáil na dtúr 400 kV. Baineann

- an tionchar sin le trácht tógála ag dul thart cóngarach do shéadchomharthaí seandálaíochta nó le séadchomharthaí seandálaíochta atá lonnaithe cóngarach d'oibreacha talún a bheartaítear (<150 m) mar a bhféadfadh tionchar bheith ar iarsmaí seandálaíochta lena mbaineann. Tugadh 15 láthair thúir eile faoi deara ina bhféadfaí tionchar a shonrú ar sprudair seandálaíochta cionn is go bhfuil siad suite i limistéir ardchumais seandálaíochta nó go mbaineann siad le aimhrialtachtaí cartagrafacha nó ón aer. Beartaíodh maolú iomchuí agus cinnteoidh sé nach mbeadh aon tionchar fisiceach ar iarsmaí seandálaíochta seasta, go gcosnófar iarsmaí seandálaíochta fodhromchla a bhaineann le séadchomharthaí a taifeadadh roimhe ar thrácht tógála agus ar thionchar neamhaireach agus go ndéileálfar le haon sprudair sheandálaíochta i limistéir ag a bhfuil acmhainneacht ard seandálaíochta a aimsítear le linn tógála de réir dea-chleachtas agus i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.
- 256 Tugadh 26 limistéar cumhdaigh faoi deara ina bhféadfaí tionchar fisiciúil díreach a shonrú le linn chéim na tógála; baineann an mhórchuid díobh le gnéithe a thaispeántar i léarscáileanna stairiúla. Tar éis maolú, ní bheidh aon tionchar ar na hiarsmaí seasta de chuid aon séadchomhartha seandálaíochta ainmnithe. De dheasca na mbeart maolaithe a bheartaítear, cinnteofar go ndéileálfar le haon sprudair sheandálaíochta a d'aimseofaí i limistéir íogaire de réir dea-chleachtas gairmiúil agus i gcomhairle iomlán le Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta den Roinn Ealaíon, Oidhreachta agus Gaeltachta agus le hArd-Mhúsaem na hÉireann.
- 257 Maidir leis an oidhreacht seandálaíochta, d'fhéadfadh tionchar díreach féideartha bheith le sonrú ag ceithre shuíomh atá liostaithe ar Thaifead na Struchtúr atá faoi Chosaint le haghaidh Chontae na Mí. Baineann an tionchar sin ar fad le trácht tógála agus cinnteofar le maolú iomchuí nach mbeidh aon tionchar fisiceach díreach ann. Ar an gcaoi chéanna, beidh obair thógála agus rochtain tógála ag teastáil laistigh de shé dhiméin a liostaítear i suirbhé gairdíní NIAH. Moladh an maolú cuí lena chinntiú nach ndéanfar dochar do na gnéithe diméine. Beidh tionchar diúltach ar chodanna de chrannteorainneacha agus de choillearnach a bhaineann le Mountainstown agus Brittas.
- 258 Mar thoradh ar fhoirm líneach sheasta na forbartha a bheartaítear, aithnítear gurb é atá san fhéidearthacht is mó le haghaidh tionchair ná drochthionchar ar thimpeallacht na suíomhanna oidhreachta cultúrtha le linn na céime oibríche. Níl sé praiticiúil, i bhformhór na gcásanna, na cineálacha tionchair sin a mhaolú. Dá bhrí sin, tá iarrachtaí á ndéanamh ó thús na forbartha a bheartaítear lena chinntiú nach sonrúfáir ach an tionchar is lú agus is féidir trí roghnú bealaigh íogair. Áirítear 25 SMR, sé dhiméin a liostaítear i suirbhé gairdíní NIAH agus dhá struchtúr atá faoi chosaint le suíomhanna mar ar measadh gur measartha nó níos mó ná measartha a bheadh suntasacht an drochthionchair ar a dtimpeallacht. Fuarthas amach sa mheasúnú freisin go mbeidh tionchar diúltach lena ngabhfaidh suntasacht mheasartha ar thimpeallacht réigiúin atá aibhsithe mar Chrios Taitneamhacht Seandálaíochta (ZAA) Thailtean ag Seirbhís na Séadchomharthaí Náisiúnta.